

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

**Psaní velkých písmen v toponymech na turistických
mapách české části Krkonoš**

Writing of Capital Letters in Toponyms in Hiking Maps of
Czech part of Krkonoše (the Giant Mountains)

Diplomová práce

Jaroslav Praisler

Vedoucí práce: Mgr. Martin Beneš, Ph.D.

2020

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Martinu Benešovi, Ph.D., za podnětné poznámky, ochotu a spolupráci a také mé přítelkyni Ing. Šárce Formanové, která mi byla oporou zejména při bojích se statistickým vyhodnocováním. No a poděkování míří také P. T. Krakonošovi a autorům kodifikace za poskytnutí materiálu k úvahám.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Pardubice 21. května 2020

Jaroslav Praisler

Abstrakt

Práce Psaní velkých písmen v toponymech na turistických mapách české části Krkonoš se zabývá problematikou psaní velkých písmen v toponymech v češtině. Práce využívá teoretického rámce textové jednotky pojmenování a jejího rozdělení na druhovou a propriální složku. Analyzuje stávající kodifikaci této části pravopisu a všímá si jejích nedůsledností, nepřesností a také typů pojmenování, jejichž psaní kodifikace nijak neupravuje. Na příkladu toponym z vybraných turistických map české části Krkonoš ukazuje problematické typy toponym z hlediska psaní velkých písmen, jak se objevují v úzu. Jako nejproblematictější se na základě tohoto výzkumu jeví pojmenování typu *Nějaké/Něčí n/Něco*, pojmenování předložková a pojmenování s druhovou složkou předcházející složce propriální. Na základě kritické analýzy kodifikace a analýzy výzkumu krkonošských toponym jsou v práci navržena vylepšení kodifikace, která spočívají v jejím zpřesnění, doplnění a případné revizi.

Abstract

Thesis Writing of Capital Letters in Toponyms in Hiking Maps of Czech part of Krkonoše (the Giant Mountains) deals with the capitalization in toponyms in Czech. The work uses the theoretical framework of the text unit of naming item and its division into so-called generic and propriial components. The work analyses the current codification of this part of the spelling and notes its inconsistencies, inaccuracies and also the types of names, the writing of which does not the codification regulate. Using the example of toponyms from selected hiking maps of the Czech part of the Giant Mountains, it shows problematic types of toponyms in terms of capitalization as they appear in the usus. Based on this research, the most problematic appear to be the names of type *Some/Someone's s/Something*, the prepositional names and the names with the generic component preceding the propriial component. Based on a critical analysis of codification and research analysis of Krkonoše (the Giant Mountains) toponyms, it proposes possible improvements to codification, which consist in its clarification, supplementation and possible revision.

Klíčová slova

velká písmena, psaní velkých písmen, kodifikace, český pravopis, mapový popis, Krkonoše

Keywords

capital letters, capitalization, codification, Czech spelling rules, map description, the Giant Mountains

Obsah

Úvod	10
1 Toponyma	12
2 Teoretický rámec	16
2.1 Pojmenování: druhová a propriální složka	16
2.2 Problémy při rozlišování druhové a propriální složky	17
2.3 Bližší určení a základ názvu	21
2.4 Standardizovaný a kodifikovaný název	21
3 Kodifikace psaní velkých písmen v toponymech	24
3.1 Obecná pravidla pro psaní VP ve VJ	25
3.2 Názvy osídlených míst / oikonyma	29
3.2.1 Definice osídlených míst	29
3.2.2 Prototyp OBEC a prototyp ULICE	34
3.2.3 Pojem-termín místní část	36
3.2.4 Kodifikace osídlených míst	38
3.2.5 Názvy sídlišť	42
3.2.6 Sídla s neobvyklou strukturou názvu	47
3.2.7 Názvy samot	47
3.2.8 Urbanonyma	50
3.2.8 Názvy jednotlivých staveb určených k obývání	52
3.2.9 Oficiální vs neoficiální názvy	53
3.3 Anoikonyma	55
3.3.1 Dvouslovné názvy (typ Luční hora)	55
3.3.2 Trojslovné názvy	59
3.3.3 Dvouslovné „souběžně se vyskytující“ názvy	62
3.3.4 Názvy s předcházející druhovou složkou	65
3.3.5 Problematické určení druhové složky	66
3.3.6 Předložková pojmenování	67
3.3.7 Názvy kostelů a kaplí	69
3.3.8 Názvy železničních stanic a zastávek	70
3.4. Závěr kapitoly	71
4 Výzkum krkonošských toponym	72
4.1 Metodika výzkumu	73
4.1.1 Metoda excerpce	73
4.1.2 Excerpovaná mapová díla	73
4.1.3 Vymezení excerpovaného území	74
4.1.4 Pojetí a třídění toponym v práci	75
4.1.4 Klasifikace dle druhu pojmenovávaného objektu	76
4.1.5 Třídění toponym dle strukturního hlediska	78
4.1.6 Práce s daty	79

4.2 Celkové zhodnocení výzkumu	82
4.3 Způsob analýzy dat: klasifikace problematických typů	87
4.3.1 Toponyma s chybou A	92
4.3.2 Toponyma s chybou B	96
4.3.3 Toponyma s chybou C	97
4.3.4 Toponyma s chybou D	99
4.3.5 Toponyma s chybou E	101
4.3.5 Toponyma s chybou F	103
4.4 Pár slov k výzkumu	106
5 Navrhované a uvažované změny v kodifikaci	107
Závěr	110
Conclusion	112
Seznam literatury	114
Seznam pramenů	118
Seznam tabulek	119
Seznam grafů	119
Seznam obrázků	119
Seznam příloh	119

Motto

„No, já ten kopec znám jako Hnědý vrch, ale radši bych ten Braunberg. Ať už z úcty k původním spoluobčanům nebo k jazyku – nemám rád, když se hora/kopec píše s malým písmenem – to je hulvátství.“

„On to někdo psal ‚hnědý vrch‘ s malým písmenem h? Nebo byste chtěl velká písmena i uprostřed názvu kopce?“

(z diskusních příspěvků k článku o založení krkonošské názvoslovné komise na iDnes.cz)

Seznam zkratek užívaných v práci:

APČJ: Akademická příručka českého jazyka (2. vydání)

ČNK: Český národní korpus

ČÚZK: Český úřad zeměměřický a katastrální

IJP: Internetová jazyková příručka

KČT: Krkonoše, mapa KČT č. 22, 1 : 50 000, 4. vydání 2005

KHP: Krkonoše, atlas 1 : 25 000, vydala Kartografie HP 2018

MCZ: Mapy.cz

MP: malé písmeno

NESČ: Nový encyklopedický slovník češtiny

OJ: obecné jméno (apelativum)

PČP: Akademická pravidla českého pravopisu

PVP: Psaní velkých písmen v češtině

SHO: Krkonoše, turistická mapa 1 : 40 000, vydal Shocart 2019 (aktualizovaný dotisk)

SSJČ: Slovník spisovného jazyka českého

VJ: vlastní jméno (proprium)

VP: velké písmeno

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji psaní velkých písmen v zeměpisných názvech (toponymech) v češtině, a to na příkladu vybraných turistických map Krkonoš, konkrétně na jejich české části. Psaní velkých písmen patří k obtížným částem českého pravopisu, a to i kvůli tomu, že tato pravidla odrážejí mimojazykovou realitu. Také nejsou přímočaře jednoduchá, jako je tomu třeba v angličtině, spíše naopak. Je nabíledni, že by si mnozí (ba takřka všichni) uživatelé češtiny oddechli, kdyby se zavedlo jednoduché bezvýjimečné pravidlo pro psaní velkých písmen – např. každé plnovýznamové slovo v názvu se píše s počátečním velkým písmenem. V takovém případě bychom se pak nemuseli pít po struktuře vlastního jména (tj. jaké slovo z víceslovného vlastního jména je samo o sobě vlastním jménem apod.), zbylo by pouze rozhodování, zda daný výraz je, či není vlastní jméno. Zatím k žádným zásadním změnám v tomto směru nedošlo, mohu tak v této diplomové práci popsat, jak se autoři popisu map a jejich redaktori potýkají s psaním velkých písmen v zeměpisných názvech.

Z výše uvedeného plyne poměrně časté kolísání psaní velkých písmen v úzu, zejména u některých problematických typů případů. Téma práce jsem si zvolil kvůli svému poměrně dlouhodobému zájmu o tuto oblast českého pravopisu. Začal jsem si všímat, že v různých mapách téhož území bývají některá toponyma, co se týče velkých písmen, zapsána jinak – jednoduše řečeno použití velkých písmen v nich kolísá, a to jak na úrovni typu, tak i u konkrétních příkladů; některé typy pojmenování se objevují v mapách zapsány chybně (v rozporu s kodifikací). Rozhodl jsem se tak zaměřit na psaní velkých písmen v toponymech na turistických mapách, které se díky své podrobnosti a množství (a různorodosti) zachycovaných a pojmenovávaných objektů jeví jako nejvhodnější k tomuto výzkumu. Oblast české části Krkonoš¹ jsem si zvolil kvůli velké koncentraci toponym a také kvůli svému dlouhodobějšímu obecnému zájmu o naše nejvyšší pohoří a jeho vlastivědu.

V teoretické části práce nejprve stručně popíšu problematiku toponym a jejich klasifikace, podrobněji se budu věnovat kodifikaci psaní velkých písmen u toponym (kterou kriticky nahlédnu) a popíšu také teoretické rámce, s nimiž budu pracovat (zejména rozlišení druhové a propriální složky textové složky pojmenování). V praktické části popíšu z technické stránky svůj výzkum a dále se budu věnovat jeho výsledkům a jejich interpretaci: v jakých druzích toponym (strukturních i podle pojmenovávané skutečnosti) dochází ke

¹ Píšu-li v této práci o Krkonoších, myslím tím jejich českou část.

kolísání (nebo chybným, tj. s kodifikací se rozcházejícím podobám) jejich zápisů v mapách. Jednotlivé problematické druhy pak rozeberu na pozadí kodifikace a teoretických rámců (zejména teorie druhové a propriální složky pojmenování, jak je popsána v knize Psaní velkých písmen v češtině²) s přihlédnutím k mimojazykové realitě. Na závěr připojím návrhy možných řešení problematických míst v kodifikaci psaní velkých písmen v toponymech, a to na pozadí analýzy kodifikace a výsledků výzkumu krkonošských toponym.

V práci odpovím na tyto výzkumné otázky: 1) V jakých oblastech je stávající kodifikace psaní velkých písmen v toponymech nedostačující, zavádějící nebo nepřesná? 2) V jakých případech psaní velkých písmen v českých toponymech v úzu (reprezentovaném turistickými mapami Krkonoš) kolísá (nebo je vždy chybné, tj. v rozporu s kodifikací)? a 3) Jakým způsobem by se dala kodifikace psaní velkých písmen v toponymech vylepšit?

² Viz Svobodová (2015, s. 40–45).

1 Toponyma

Neboť se práce zabývá toponymy a v praktické části pracuji s jejich klasifikací, uvedu v této kapitole stručný přehled možných klasifikací dle druhu pojmenovávaného objektu. Toponyma (vlastní jména zeměpisná) jsou podmnožinou jmen vlastních (proprie). Za toponyma jsou považována VJ pozemských objektů ležících v krajině a fixovatelných v mapových dílech. Řidčeji se k toponymům řadí také názvy objektů ležících mimo povrch Země, takovéto názvy jsou pak označovány jako kosmonyma (a toponyma ležící na Zemi jako geonyma). Toponyma jsou slovnědruhově vždy substantiva, třebaže svojí formou odkazují na původ v jiných slovních druzích nebo mají formu víceslovného pojmenování (Pleskalová, 2016).³

V dělení toponym podle druhu pojmenovávaného objektu (podobně jako v dělení proprie obecně) se různí autoři neshodnou, uvedu zde nejprve dělení nabízené NESČ. Ten jako první skupinu uvádí choronyma (což jsou VJ větších přírodních nebo správních celků z hlediska horizontálního členění), dělí se na přírodní choronyma (*Evropa*) a administrativní choronyma (*Česká republika*). Druhou skupinou jsou oikonyma (neboli vlastní jména místní/sídlištní). To jsou „jména obydlených objektů, a to pustých i zaniklých (měst, vsí, jejich částí, samot, skupin domů, jednotlivých objektů sídlištního charakteru, např. jednotlivých domů nebo usedlostí, obytných místností v těchto objektech atp.)“ (David, 2016). Mezi příklady jsou uvedena tato pojmenování: *Brno, Dolní Lhota, samota Konec světa, Moravské náměstí, dům U Tří housliček*. NESČ uvádí, že někteří autoři (např. Pleskalová, 1992) jména samot řadí mezi anoikonyma, a to z důvodu jejich časté motivace právě pomístními jmény. Třetí skupinou jsou anoikonyma (pomístní jména, VJ nesídlištní). Sem patří jména neobydlených objektů, především jména vod, terénních útvarů, pozemků a cest; jako příklady uvádí NESČ tato jména: *Svratka, Ostrá skála, Dlouhé louky, Úvoz*. Čtvrtou skupinou, přistoupíme-li na její zařazení mezi toponyma, jsou kosmonyma (neboli astronoma), tj. VJ jména objektů nacházejících se mimo zemi, vč. umělých (*Saturn, Challenger*) (Pleskalová, 2016).

Anoikonyma (pomístní jména, VJ nesídlištní, dříve též mikrotoponyma) dělí NESČ na

³ Odporuje si zde syntaktické kritérium a kritérium sémantické na jedné straně (z jejichž pohledu se jedná o substantiva) a kritérium morfologické (podle kterého mohou být i číslovkami, adjektivy).

tyto skupiny: a) **hydronyma** (tj. VJ moří, zálivů, průlivů, jezer, bažin, rybníků, přehrad, studánek, pramenů, řek, potoků, peřejí, vodopádů, průplavů atd.); b) **oronyma** – jména tvarů vertikální členitosti zemského povrchu i mořského dna, tj. jména pohoří, vrchovin, jednotlivých hor, hřbetů, kopců, skal, údolí, dolin, průsmyků, sedel, propastí, nížin, rovin, tabulí, pánví atd., z nich vyděluje speciálně ještě ba) **speleonyma** – názvy jeskyň; c) **agronyma** neboli pozemková jména (dříve také traťová jména) – vlastní jména jednotlivých pozemků nebo jejich seskupení, a to pozemku obdělávaného (zemědělský hon, pole, louka, pastvina, zahrada, vinice atd.), neobdělávaného nebo lesního (polesí, les, obora atd.); d) **hodonyma** – VJ dopravních cest, tj. jména silnic, dálnic, cest, tunelů, brodů, mostů, přívozů, železnic, lanovek atd.; e) skupina nenesoucí žádný specifický název, sdružuje VJ balvanů, kapliček, božích muk, křížků, hřbitovů, pomníků, mohyl, lomů, dolů, rozhleden, trigonometrických bodů, ukazatelů cest atd. (Pleskalová, 2016).

Názvy ulic, náměstí a dalších veřejných prostranství se nově vyčleňují jako **urbanonyma**. Mezi urbanonyma jsou kromě uvedených uličních názvů, jež jsou jejich nejtypičtějším reprezentantem, řazena i VJ dalších objektů na území města (nebo jeho historického jádra), a to jak oikonymická, tak anoikonymická. V definici urbanonym přitom nepanuje jednota (David, 2016a).

J. Svoboda (1973, cit. podle Krško, 2014) rozděluje toponyma nejprve na kosmonyma a geonyma. Geonyma pak dělí na tři základní skupiny (choronyma, oikonyma (místní jména), anoikonyma (pomístní jména)). Anoikonyma dále rozděluje na tyto skupiny: hydronyma, oronyma, pozemková jména, hodonyma a jména jiného neživého objektu.

VI. Šmilauer (1966, s. 121–122) v *Úvodu do toponomastiky* třídí toponyma takto: 1) **choronyma** (VJ dílů světa, oblastí, států, zemí, krajů, krajin, okresů (správních jednotek)); 2) **jména místní** (VJ lidských sídlišť a jejich částí – obcí, osad, místních částí (samot, mlýnů, mysliven, hájoven, cihelen⁴, hospodářských dvorů, zámků, turistických chat apod.), význačných staveb (hradů, zámků, lékáren, hostinců), jednotlivých domů, ulic, náměstí, nábřeží, mostů (ve městech), sadů atp.); 3) **jména pomístní**, mezi něž patří a) *jména vod* (hydronyma, jedná se o jména moří, jezer, rybníků, bažin, studánek, pramenů, potoků, řek, průplavů, peřejí, vírů, brodů, vodních nádrží), b) *jména terénních tvarů* (oronyma; to jsou jména orografických celků, horských skupin, hor, pohoří, vrcholových tvarů (kupy, hřbety, sedla), úbočních a údolních tvarů, rovin, nížin, ostrovů a poloostrovů), c) *jména pozemků*

⁴ Cihelna podle mého názoru postrádá rys osídlenosti, z tohoto hlediska můžeme hodnotit její zařazení mezi jména místní jako přinejmenším zvláštní.

(jména traťová; jména parcel a shluků parcel, pozemkových tratí, zemědělských honů, pastvin, polesí (revírů), lesních oddělení, obor; d) *jména drobných přírodních útvarů* (skal, jeskyň), e) jména jednotlivých předmětů (jména stromů památkově cenných nebo důležitých pro orientaci (*Semtínská lípa*), božích muk, kapliček, pomníků, mohly, kurhanů atp.), f) *jména komunikací* (cesty (*Zlatá stezka*, *Dlouhá míle*), železnic (*Pacifická dráha*), přístavů atp.).

M. Majtán (1976, cit. podle Krško, 2014) pracuje s trichotomickým rozdělením toponym na 1) politickozeměpisné názvy, 2) fyzickozeměpisné názvy a 3) sociálnězeměpisné názvy. Do skupiny 1) náleží politicko-správní názvy a oikonyma, do sk. 2) oronyma a hydronyma a do sk. 3) agronyma⁵ a „názvy objektů“.

V různých děleních se přitom různé dílčí kategorie mohou zařazovat pod jiné skupiny toponym, jak upozorňuje M. Krško (2014, s. 16): „napr. hodonymá vyčleňuje J. Svoboda jako samostatnou kategorii v rámci anojkoným (teda ich kladie paralelne k chotárnym názvom, oronymám a hydronymám). Oproti nemu V. Šmilauer hodnotí hodonymá jako subkategoriu chotárnych názvov, pretože medzi chotárne názvy („pozemková jména“) zaraďuje „parcely, shluky parcel, pozemkové trati, zemědělské hony, pole, louky, pastviny, zahrady, vinice, polesí, lesní oddělení, obory, neobdělaná půda, hodonyma: dálnice, silnice, cesty, průhony, tunely, brody, železnice, stanice, zastávky, lanovky, přístaviště, jednotlivé stromy (památné).“ (Šmilauer, 1976, s. 110–111)“. Jak si můžeme v citaci povšimnout, Šmilauer přehodnotil v příspěvku z roku 1976 zařazení některých toponym oproti své klasifikaci z roku 1966 (hodonyma (jména komunikací) vyčleňoval v rámci jmen pomístních původně zvlášť, nově je zařadil mezi pozemková jména. V rámci kategorií pak přeřadil názvy brodů (pův. hydronyma, nově hodonyma) a jména stromů (ze „jmen jednotlivých předmětů“ k hodonymům⁶). Tyto změny v klasifikaci (u jediného autora) ilustrují rozkolísanost onomastické klasifikace dle druhu objektu, jež je rozkolísaná kvůli tomu, že některé druhy pojmenovaných objektů se ze své podstaty pohybují na hraně mezi jednotlivými kategoriemi, neboť mají rysy typické pro obě kategorie. Uvedu příklady: *brod* (s hodonymy má společné to, že se jedná o komunikaci; s hydronymy to, že se jedná o místo ve vodním toku (podobně jako např. *peřej*)); *název veřejného prostranství* (s oikonymy má společný rys osídlenosti (v ulicích jsou osídlené domy, jedná se navíc o „část sídla“), s hodonymy to, že se jedná o komunikaci). Zvláštním případem jsou názvy stromů, protože ty jsou fytonymy (Pleskalová, 2016a), která patří do tříd bionym, přičemž všechna ostatní toponyma patří jinak mezi abionyma.

⁵ V originále „chotárne názvy“.

⁶ Což se mi jeví jako omyl.

Rudolf Šrámek (1999, s. 110) rozděluje geonyma (VJ onymických objektů ležících v krajině a fixovatelných v mapových dílech) na dvě základní skupiny: oikonyma a anoikonyma. Oikonyma jsou podle něj VJ osídlených objektů (včetně zpustlých): domů, skupin domů, sídlišť, vsí, městeček, měst a jejich (místních) částí, hradů, zámků, mlýnů a továren. Anoikonyma jsou pak VJ neosídlených míst, především hydronyma, oronyma, agronyma, hodonyma a choronyma, dále také kosmonyma (Šrámek, 1999, s. 110). Z výše popsaných dělení jsem vycházel při tvorbě svého dělení toponym dle druhu pojmenovávaného objektu ve výzkumu (podkapitola 4.1.3).

2 Teoretický rámec

V této kapitole popíšu (v míře nutné pro účely této práce) teoretický rámec textové jednotky pojmenování a rozlišení jeho druhové a propriální složky, s níž budu v práci pracovat. Tento rámec přebírám z publikace *Psaní velkých písmen v češtině*. Definuji také význam pojmů bližší určení a základ názvu, se kterými v práci operuji jako s termíny.

2.1 Pojmenování: druhová a propriální složka

PVP zavádí a používá teoretický rámec, na jehož pozadí můžeme (poměrně) dobře popisovat psaní VP v češtině.⁷ Tímto rámcem je zavedení textové jednotky *pojmenování* a její rozdělení na dvě strukturní části: *propriální složku* a *složku druhovou*. Na základě tohoto rozdělení můžeme dobře popisovat psaní VP/MP v obecných označeních jevů (tj. druhových složek) předcházejících „rozlišujícím bližšímu určení“ (tj. propriální složce) – u pojmenování jako *důl Bílého Labe*, *chodník Biskupa Doubravy*, *řeka Svatého Vavřince*, *cesta Do Buku*, *obec Jestřabí v Krkonoších*; může nám být dobře nápomocno také v případě, kdy je druhová složka přímou součástí názvu (tj. kdy se s výrazem v propriální složce shoduje): *Preislerův kopec*, *Klauzový důl*.

Druhovou (apelativní) složkou pojmenování se rozumí obecný výraz popisující nebo identifikující typ/druh pojmenovávaného objektu, což je slovo (slova), které/á nám říkají, do jaké kategorie pojmenovávaný objekt (pro účely pojmenování) zařazujeme.

Propriální složkou pojmenování rozumíme samotné VJ, které bylo objektu při konkrétním propriálně pojmenovacím aktu uděleno, jež s ním bylo konvenčně spojeno. Hranici mezi druhovou a propriální složkou lze (většinou) dobře rozpoznat za pomoci formule se slovem *zvaný*: *x zvané y* (kde *x* je druhová složka, *y* propriální), hranicí mezi složkami je tedy toto slovo *zvané* (PVP, s. 45). K přístupu *x zvané y* blíže Van Langendonck (2007, s. 39n).

V této práci označuji pojmenování kurzívou⁸, jednotlivé složky pak indexy: *výraz^a* (apelativní složka), *výraz^p* (propriální složka), v případě víceslovných složek je indexem označen až poslední člen výrazu: *slovo slovo^a slovo slovo slovo^p* (např. *přehradní nádrž^a V Bukovém údolí^p*).

⁷ I když, jak upozorňují autoři PVP (s. 42), je samotné vymezení textové jednotky pojmenování a jeho rozlišení na propriální a druhovu složku na konkrétním psaní VP nezávislé – je tak nezávislé i na pravidlech psaní VP v češtině.

⁸ V kapitole 4 kurzívou označuji pouze vyjádřenou část pojmenování (tak, jak byla excerpována).

PVP rozlišuje tři druhy pojmenování:

A) typ *něco^a Něco^p*, kdy jsou OJ i VJ v nominativu, druhová složka nemusí být přítomna (*řeka Labe, město Nová Paka, Příštpo*);

B) a) *Nějaké/Něčí^p něco^a* (kdy se přívlastek shoduje se substantivem; *Mírové náměstí*)

b) *něco^a Někoho/Něčeho^p* (kdy je přívlastek neshodný; *náměstí Míru*)

C) tzv. translační pojmenování (kdy je původem druhová složka začleněna do propriální, typ *(náměstí)^a Náměstí^p, Ústav pro jazyk český^p, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže^p, Blízký východ^p*). V tomto případě se v propriální složce nachází výraz, který byl nebo mohl být složkou druhovou (PVP, s. 43–45). Můžeme si všimnout, že tento druh odpovídá *vlastním názvům*, jak jsou definovány v Pravidlech českého pravopisu z roku 1957 (§108, s. 55).

V pojetí PVP se za samotné VJ považuje pouze propriální složka pojmenování.⁹

2.2 Problémy při rozlišování druhové a propriální složky

PVP popisuje možné problémy při rozlišování hranice složek pojmenování: jedná se zejména o rozdíly mezi typy pojmenování A a B na jedné straně a typem C (translačním pojmenováním), dále pak případy, v nichž dochází k začlenění (původem) druhové složky do složky propriální, případy se zdánlivou/falešnou druhovou složkou a případy s neobvyklou druhovou složkou (bližší výklad o všech těchto problematických okruzích viz PVP, s. 48–55).

Zde se budu blíže věnovat případům se zdánlivou/falešnou druhovou složkou, kteréžto se nejvíce týkají toponym, kterým se tato práce věnuje. S takovými případy jsem se setkal při výzkumu krkonošských toponym (viz kapitolu 4), i proto se jim zde budu věnovat blíže. K případům s neobvyklou druhovou složkou viz kapitolu 3.3.5.¹⁰

Možné problémy při rozlišování propriální a druhové složky tkví také v různé míře obecnosti výrazů, které jsou potenciálními členy druhové složky. Jasně to vysvětluje M. Beneš (2012, s. 164): „konkrétní singulární objekt, kterému je / má být udělena jakožto samotné VJ určitá forma *y*, není samozřejmě nutně zařaditelný do právě jedné třídy/množiny jevů, a není tedy zřejmé, zda k němu aktuálně odkazovat apelativním výrazem *x₁* nebo *x₂* atd. Je tomu tak zejména proto, že ho lze často a snadno nerozporně přiřadit do více tříd definovaných na různé rovině obecnosti. Tak např. spojení HOTEL PYRAMIDA lze

⁹ Důvody pro to viz PVP, s. 43–45.

¹⁰ Problém rozlišení translačního pojmenování a pojmenování typu A a B je podrobně rozebrán a popsán v PVP, s. 48–51.

analyzovat a zapisovat jako *hotel*⁽ⁱ⁾ *Pyramida*⁽ⁱⁱ⁾; smysl však jistě dává i analýza a zápis *ubytovací zařízení*⁽ⁱ⁾ *Hotel Pyramida*⁽ⁱⁱ⁾. Proto navrhuje (pro účely psaní VP v češtině) uměle stanovit, že konkrétní pojmenovávaný objekt patří pro účely analýzy celku pojmenování na druhovou a propriální část k té množině objektů, kterou označuje apelativum stojící u evidentně propriální složky pojmenování. U příkladového *h/Hotelu Pyramida* bychom pak jako druhovou složku určili výraz *hotel*, bez přemýšlení, zda není v daném pojmenování nevyjádřená druhová složka, např. *ubytovací zařízení*. Toto umělé stanovení pomůže při rozhodování mezi různými potenciálními výrazy, které jsou slovy nadřazenými/podřazenými – jsou variantami vertikálními (*hotel* – *ubytovací zařízení*, *rybník* – *vodní plocha*, *náves* – *veřejné prostranství*).

Druhým, již o poznání komplikovanějším typem rozhodování je volba mezi horizontálními variantami, tj. mezi potenciálními výrazy v druhové složce, které jsou slovy souřadnými. M. Beneš (2012) se věnuje i tomuto problému, nepřináší však již tak explicitní a jasný návod, jaký nabídl v případě vertikální volby. Píše (s. 175; zvýraznil JP): „Případy tohoto typu, kde je daný singulární objekt možno řadit do tříd/množin na různém stupni obecnosti (daný objekt pak lze přiřadit do jakékoli z nich), je ovšem třeba lišit od případů, v nichž daný singulární objekt patří do **zřetelně jiné** třídy/množiny objektů, než je ta, k níž by mohlo referovat apelativum stojící v sousedství výrazu, který evidentně patří do propriální složky pojmenování“.¹¹ Uvádí příklady s *náměstím Míru* (názvem pražského náměstí) a stanicí metra *Náměstí Míru* – zde se opravdu jedná o dvě VJ označující **zřetelně dva** objekty patřící do jiné třídy objektů, přičemž slovo *Náměstí* v označení stanice podzemní dráhy opravdu referuje primárně k označení veřejného prostranství. Další příklad ale už tak jasný není: *ostrov Země Františka Josefa*, k němuž Beneš uvádí, že „výraz *země* nemůže v tomto případě referovat k objektu zařaditelnému do třídy/množiny všech zemí“ (tamtéž).¹² Vynechme faktickou nepřesnost (*z/Země Františka Josefa* je souostroví) a zaměřme se na to, proč by mohla/nemohla být *z/Země Františka Josefa* zařazena do množiny všech zemí.¹³ Proti argumentu „není to země, je to přece souostroví“ můžeme postavit argument, že se jedná o zemi a „jakoby náhodou“ je tato země souostrovím a jeho pojmenování se shoduje s pojmenováním země jako takové.¹⁴ Výklad *ostrov^a Země Františka Josefa^p* je sice možný,

¹¹ Jedná se o případy se „zdánlivou/falešnou“ druhovou složkou, viz výše.

¹² Je možné, že autor zde interpretuje slovo země jako ‚stát‘, ale dle mého názoru je přijatelnější interpretovat v tomto pojmenování výraz země jako ‚pevnina, souš‘.

¹³ Viz heslo *země* v SSJČ, význam 3, kde se mimo jiné uvádí: „v zeměp. názvech: Ohňová z.; **z. Františka Josefa**; z. královny Maud“ (SSJČ, heslo *země*, zvýraznil JP).

¹⁴ Představme si situaci, kdy námořník volá „Země!“, myslí pevninu jako takovou – v tomto případě lhotejno, zda ostrov, poloostrov či přímou část kontinentu.

ale takovéto „zpřesňování“ třídy objektů může určování druhové a propriální složky učinit zbytečně složitým a nejasným: jedná se totiž o **jeden** objekt, který může být řazen do jiných tříd jevů na stejné úrovni obecnosti – souostroví je zároveň zemí (ve významu ‚pevnina‘) a také skupinou ostrovů, územím atpod. Benešem navrhovaná analýza *ostrov^a Země Františka Josefa^p* se jeví jako pokus hájit stávající kodifikaci.

Představme si další případ, podobný z/Zemí Františka Josefa: *Kaspické moře*. Na první pohled „jasná“ druhová složka (výraz *moře*) může být zpochybněna (pravdivým) tvrzením, že Kaspické moře není moře, nýbrž jezero – psali bychom tak **(jezero) Moře Kaspické?* Podobně *Máchovo jezero* → **rybník Jezero Máchovo?* I zde se přitom jedná o jeden objekt, stejně jako v případě *země Františka Josefa*. V tomto případě se střetává „vědecký“ a „pojmenovací“ obraz světa – Kaspik byl kategorizován jako moře, protože má rysy jako moře (má slanou vodu, je velký...), ačkoliv z odborného hlediska mořem není, poněvadž není propojen se světovým oceánem (viz Matějček, 2007, s. 96). Podobnými případy jsou také Mrtvé moře, Aralské moře nebo Galilejské moře nebo též zmíněné Máchovo jezero (které jezerem z odborného hlediska není, neboť se nejedná o přírodní sníženinu vyplněnou vodou; tamtéž, s. 47). Zde je dobré připomenout, co poznamenává Vladimír Šmilauer: „[J]ména vycházejí z názorů prostých lidí, z názorů velmi konkrétních, nikoliv od odborných geologů a geografů“ (Šmilauer, 1966, s. 125) – autory toponym jsou často neodborníci, s čímž souvisí i vědecky nepřesná kategorizace pojmenovávaného objektu.

Myslím si, že opravdu není žádoucí, aby se uživatel jazyka musel přesně pídít po typu pojmenovávaného objektu a dostávat se až na technicistní úroveň, je-li nabíledni, že se jedná o **jeden** objekt (např. *cesta Česko-polského přátelství* je samozřejmě turistickou trasou, ale není namístě výklad **turistická trasa^a Cesta česko-polského přátelství^p*). Tyto případy je však třeba lišit od případů jako *náměstí^a Míru^p × stanice metra^a Náměstí Míru^p, sedlo^a* (tj. prohyb mezi dvěma vrchy) *Pod Dvoračkami^p × rozcestí^a Sedlo Pod Dvoračkami^p* atd., tedy případy, kdy se jedná o **dva** objekty (sedlo není rozcestí, srov. Máchovo jezero je rybník (dříve se dokonce jmenovalo *Velký rybník*)¹⁵). Základní rozdíl mezi těmito dvěma typy je to, že u **souostroví^a Země Františka Josefa^p* a *země^a Františka Josefa^p* nebo **jezera^a Moře Kaspického^p* a *moře^a Kaspického^p* je reference obou pojmenování stejná, na rozdíl od případů *náměstí Míru × stanice Náměstí Míru*, tedy pojmenování, kde jsou reference pojmenování odlišné: fundující pojmenování referuje k jinému objektu než fundované. V těchto případech také dochází k posunu hranice propriální a druhové složky.

¹⁵ Viz Štefáček (2010, s. 139).

Uvedené řešení (tj. *země Františka Josefa*) má pak výhodu v tom, že souhlasí se zásadou, aby byly jako druhové složky pojmenování (přednostně) určovány výrazy přiléhající k jasně určitelné propriální složce (zde *země*). Tato zásada je původně určena pro rozhodování na horizontální ose (týkající se míry obecnosti tříd jevů), ale poměrně dobře funkční by mohla být i při rozhodování vertikálním (týkající se kvality jevů při rozhodování na stejné míře obecnosti).

V některých případech může být rozlišování poměrně těžké, např. v případech, kdy se název oblasti (krajiny) shoduje s názvem správního celku. Příkladem budiž toponymum *z/Země královny Maud: země^a Královny Maud^p × (nárokové) zámořské území Norského království^a Země Královny Maud^p*.¹⁶

Správné určení hranice mezi propriální a druhovou složkou pojmenování tak není úplně jednoduché, z čehož vyplývají chyby objevující se v úzu. Uživatelům jazyka by nicméně mělo pomoci, kdyby se v kodifikaci s teoretickým rámcem rozlišování druhové a propriální složky pojmenování pracovalo explicitně, a to včetně „umělých stanovení“, jak přistupovat ke kategorizaci objektu pro účely pojmenování.

¹⁶ Jedná se o rozdíl přírodní × administrativní choronymum.

2.3 Bližší určení a základ názvu

V práci operuji i s pojmem-termínem *bližší určení*. S ním při popisu pravidel psaní VP pracují PČP (§ 65 a 66, s. 41–42); zvýraznil JP): „**Bližší určení**, stojí-li za základem názvu, zejména po předložce se píše vždy s velkým písmenem v prvním slově, a dále jako když stojí mimo sousloví: *Lhota pod Horami*, *Kostelec nad Černými lesy*, [...] Stojí-li na začátku souslovného pojmenování obecné jméno druhové, které se v názvech podobných jevů často opakuje, píše se s písmenem malým, velké písmeno má až **rozlišující bližší určení**. [...] Začíná-li takové **bližší určení** předložkou, píše se s velkým písmenem též první slovo následující, ať je od původu jménem obecným, nebo vlastním.“ Jak vidno, Pravidla pracují se dvěma odlišnými pojmy: a) bližší určení a b) rozlišující bližší určení. *Bližší určení* označuje část pojmenování za „základem názvu“ (je ovšem součástí propriální složky), zatímco *rozlišující bližší určení* je vlastně totožné s (celou) propriální složkou.

V této práci používám termín *bližší určení* víceméně ve shodě s Pravidly, pro větší jasnost ilustruji druhy takových „bližších určení“ a také, co znamená „základ názvu“.¹⁷

Představme si vícesložkovou propriální složku libovolného toponyma L. Tato složka se může skládat ze dvou složek: základu názvu Z a bližšího, volně přístupujícího určení B. Pro účely této práce považuji za B pouze takové složky, které jsou volně připojeny k základu názvu, tj. neshodují se s ním (nejsou kongruentní) a jsou buď apelativní, nebo VJ sama o sobě: (rozcestí) *Rokytnice nad Jizerou^Z*, *u Kroupů^B*, (rozcestí) *Žacléř^Z*, *nad porcelánkou^B*; (kaple) *sv. Marka^Z na skále^B*, (kostel) *Matky Boží^Z Na Náměti^B*¹⁸, (zastávka) *Strážné^Z*, *náměsti^B*. Na rozdíl od Pravidel nepovažuji za bližší určení složky spojení jako v *Orlických horách* v názvech sídel)

Bližší určení si zachovává pravopis, jako by stálo samo o sobě, bez přistoupení k základu: (rozcestí) *Velká Úpa^Z*, *Na Křižovatce^B* (podle domu, penzionu *Na Křižovatce*), (kostel) *sv. Jana Křtitele^Z na prádle^B* (podle toho, že se v místech, kde stojí kostel, pralo prádlo, neexistuje VJ **Prádlo* ani **Na Prádle*).

2.4 Standardizovaný a kodifikovaný název

Za standardizované názvy považuji v této práci takové, které jsou zaznamenány

¹⁷ Tyto dva pojmy, pokud vím, nejsou nijak terminologizovány, pro účely této práce je ale za termíny pokládám a propůjčuji jim přesné významy.

¹⁸ Kvůli absenci příkladu z excerpovaných zdrojů uvádím příklad z Kutné Hory.

v databázi informačního systému o geografických jménech České republiky Geonames, již lze prohlížet pomocí služby Geoprohlížeč na stránkách ČÚZK.¹⁹ Nutné je však upozornit, že **standardizovaná podoba názvu se ne vždy shoduje s podobou kodifikovanou** ((*hrad Kunětická Hora* × *Kunětická hora*, *Sídliště Šumná* × *sídliště Šumná*).²⁰

Ještě zde upřesním, co považuji za kodifikovanou (verzi) toponyma: kodifikovanou podobou rozumím takovou podobu toponyma, která je v souladu s kodifikací (tj. Pravidly, popř. dalšími kodifikačními příručkami, k pojetí kodifikace v této práci viz úvod kapitoly 3). K rozdílu mezi kodifikovanou podobou a podobou standardizovanou (tedy vedenou v úředních databázích) viz PVP, s. 108–109.

Fakt, že kodifikovaná a standardizovaná podoba toponyma se může lišit, vnáší do problematiky psaní VP v toponymech další nejistotu (kromě již panující nejistoty, jak vypadá kodifikovaná podoba). Pro standardizaci jmen nesídelních objektů na území ČR vydal ČÚZK příručku popisující/stanovující její jazyková pravidla.²¹ Pro sídelní geografické objekty (osídlená místa) podobná pravidla, jaká vydal ČÚZK pro nesídelní zeměpisné objekty, neexistují. ČÚZK není garantem jejich standardizace, tím jsou jednotlivé obce (viz zákon o obcích, 128/2000 Sb., o obcích), nicméně tyto názvy registruje. Jediným požadavkem kladeným na taková jména je, aby byla v českém jazyce (tamtéž).

V Jazykových pravidlech se píše pouze to, že „[d]ále uvedené názvy nejsou v pravomoci Úřadu, jsou přebírány od správců datových sad: a) název státu, b) názvy regionů soudržnosti, krajů a okresů, c) názvy obcí, d) názvy částí obcí, e) názvy místních částí obcí a osad, f) názvy základních sídelních jednotek a územně technických jednotek, g) názvy ulic a ostatních veřejných prostranství, h) názvy komunikačních objektů (hodonyma), i) názvy veřejných staveb“ (s. 10). Dále je uvedeno u jednotlivých typů objektů, kdo stanovuje jejich jména: administrativní choronyma (zákon), místní části obcí (obce), základní sídelní jednotky (zákon), hodonyma (jejich správci a provozovatelé), železniční stanice a zastávky (dopravci, správce dopravní cesty či Drážní úřad), splavné úseky vodních toků a veřejné přístavy (vyhlášky), přístaviště (dopravce), letiště a heliporty (Úřad pro civilní letectví), názvy staveb (příslušné úřady či majitelé). Ačkoliv není ČÚZK standardizátorem těchto názvů, najdeme v Jazykových pravidlech i jednoduché poučení o pravopisu místních částí (píší se vždy

¹⁹ Geoprohlížeč, dostupné z <https://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>.

²⁰ Viz zejména podkapitulu 3.2.4. Příčiny těchto diskrepancí můžeme spatřovat mimo jiné v uplatňování nevhodných jazykových pravidel při standardizaci (viz podkapitulu 3.3.6).

²¹ Jazyková pravidla pro standardizaci jmen nesídelních objektů v ČR. ČÚZK, Praha, 2015. V práci dále jen Jazyková pravidla.

s počátečním VP), názvu České republiky a názvů krajů a také názvů domů/veřejných staveb (bezpředložkové dle platných PČP, předložkové s použitím výjimky pro texty „zvláštního charakteru“ – více v kapitole 3.3.6) (s. 11–12).

Pro uživatele jazyka je fakt, že se může rozcházet standardizovaná podoba s podobou kodifikovanou, jistě nepříjemné: na možnou, předpokládanou autoritu (seznamy standardizovaných jmen) se nemůže spolehnout. Mělo by tak být v zájmu jazykovědců a standardizátorů, aby standardizovaná jména byla v souladu s kodifikací.

3 Kodifikace psaní velkých písmen v toponymech

Jelikož se v této práci zabývám psaním velkých písmen v toponymech, nemohu opominout jeho kodifikaci. Kodifikace do značné míry ovlivňuje způsob psaní VP a právě ona bude v praktické části měřítkem pro klasifikaci toponym na ose správnost–nesprávnost. Velký prostor v této práci popřávám analýze kodifikace také proto, že jeden z jejích cílů je popsat nedostatky stávající kodifikace a navrhnout její případná vylepšení. V této kapitole tak získám teoretický podklad pro analýzu toponym v praktické části práce a pro návrh změn v kodifikaci.

K hlubšímu rozboru jednotlivých, třeba i poměrně okrajových typů mě často nutí práce s materiálem krkonošských toponym, kde se taková jména vyskytují – což je třeba případ samot nebo dvouslovných souběžně se vyskytujících a stejným způsobem pojmenovaných dvouslovných pojmenování typu *Nějaké/Něčí n/Něco*. V této kapitole tedy rozeberu kodifikaci psaní VP u toponym, jak je popsána v různých kodifikačních příručkách, provedu srovnání kodifikace těchto příruček a také kodifikaci kriticky nahlédnu. V rozporu s tradičním pojetím „kodifikačních příruček“²² považuji pro účely této práce za *kodifikační* nejen PČP, ale také APČJ a PVP²³. Tyto příručky považuji za *kodexy*, tj. soubory vět o pravidlech, jak je popisuje M. Beneš (2019, s. 151). Stranou tak nechávám diskuse o závaznosti/nezávaznosti jednotlivých příruček, o kodifikačním statusu jednotlivých publikací, vymahatelnosti kodifikace atd. Pro zjednodušení výkladu píšu o *pravidlech* i v tom případě, kdy se vlastně jedná o *větu o pravidle* (k dichotomii *pravidlo vs. věta o pravidle* viz Beneš (2019, s. 150), ten dle Itkonena); tyto dva pojmy-termíny rozlišuji jenom tam, kde je to nutné z hlediska jasnosti/srozumitelnosti výkladu.

Jelikož se v této práci věnuji pouze toponymům, vynechám popis kodifikace psaní VP u dalších typů proprií, ten by byl zcela nad rámec této práce. Zároveň nebudu vyčerpávajícím způsobem popisovat kodifikaci urbanonym (názvů veřejných prostranství), neboť ta se mi jeví jako zřejmě nejpopsanější ze všech zeměpisných názvů.²⁴

²² Viz IJP, Kodifikace a závaznost jazykových příruček; Prošek – Smejkalová 2011, odd. II; Smejkalová 2012 nebo Beneš – Prošek – Smejkalová 2013, s. 17–19)

²³ PVP je vlastně reflexí současné kodifikace, kterou komentuje a také ji navrhuje upravit. Za kodifikaci považuji tu část výkladu PVP, kde je současná kodifikace (dle PČP a také APČJ) komentována a šířeji vykládána; změny navrhané v PVP za kodifikaci nepovažuji (ale věnuji se jim).

²⁴ Viz třeba zevrubný popis kodifikace těchto názvů v PVP, s. 97–109.

3.1 Obecná pravidla pro psaní VP ve VJ

Pravidla pro psaní VP v toponymech vycházejí z obecných pravidel pro psaní VP ve VJ. Tato obecná pravidla nyní popíši, abych mohl dále navázat pravidly platícími pro toponyma a jejich jednotlivé druhy.

PČP

PČP nejprve nabízí teoretický výklad o podstatě VJ (kapitola *I. Podstata vlastních jmen*). Následuje kapitola *II. Pravidla o psaní velkých písmen u vlastních jmen*; v § 62 jsou popsána základní pravidla platící obecně pro všechna VJ (s výjimkami uvedenými v následujících pravidlech). Těmito základními pravidly jsou:

1) v jednoslovných VJ se píše velké počáteční písmeno s tím, že v cizích jménech, zejména osobních, se však dodržují zvyklosti příslušného výchozího jazyka a

2) „v souslovných vlastních jménech se píše velké počáteční písmeno v zásadě v prvním slově“ (PČP § 62, s. 41), je-li však součástí sousloví VJ, píše se rovněž s VP.²⁵ Na závěr tohoto paragrafu je douška upozorňující, že výše zmíněná pravidla platí obecně o vlastních jménech organizací, institucí, jedinečných výtvorů a významných událostí – z toho vyplývá, že se tato pravidla nedají obecně uplatňovat u toponym, která podle § 63 spadají pod „ostatní typy vlastních jmen“, pro něž platí další pravidla; ta zde budou popsána v příslušných podkapitolách.

Zatímco v kapitole *II. Pravidla o psaní velkých písmen v češtině* se nachází (teoretický) výklad o pravidlech psaní VP ve VJ, následující kapitola *III. Typy vlastních jmen podle pojmenované skutečnosti* vlastně jenom exemplifikuje, případný kusý výklad je pouze v poznámkách pod jednotlivými skupinami pojmenování.

APČJ

Na začátku kapitoly o psaní VP je poměrně obsáhlý úvod o obecných zásadách psaní VP/MP ve vlastních jménech, upozorňující na arbitrárnost konvencí u psaní VP. Jsou zmíněna i základní pravidla psaní VP ve víceslovných názvech, popsány jsou nejčastější odchylky od pravidel, které se vyskytují v úzu. Příručka odkazuje při nejistotě zápisu pojmenování, u něhož závisí způsob psaní na věcných znalostech, na encyklopedie, geografické slovníky a speciální příručky.²⁶ Takovéto příručky však pomohou zejména v případech, kdy si pisatel

²⁵ To je zdrojem potenciálních problémů: když již identifikujeme propriální status daného sousloví, může být těžké rozhodnout, zda je VJ sama o sobě i nějaká jeho složka.

²⁶ Pravopis (nejen) VP však nemusí být v takovýchto publikacích v souladu s kodifikací (jak ji definuji v úvodu

není jist, zda je nějaká složka sousloví součástí „oficiálního“ názvu, tj. zda je součástí VJ. To je typické pro typ *n/Nějaké Něco (těšínské Slezsko²⁷ × Dolní Slezsko, jižní Asie × Střední Asie)*, v dalších problematických typech již tolik příručky a encyklopedie nápomocny nejsou. Případy, kdy je třeba rozhodnout, zda je adjektivum součástí názvu, nejsou ve sledovaných mapách časté.

APČJ dále upozorňuje, že u psaní VP nelze dát vždy jednoznačnou odpověď, co je správné, náležité, na rozdíl třeba od psaní *i – y* v kořenech slov. Domnívám se, že toto upozornění je zcela namístě a je dobře, že je autoři do textu umístili. Na závěr obecného úvodu jsou v APČJ uvedena pojmenování „stále považovaná za obecná“, tj. ta pojmenování, u nichž se v poslední době začal rozhojňovat nenáležitý zápis s VP, ačkoliv mají v češtině apelativní ráz (APČJ, s. 192–194).

PVP

Publikace *Psaní velkých písmen v češtině* se psaním VP zabývá velmi podrobně. PVP uvádí v kapitole 3.3 obecná pravidla pro psaní VP/MP. Pracují v ní s teoretickým rámcem dvou složek pojmenování (viz v této práci kapitoly 2.1 a 2.2, v PVP s. 40–56).

PVP formulují tato základní pravidla pro psaní VP v propriích:

Pravidlo P1: Správně identifikovaná nezačleněná druhová složka pojmenování se píše, až na výjimky, s MP na začátku; je-li výraz v ní víceslovný, píše se v dalších slovech vždy MP, není-li některé z těchto slov samo o sobě VJ.²⁸ Výjimkami z uvedeného pravidla jsou názvy sídlišť (*Sídlíště Antala Staška*) a případy s inverzním slovosledem (*Dekret kutnohorský × Kutnohorský dekret*), dále názvy řádů (*Řád bílého lva*) a názvy divadel a galerií (*Divadlo Loutka, Galerie Centrum*). Kapitola se zabývá i výjimkami navrhovanými²⁹ a výjimkami šířícími se v úzu (začleňování výrazů *hospoda, chata, penzion* apod. do propriální složky).

Pravidlo P2a: Výraz v propriální složce pojmenování (VJ udělené konkrétnímu objektu) se píše až na výjimky s počátečním VP.

Pravidlo P2b: Je-li výraz v propriální složce víceslovný, píše se (až na výjimky) na začátku jeho druhého, třetího ad. slov VP jen tehdy, je-li samo o sobě VJ.

kapitoly 3).; standardizovaná podoba zeměpisného jména nemusí odpovídat jeho podobě jsoucí v souladu s kodifikací, viz podkapitulu 2.4.

²⁷ Název *Těšínské Slezsko* se 1) používá ve významu „území původního Těšínského knížectví“, 2) se jedná o název turistické oblasti a euroregionu: *turistická oblast/euroregion^a Těšínské Slezsko^p*. Minimálně ve druhém případě je namístě psaní s VP.

²⁸ Jedná se však o okrajové případy, např. *autonomní oblast Čínské lidové republiky^a Tibet^p*.

²⁹ Z nichž některé jsou prezentovány jako tradiční problém mezi onomastiky a lingvisty zabývající se pravopisem. Viz pozn. č. 33 v PVP, s. 59.

Dále jsou uvedeny výjimky z těchto pravidel: u P2a to jsou VJ typu *iHned*, *eBanka* apod., u P2b to je podle PVP (s. 60–61) „paradoxně typ pojmenování, který v praxi nepůsobí přílišné potíže, protože je v povědomí pisatelů pevně zakotven: Ve víceslovných bezpředložkových pojmenováních obcí, měst, městských částí a sídlišť se s VP píše všechny části propriální složky, tj. samotného VJ, i když samy o sobě nejsou v mnoha případech VJ“.

Další výjimkou z pravidla P2b je podle PVP také toto: „[V] pojmenováních veřejných prostranství i jiných typů skutečností **pojmenovaných podle VJ veřejných prostranství** – hospod, restaurací, galerií, lékáren atp., jejichž propriální složka začíná předložkou, se v prvním slově po předložce podle PČP (§ 76 písm. f) píše VP vždy, i když dané slovo není samo o sobě VJ“ (PVP, s. 61; zvýraznil JP). Tato formulace je však nejednoznačná: je-li nějaký jev „pojmenován podle něčeho“, můžeme tím myslet, že se jedná buď o názvy se stejnou strukturou (jeden název přebírá strukturu druhého nebo ji má podobnou/stejnou), nebo o vztah motivace (troufám si tvrdit, že to je výklad, který většinu uživatelů jazyka napadne v tomto případě jako první). Zde měli autoři na mysli strukturní podobnost/totožnost (Beneš, osobní sdělení), způsob formulace je však nešťastný, neboť zavádějící.³⁰ V obou případech navíc autoři operují pouze s názvy veřejných prostranství, hospod, restaurací, galerií a lékáren (vzhledem k odlišnosti dalších jevů se uvedení „ad.“ jeví jako nedostatečné), opomíjejí tak názvy všech dalších druhů skutečností (agronyma (např. *louka U Příčnice*)³¹, oronyma (*hora Nad Mýtem*) nebo hodonyma (*cesta Ke Krmelci*)), soustředíce se pouze na názvy veřejných prostranství. PČP v § 76, na něž PVP v tomto bodě odkazuje, přitom uvádějí explicitně i pomístní jména: „Jména pomístní: *Za Lesem, Na Kopanínách, V Hájích, Zadní panská ves*“ (PČP, § 76, s. 45).

Pakliže bychom rozuměli výše rozebírané formulaci tak, že mezi názvy veřejných prostranství a dalších jevů se jedná o vztah motivace, výjimkou z pravidla P2b by podle toho byly pouze hospody, chaty, restaurace, galerie, lékárny atd. pojmenované podle ulice, náměstí apod., kde sídlí: psalo by se tak třeba *hostinec Na Špici* (kdyby byl v *ulici Na Špici*³² nebo v **ulici Špice*), ale už **hostinec Na špici*, kdyby ležel v ulici jiného názvu.^{33, 34}

³⁰ Je daný tím, že kodifikace v r. 1993 změnila názvy psaní předložkových názvů, zvolivši jako „vlajkovou loď“ této změny uliční názvy. Tato formulace je tak poznamenána tímto pohledem: „název podle veřejného prostranství, tím rozumíme mající stejnou strukturu jako názvy veřejných prostranství“.

³¹ *U Příčnice* je název louky (pozemku), vyexcerpovaný ze vzorku. U všech příkladů nepřijatých z citované literatury se snažím, aby to byla existující vlastní jména – pokud nejsou, upozorňuji na to – a pokud to jde a je to vhodné, aby to byla vlastní jména ze vzorku.

³² Taková ulice je třeba v Krucemburku v okrese Havlíčkův Brod.

³³ Třeba *hostinec Na Špici* v Pardubicích-Svítkově leží na rohu ulic Přerovské a Kostnické.

³⁴ A nemusel by v té ulici ani ležet, mohl by být podle ní jenom pojmenován, např. proto, že v ní hostinský kdysi

Tento výklad pravidla pro názvy různých skutečností pojmenovaných podle urbanonym³⁵ platí (i když takových skutečností není mnoho). Navíc také platí v těch případech, kdy je výraz zdánlivě náležející do druhové složky začleněn do složky propriální a pojmenování veřejného prostranství (jeho propriální složka) je začleněno do propriální složky jiného pojmenování: *Divadlo Na Zábradlí*, *Nemocnice Na Homolce*³⁶ nebo se jedná o bližší určení za základem názvu: *kostel Panny Marie Na Náměti*.³⁷ Takovéto případy ovšem nejsou do uvedené věty o pravidle začleněny (jejich začlenění blokuje požadavek umístění předložky na začátek propriální složky: *Divadlo Na Zábradlí^p × hostinec^a Na Špici^p* (v ulici Na Špici).

Zatímco podle výše uvedeného výkladu platí toto pravidlo pouze pro urbanonyma a skutečnosti podle nich pojmenované (viz výše), podle PČP se VP ve slově po předložce píše, je-li předložka na začátku rozlišujícího bližšího určení (tedy propriální složky), **vždy** (tedy nejen v případech, kdy je dané pojmenování odvozeno od urbanonyma, jak vyplývá z formulací v PVP). Dokládá to exemplifikace v PČP: *dům U Goliáše*, *restaurace U Medvídků* (PČP, § 66, s. 42) (neexistuje **ulice U Goliáše* či **náměstí U Medvídků* apod.). Jak uvádím výše, takto je výklad pravidla autory publikace také myšlen, bohužel je vyjádřen nepřesně a nahrává tak výkladu omezujícímu platnost tohoto pravidla pouze na skutečnosti pojmenované podle veřejných prostranství ve smyslu motivace pojmenování.

bydlel apod.

³⁵ Za ně v této práci považuji pouze názvy ulic, náměstí a dalších veřejných prostranství.

³⁶ Nemocnici na Homolce uvádí APČJ s tím, že je pojmenována podle ulice *Na Homolce* (s. 220) – což je ovšem velmi málo pravděpodobné, neboť ulice *Na Homolce* je od Nemocnice Na Homolce vzdálena více než půl kilometru a k jejímu areálu vůbec nepřiléhá. Jako pravděpodobnější motivace pojmenování se tak jeví vrch *Homolka*, podle něžž je ostatně pojmenována i dotčená ulice.

³⁷ Slovo *náměť* je OJ, viz SSJČ (náměť = nář. závěj, návěj), podle starého pravopisu by se tak psalo *Na náměti*. V Kutné Hoře, kde se ulice a kostel nacházejí, žádné toponymum **Náměť* není. Podle APČJ se však v takovém bližším určení za názvem kostela píše v předložce MP, Příručka však dokládá pouze názvy, které nedopovídají přesně žádnému předložkovému urbanonymu (APČJ, s. 207).

3.2 Názvy osídlených míst / oikonyma

Oikonyma (jména místní) jsou z hlediska psaní VP specifickou skupinou, pro kterou platí pravidla odlišná od pravidel platících pro ostatní toponyma, proto jejich kodifikaci rozebírám v této kapitole. Pravidla psaní VP v názvech osídlených (obydlených) míst se přibližují pravidlům, která platí pro psaní VP v angličtině všeobecně (všechna plnovýznamová slova se píší s počátečním VP). Platí to však pouze pro „základ názvu“ – tj. výraz před předložkou – a také ne pro všechna oikonyma, jak ukáži níže. Nejprve tak rozeberu pojmy osídlené/obydlené místo, oikonymum a jejich jednotlivé druhy.

3.2.1 Definice osídlených míst

Autoři PVP (s. 60–61) tvrdí, že pravidla psaní VP ve víceslovných názvech obcí, měst, městských částí a sídlišť nečiní v praxi přílišné potíže. To je, uvažujeme-li (pouze) o většině případů, typicky o obcích, městech a městysích – viz výše –, pravda. Pokud ale uvažujeme o jiných typech sídel, která nejsou z administrativního hlediska vymezitelná jako obec,³⁸ město, městská část (nebo také městys, část obce, městský obvod) a nejsou sídliště, začínáme se pohybovat v zóně, kde musíme uplatňovat analogii („Je to taková vesnička, spíše snad jen osada, pravidla jsou tedy stejná, jako platí pro psaní obcí?“). Uvažujeme-li dále o názvech sídel, která nejsou ani jedním z výše popsaných typů sídel, dostáváme se k několika problémům. Nejprve pojednám o uváděných typech sídel. Následující tabulka přehledně ukazuje, s jakými druhy sídel a zastřešujícími označeními jednotlivé publikace a jejich kapitoly pracují.

³⁸ Pojem obec je však občas používán i ve významu „(jakákoliv) vesnice“, a to i v PČP, kde jsou *Pomezní Boudy* uvedeny jako obec (§ 75, s. 45), i když jde ve skutečnosti o XY.

Příručka	Zastřešující označení	Druhy sídel
PČP – § 64	osídlená místa	města, jejich části a čtvrti; vsi, sídliště aj.
PČP – § 75	jména místní	obce, městské čtvrti a oblasti, sídliště
APČJ – 55.1	0	obce, městyse, města; hlavní/statutární město
APČJ – 55.2	0	městské části, sídliště; městský obvod
PVP – 5.1.1	osídlená místa	(statutární) město, obec, městys, ves, osada apod.; hlavní město
PVP – 5.2.1	0	městská část, čtvrť
PVP – 5.2.2	0	městská část, městský obvod, čtvrť, sídliště

Tabulka 1: Druhy sídel v příručkách 1.

Kodifikační příručky, jak jsem je vymezil v kapitole 3, obecně hovoří o „osídlených místech“ nebo jménech místních.³⁹ Ve výkladech pak používají různá označení druhů sídel, jejich přehled viz tabulka 1. V PČP (§ 64, s. 41) jsou mezi názvy osídlených míst uváděna „oficiálně užívaná označení měst, jejich částí a čtvrtí, vsí, sídlišť aj.“. Je s podivem, že PČP neuvádějí mezi těmito sídly také obce. Naopak APČJ ve výčtu uvádí pouze „v názvech obcí, městysů a měst“ (s. 203), dále „městských částí a sídlišť“ (s. 204). Nejkompletněji uvádí druhy sídel PVP.

Toto vše ilustruje obecný problém panující při popisování druhů sídel, a tím je jejich rozvolněná terminologie – jinak s označeními sídel (jejich druhů) pracuje geografie (sídel), jinak se používají v administrativě a státní správě, jiná označení se používají obecně. Příručky uvádějí druhy sídel jak z geografického, tak z administrativně-právního hlediska, tak označení používaná neterminologicky, směřující tyto typy bez rozlišení dohromady.

³⁹ Viz tabulku 1.

Uvedu zde přehled možných označení typů sídel.

Obec – základní administrativní jednotka, podle zákona o obcích je obec „základním územním samosprávným společenstvím občanů; tvoří územní celek, který je vymezen hranicí území obce“ (zákon o obcích, § 1), obce mohou mít status města či městyse.⁴⁰ Přísně vzato, obec není sama o sobě sídlem, ale jen administrativní jednotkou, vždy však alespoň jedno sídlo zahrnuje a vždy, až na nepočetné výjimky,⁴¹ přebírá název takového sídla, z tohoto důvodu na názvy obcí můžeme vždy nahlížet jako na oikonyma. Obcí jsou i města a městyse.

Město – z administrativního hlediska obec se statusem města (zákon o obcích, § 3), z geografického hlediska je to sídlo nezemědělského charakteru s určitými specifickými znaky (Fňukal, Brychtová, 2007, s. 106).

Městys – z administrativního hlediska obec se statusem městyse (zákon o obcích, § 3), v dřívějších dobách se používalo místo slova městys označení **městečko**, to dodnes žije v běžné komunikaci jako obecné označení menšího města (menšího sídla městského rázu).

Část obce – z administrativně-správního hlediska to je „evidenční jednotka vytvářená budovami s čísly popisnými a čísly evidenčními (zákon o obcích, § 31) přidělenými v jedné číselné řadě, která leží v jednom souvislém území. Názvy částí obce jsou zpravidla převzaty z názvu zaniklých obcí, osad nebo z názvů historicky vzniklých území, na nichž se tyto části obce nacházejí“ (tamtéž, § 27). Přísně vzato se nejedná přímo o název sídla (srov. obec výše), ale o administrativní jednotku, v naprosté většině případů však má na svém území sídlo (sídla), jehož název přebírá; výjimkou je *Punkevní žleb*⁴², část obce Vavřinec. Analogicky můžeme hovořit o **části města** (ta je zmíněna v zákoně o obcích, § 3) a **části městyse**, má-li obec, jejíž jsou částí, daný status.

Městská část – z administrativně správního hlediska se jedná o samosprávnou část statutárního města, stejně jako je tomu u (viz zákon o obcích, § 5 a 20); v obecném, neterminologickém použití se jedná o jakoukoliv nějakým způsobem vymežitelnou část města.

⁴⁰ 26 největších měst (a Třinec) v ČR má navíc statut statutárního města. Statutární města se mohou dělit na samosprávné části (městské obvody, městské části – viz níže), v jejich čele stojí primátor a městský úřad se nazývá magistrát. Viz zákon o obcích, § 4 a hlava VII.

⁴¹ Jedná se o město Ralsko a obec Doupovské Hradiště (obě na území zrušených vojenských újezdů nebo jejich zrušených částí), dále obce Vysočina, Orlické Podhůří, Orlické Záhoří, Radostná pod Kozákovem, Mírová pod Kozákovem, Vítězná, Vysočany (okr. Blansko), Heřmanova Huť, Podlesí (okr. Ústí nad Orlicí), Světlá Hora a město Nalžovské Hory.

⁴² Název je takto standardizován, v MCZ uveden jako *Punkevní Žleb*; v této části obce není žádný dům určený k obývání; jedná se o typ pohybující se v „šedé zóně“ onomastické klasifikace a tím pádem i kodifikace.

Městský obvod – z administrativně-správního hlediska se jedná o samosprávnou část statutárního města, stejně jako je tomu u městské části (viz zákon o obcích § 5 a 20).⁴³

(Městská) čtvrť – z geografického ani administrativního hlediska není nijak definována, SSJČ definuje čtvrť jako *část většího města* (SSJČ).

Sídliště – k definici sídliště viz podkapitolu 3.2.4.

Ves – je z geografického hlediska venkovské sídlo, které má více než 15 (nebo 20) usedlostí, venkovská sídla s menším počtem usedlostí (4 až 15, resp. 20) se nazývají **vísky**. Geografickému pojetí víceméně odpovídá i neterminologický význam těchto pojmů.

Samota – je z geografického hlediska izolované obydlí, které má značný odstup od ostatních obydlí. Území mezi ní a dalším osídlením musí být tvořeno lesy, loukami či dalšími plochami. Za samoty jsou většinou považovány i skupinky dvou či tří (někdy až pěti) usedlostí. Samoty mají většinou zemědělský charakter, ale mohou mít i jinou funkci (hájovny, mlýny, strážní domky, turistické chaty) (Fňukal, Brychtová, 2007, s. 93).

Místní část – k definici pojmu místní část viz podkapitolu 3.2.2.

Osada – osadu definuje ve svém výkladu Karel Baše (2014, s. 72) jako je buď prostorově samostatnou, nebo prostorově integrovanou součástí obce. Osady jsou zpravidla založeny na pravoúhlém schématu stejných parcel, členěných nejnutnějšími místními přístupovými cestami. Veřejný prostor většinou chybí. Někdy jsou osady společně oplocené (zahrádkové), s centrem v podobě objektu klubovny atp. Synonymem slova osada je **kolonie**. Dříve se označení osada používalo pro části obce (Fňukal, Brychtová, 2007, s. 88).

Základní sídelní jednotka – tou se rozumí jednotka představující části území obce s jednoznačnými územně technickými a urbanistickými podmínkami nebo spádová území seskupení objektů obytného nebo rekreačního charakteru. Je určena pro statistické účely (ČSÚ).

Ačkoliv rozlišování druhů sídel nemá na psaní VP/MP zásadní vliv (problematické jsou např. samoty, které ani jedna příručka nezmiňuje; viz níže), myslím si, že by příručky popisující psaní VP u „osídlených míst“ měly být konzistentnější v uvádění typů sídel, u kterých daná pravidla platí. Uživatelé jistě pomůže, když uvidí instrukci přímo pro typ sídla, který ho zajímá. Proč například APČJ uvádí obce, městyse a města (v jedné skupině) a sídliště

⁴³ Na městské části se dělí Brno, Opava a Praha (v případě Prahy je městská část vlastně ekvivalentem obce), na městské obvody se dělí Ostrava, Plzeň, Ústí nad Labem a Pardubice, v Liberci je jeden městský obvod, část města je nedělená. V Praze jsou městské obvody ekvivalenty okresů. Ostatní statutární města se nečlení na městské obvody ani na městské části.

a městské části (ve skupině druhé), ale opomíjí existenci takových sídel (vsí, vesnic), která nejsou správně samostatná, nejsou ani městskou částí, ani sídlištěm či čtvrtí, ale jsou částí nějaké obce/městyse – laicky řečeno „pod nějakou obec patří, nejsou samostatné“, nehledě na jejich administrativní status (zda jsou přímo *částí obce* nebo ne)? Navrhuji proto v kodifikaci uvádět třeba „ve víceslovných názvech **sídel**, tj. názvech měst (a jejich částí), městysů (a jejich částí), obcí (a jejich částí), městských obvodů, sídlišť, čtvrtí, vsí a osad a ZSJ“.⁴⁴

Dáme-li rovnítko mezi „osídlená místa“, což je termín uváděný příručkami, a onomastickou kategorií oikonym (jmen místních⁴⁵, vlastních jmen sídlištních), zjistíme, že tato rovnice neplatí. Mezi oikonyma jsou řazeny názvy **obydlených míst**⁴⁶, konkrétně měst a vesnic, hradů a zámků, včetně lokalit zaniklých, tradičně také samot (David, 2016), ale také domů, ulic, náměstí, nábřeží sadů apod. (Šmilauer, 1966, s. 9).

U „osídlených míst“, které uvádějí příručky, jsou pravidla pro psaní VP ve vícesložkové propriální složce odlišná než pro zbytek proprií. Nejprve si zde uvedeme typy oikonym, pro která pravidlo o psaní všech složek základu názvu s VP neplatí.

U názvů hradů a zámků (což jsou lokality původně určené k bydlení) pravidlo o psaní VP u všech slov v základu před předložkou kromě spojek⁴⁷ podle PČP neplatí: v § 78, s. 46 (stavby a jejich význačné části) jsou uvedeny mimo jiné *Kozí hrádek*, *Dívčí hrady*, *zámek Hrubá Skála* (s dovětkem *podle obce*), *Pražský hrad*. Už z příkladu *zámek Hrubá Skála* je vidět, že názvy hradů a zámků často přebírají názvy sídel (právě *zámek Hrubá Skála*, *hrad Červená Hora* na Náchodsku) a také anoikonym (*hrad Kunětická hora*⁴⁸, *hrad Kraví hora* na Třebíčsku). Někdy není zcela jasné, podle čeho se hrad (jeho zřícenina) jmenuje: příkladem budiž hrad *Andělská h/Hora*⁴⁹ na Karlovarsku, ležící na kopci *Andělská hora* v obci *Andělská Hora*. Pravidlo o psaní všech složek (až na předložky a spojky) s VP tedy očividně u hradů a zámků, přestože se z onomastického hlediska jedná o *obydlená místa*, neplatí, a to podle všech tří kodifikačních příruček.

⁴⁴ Viz také kapitulu 5 o navrhovaných změnách v kodifikaci.

⁴⁵ Tento termín uvádějí PČP v § 75, s. 45!

⁴⁶ Srov. „osídlená místa“. Kritérium osídlenosti/obydlenosti je poněkud mlhavé, je třeba zdůraznit, že mezi osídlená místa se řadí i stavby, které jsou nebo byly určeny k osídlení/obydlení, byť krátkodobému: turistické chaty, rekreační zástavba, lovecké chaty; zároveň i bývalé takové objekty (býv. *Rennerova bouda*, *zřícenina hradu Nistějka*). Mezi osídlená místa bývají ale řazeny i názvy míst, která osídlená/obydlená nejsou a nejsou ani pro osídlení/obydlení určena: továrny, pily, cihelny.

⁴⁷ Viz obec *Podhorní Újezd a Vojice* na Jičínsku či brněnské městské části *Brno-Řečkovice a Mokrá Hora*, *Brno-Maloměřice a Obřany*, část města Sedlec-Prčice *Záhoří a Kozinec*. Existenci názvů sídel obsahujících spojku zmiňuje pouze PVP.

⁴⁸ I když standardizovaný (nalézající se v databázi Geonames, viz podkapitulu 2.4) název je *Kunětická Hora*.

⁴⁹ Standardizován název je *Andělská Hora*.

Mezi oikonyma můžeme řadit také názvy veřejných prostranství, byť někteří onomastikové upozorňují na jejich společné rysy s agronymy (Vl. Šmilauer (1966, s. 9) je mezi oikonyma řadí, ovšem s výhradami, upozorňuje na jejich agronymičnost), společné rysy mají jistě i s hodonymy. Názvy veřejných prostranství se neřídí podle pravidel pro názvy „osídlených míst“ ve smyslu, v jakém jej používají analyzované příručky – ba, dochází-li „urbanonymizaci“ sídelních názvů (v užším slova smyslu), psaní VP se u nich změní tak, aby odpovídalo psaní urbanonym – viz podkapitolu 3.2.7.

Mezi oikonyma se řadí i názvy jednotlivých domů (Šmilauer, 1966, s. 9, nebo Pleskalová, 2016), a to jak stojících mimo intravilán, tak uvnitř něj. Ani tyto názvy se neřídí pravidlem o psaní všech složek v základu názvu s VP, viz podkapitolu 3.2.8.

Kodifikace neřeší názvy základních sídelních jednotek (ZSJ), které mívají často strukturu s apelativním bližším určením názvu ZSJ oddělenou spojovníkem od základu názvu (např. *Žďárec-u nádraží*, *Seč-chatová oblast*, *Staré Holice-díl 3*) nebo přebírají názvy anoikonym (typicky agronym)⁵⁰ (*Na slepých ramenech*, *Velký les u Sezemic*). V případě základních sídelních jednotek se pohybujeme na samotné periférii oikonym. Zatímco některé základní sídelní jednotky (alespoň zčásti) odpovídají území části obce, města atd. a jejich název se shoduje s názvem sídla (jenž může být doplněn o apelativní bližší určení), některé mají na svém území jen několik stavení (nebo žádné) a přebírají název anoikonymální: např. *Kolihový les* (ZSJ Sedlčan); mezi základními sídelními jednotkami jsou i názvy přebírající chrématonyma (*KOH-I-NOOR*) nebo urbanonyma (*Francouzská–Voroněžská*).

Rozpory u kategorie samoty, která bývá onomastiky řazena mezi anoikonyma, uvedu níže.

3.2.2 Prototyp OBEC a prototyp ULICE

Na základě výše nastíněného výkladu můžeme definovat dva základní prototypy oikonym z hlediska psaní VP: prototyp OBEC a prototyp ULICE. Ve jménech náležících do prototypu OBEC se píše všechna autosémantická slova v základu názvu (tj. v části propriální složky před předložkou); ve jménech náležících k prototypu ULICE se s VP píše pouze první slovo z názvu a další slova jen tehdy, jsou-li sama o sobě VJ nebo následují po předložce, kterou začíná propriální složka. Jednotlivé druhy oikonym z hlediska pojmenovávaného objektu pak můžeme na základě různých argumentů přiřazovat buď k jednomu, nebo k druhému prototypu. Některé druhy oikonym jsou blízko centra prototypu (představíme-li si

⁵⁰ Názvy anoikonym přebírají často také samoty, zcela výjimečně pak části obcí: *Punkevní žleb*, část obce Vavřinec, okr. Blansko, viz výše.

prototyp jako množinu se středem, kde se nacházejí „nejtypičtější“ a „nejryzejší“ členy dané množiny), jiné se nacházejí na jeho periférii.

K **prototypu OBEC** patří názvy všech sídel, tedy: vísek, vsí, obcí, měst, městysů, statutárních měst, částí obcí (měst, městysů), městských částí a obvodů, čtvrtí, předměstí, sídlišť a místních částí (ve významu jakkoliv vymezitelné části obce, která není tvořena jednotlivým domem a není samotou – tedy části sídla, která se dá sama považovat za sídlo).

K **prototypu ULICE** náleží urbanonyma (tj. názvy veřejných prostranství⁵¹ – s druhovou složkou obsazovanou těmito výrazy: *ulice, ulička, náměstí, nábreží, třída, schody*⁵², *náves, park, sady*; dále i *most, lávka*⁵³, *cesta, zahrada*), názvy jednotlivých domů určených k bydlení, zámků, hradů a jejich zřícenin a názvy základních sídelních jednotek. Základní sídelní jednotky a hrady a zámky jsou periferií prototypu, neboť přebírají jak názvy patřící do prototypu ULICE, tak do prototypu OBEC, zachovávající původní pravopis; nepřejaté (původní) názvy mají pravopis prototypu ULICE.⁵⁴ Názvy veřejných prostranství (ulic, náměstí atd.) jsou v centru tohoto prototypu (neboť i když přebírají název sídla – prototypu OBEC, většinou neponechávají jeho pravopis). Je nutné upozornit, že k prototypu ULICE vlastně náleží také všechna anoikonyma.

Názvy samot se nacházejí přesně na rozhraní mezi oběma prototypy. Jsou to totiž zároveň jak názvy jednotlivých stavení (zpravidla), tak názvy sídla, navíc bývají řazena mezi anoikonyma. Bude pak záležet na kodifikaci, k jakému prototypu se přikloní.

Postavení jednotlivých druhů názvů v rámci prototypů obec a ulice znázorňuje tento obrázek 1.

⁵¹ Tedy takové, o jejichž pojmenování rozhoduje daná obec (zákon o obcích, § 28). Názvy veřejných prostranství se nově vyčleňují jako urbanonyma – vedle choronym, oikonym a anoikonym (viz David 2016a, starší autoři je zařazují mezi oikonyma, viz podkapitolu 3.2.8).

⁵² Např. *Široké schody* v Chrudimi nebo *Nové zámecké schody* v Praze. K psaní *Nových zámeckých schodů* viz podkapitolu 3.2.8.

⁵³ Např. *most Pavla Wonky* v Pardubicích nebo *lávka Vasyly Makucha* v Praze-Vršovicích.

⁵⁴ Základní pravidlo je psaní odpovídající prototypu ULICE (srov. *zámek Karlova koruna* v Chlumci nad Cidlinou). ZSJ často přebírají názvy patřící k prototypu OBEC, ale často také názvy patřící k prototypu ULICE (typicky agronyma, např. *Na slepých ramenech*) nebo mají své specifické nepřevzaté názvy náležící k prototypu ULICE.

prototyp OBEC

vsi
vísky
osady
obce
části obcí
města (vč. statutárních)
městyse
části měst, městysů
předměstí
čtvrť
městské části a obvody
sídlíště
místní části (kromě
jednotlivých domů)

prototyp ULICE

	ulice
	uličky
	náměstí
	nábřeží
bytové komplexy	třídy
	schody
	návsi
hrady, zámky	parky, sady,
ZSJ	zahrady
	mosty, lávky
	jednotlivé stavby
samoty	

Obrázek 1 Zařazení oikonym k prototypu obec a ulice (vlastní vyobrazení)

V následujících podkapitolách proberu širěji kodifikaci jednotlivých typů oikonym, a to i na pozadí jejich rozdělení mezi prototypy OBEC a ULICE.

3.2.3 Pojem-termín místní část

Myslím, že je nutné podívat se zvlášť na jedno poměrně časté označení druhu sídla, a tím je *místní část*. S ním také operuje databáze standardizovaných geografických jmen v ČR Geonames. Podle Jazykových pravidel se jedná o osady, samoty, rekreační zástavbu, odloučenou zástavbu mimo intravilán nebo vymezenou zástavbu v intravilánu (Jazyková pravidla, s. 11). Toto pojetí se mi jeví jako nejvhodnější a nejvíce odpovídající realitě. Poměrně často používaný termín *místní část* má však význam rozostřený: NESČ jej definuje jako toponymum, označující skupinu domů nebo jednotlivý dům ležící odděleně od vlastního sídlíště, dále uvádí, že patří mezi oikonyma a také že je v onomastické terminologii charakterizováno jako „vlastní jméno skupiny domů n. jednotlivého domu, ležícího odděleně od vlastního sídlíště, bez vlastního číslování (samota, kolonie, hospodářský dvůr, myslivna, hájovna, cihelna, huť, pila, mlýn, hrad, lovecký zámek, zřícenina, turistická chata, samota atd.) (Svoboda, 1973, cit. podle Boháčová, 2016). Jak však dále upozorňuje, pojem místní část je vnímán širěji, a to jako „jakákoliv zastavěná i nezastavěná plocha uvnitř obce, jejíž charakteristický či výrazný znak se stal motivem jejího pojmenování. Může jít o dům v souvislé zástavbě (*Jáňův statek* pojmenován podle někdejšího majitele) i mimo ni (samota *Nováčíkovy paseky*), skupinu domů a přilehlého okolí (zástavba *Na hrázi* v místech bývalého

rybníka a hráze, nově vybudovaná část *Novej svět*, *Anenské údolí* – lesní údolí se třemi vilami, z nichž jedna nesla jméno Anna), neoficiální, méně často i oficiální uliční název (*Plechová ulice* podle plechových střech na domech, *Cyrilská* – některé domy byly postaveny z prostředků Cyrilometodějské záložny), větší část obce zahrnující obydlené i neobydlené části (*Dolní konec* podle polohy v níže položené části obce, *Městečko* pojmenovávající střed obce) či jiné místo v obci (*U splávku* – místo u splavu na řece protékající obcí). Jde tedy o značně nesourodou skupinu, zahrnující názvy různých objektů s příznakem obydlivosti i neobydlivosti“ (tamtéž). Použiji-li termín *místní část* v této práci, míním jím jeho význam tak, jak jej definuje ČÚZK v Jazykových pravidlech.

Povšimněme si ještě psaní VP/MP v citaci z hesla NESČ: i tam, kde se jedná o „sídlo“, osídlené místo, je výraz v druhové složce psán s MP: *Nováčikovy paseky*⁵⁵, *Novej svět*, *Anenské údolí*. Jedná se o náznak, že některá oikonyma patří k prototypu ULICE a některá k prototypu OBEC (viz výše).

Kodifikace se výslovně pojmu „místní část“ nevěnuje, a to zřejmě kvůli jeho nejednoznačnosti. V práci jinak používám termín *místní část* ve významu „jakákoliv nějakým způsobem vymezitelná část jiného sídla, která se dá jinak považovat za sídlo, s výjimkou samot (tedy části obce, města, osady, vsi a víscky patřící k jinému sídlu/obci).

⁵⁵ *Nováčikovy p/Paseky* je samota nacházející se na katastru Horní Lidče, databáze Geonames ji uvádí pod názvem *U Trčálků* (typ *místní část*).

3.2.4 Kodifikace osídlených míst

PČP

§ 64 upravuje psaní VP v souslovných názvech „osídlených míst“⁵⁶ tak, že se ve všech slovech takového názvu kromě předložek píše VP, v „bližším určení stojící za základem názvu, zejména po předložce“ se píše první slovo po předložce vždy s VP, další jako když „stojí mimo sousloví“. Jsou uvedeny tyto příklady: *Nový Jičín, Lázně Bělohrad, Karlovy Vary, Frýdek-Místek, Hora Svatého Šebestiána, Nové Město na Moravě, Klenčí pod Čerchovem, Malá Strana, Slezské Předměstí, Sídliště Míru, Červený Vrch*; k výrazům po předložce: *Lhota pod Horami, Kostelec nad Černými lesy, Rychnov u Nových Hradů, Sídliště Českých legií*.⁵⁷ Vidíme zde tedy příklady měst, obcí, jejich částí (*Malá Strana, Slezské Předměstí*) a také sídlišť.

V druhé „výčtové“ kapitole jsou navíc uvedeny názvy⁵⁸ (vybírám jen ty typově zajímavé): *Mariánské Lázně* (ale *lázně Teplice*), *Pomezní Boudy* (obec)⁵⁹, *Svatý Jan pod Skalou, Nové Město* (pražské), *Bílá Hora*, historické názvy: *Židovské Město* (ale *židovské město* ve významu ghetto). Následuje poučení „Slovo *sídliště* se píše s velkým písmenem, je-li součástí oficiálního názvu: *Sídliště Míru, Sídliště Antala Staška*, ale (*sídliště*) *Severní Terasa, (sídliště) Jihlava-Jih, (sídliště) Jihozápadní Město*“ (PČP § 75, s. 45). Názvy sídlišť mají specifická pravidla psaní VP, která bývají často kritizována, tuto problematiku rozebírám v kapitole 3.2.4.

PČP podává výklad o psaní VP v případech jako *Bukurešť byla zvána Paříží Východu*, ale *žít na vystrkově, pán z nemanic*,⁶⁰ kde se „zpravidla píše písmeno malé“ (tamtéž).

APČJ

APČJ (s. 203) uvádí v kapitole 55 *Velká písmena – obce, města, městské části, sídliště*, v podkapitole 55.1 *Názvy obcí, městysů a měst*: „Ve víceslovných názvech obcí, městysů a měst neobsahujících předložky se píší u všech slov velká písmena: *České Budějovice, Velké*

⁵⁶ Mezi tato osídlená místa jsou zde řazena města, jejich části a čtvrti, vsi a sídliště aj.

⁵⁷ Sídliště s takovým názvem se mi nepovedlo dohledat, stejně tak žádný další název s takovouto strukturou (*Sídliště/Osada Nějakého něčeho*, kde třetí výraz pojmenování není sám o sobě VJ). Tento (hypotetický?) typ komplikuje psaní VP v názvech sídel – „bližší určení totiž není umístěno za předložkou.

⁵⁸ Uvozeny jako obce, městské čtvrti a oblasti, sídliště (jména místní).

⁵⁹ Pomezní Boudy nejsou obec, jak PČP uvádějí, nejsou dokonce ani část obce ani základní sídelní jednotka, databáze Geonames je zná jako „horské boudy“. Nicméně jsou veřejnosti dobře známé, a to i díky hraničnímu přechodu. V ČNK má výraz *Pomezní Boudy* 1275 výskytů (KonText, základní dotaz, syn v8).

⁶⁰ Při pohledu do ČNK však zjistíme, že psaní s VP zcela převažuje (i po vyřídění výskytů spojených s názvy Nemanic, dnes součástí Českých Budějovic, a Nemanic ležících v Českém lese: 134 výskytů s VP, 4 s MP, syn v8, KonText, *heslo z Nemanic*).

Karlovice, Karlovy Vary, Františkovy Lázně, Sedm Dvorů, Hora Svatého Šebestiána, Lázně Bohdaneč (ale *lázně Poděbrady*, oficiální název města je *Poděbrady*).“ Dále je uvedeno, že v názvech obsahujících předložkové spojení se předložka píše vždy s MP a první slovo (je jedno, zda původem VJ, či OJ) po předložce se píše s velkým písmenem. Pokud po předložce následuje víceslovné pojmenování, píše se tak, jak by se psalo samo o sobě⁶¹: *Rychnov u Nových Hradů, Jakubov u Moravských Budějovic, Kostelec nad Černými lesy* (spojení *Černé lesy* je pomístní jméno), *Rychnov v Orlických horách, Vícenice u Náměště nad Oslavou*. Oproti PČP zde vidíme vysvětlení, proč se *Černé lesy* píše s malým l, názvy městských částí a sídlišť jsou uvedené v následující podkapitole, což je, vzhledem k jejich specifičnosti, lepší řešení.

Příručka také upozorňuje na psaní MP ve výrazech druhové složky *obec, městys, město, statutární/hlavní město*. Upozorňuje pak na tři případy, kdy je výraz město součástí zeměpisného názvu (je začleněn do propriální složky): *Město Albrechtice, Město Touškov, Město Libavá*.⁶² Neuvádí však výraz *ves*, který je také druhovou složkou začleňovanou do názvu sídel – zřejmě proto, že uvádí pouze výrazy, jež označují sídla z administrativního hlediska. Příkladem názvu s výrazem *ves* začleněným do propriální složky je (obec) *Ves Touškov*.

V podkapitole 55.2 *Názvy městských částí a sídlišť* se píše: „Ve víceslovných názvech městských částí a sídlišť se píše u všech slov velká písmena: *Malá Strana, Jižní Město, Slezské Předměstí, Severní Terasa, Bílá Hora* (ale *Bílá hora* = název pražského kopce, podle něhož byla čtvrť pojmenována, podobně *Černý Most* × *Černý most, Červený Vrch* × *Červený vrch*)“ (APČJ, s. 204). Následuje poučení o pravopisu názvů obsahujících slovo *sídliště* – toto slovo se podle APČJ píše s VP jen tehdy, je-li součástí názvu, jak uvádějí i PČP. Na rozdíl od nich ale příručka zavádí pravidlo, že slovo *sídliště* je součástí názvu vždy tehdy, jestliže následuje výraz v genitivu: *Sídliště Antala Staška, Sídliště Míru, Sídliště Svobody*, názvy jako *sídliště Jižní Město, sídliště Černý Most* se píše s MP ve slově *sídliště*. Příručka ale už explicitně neřeší názvy typu *Nějaké/Něčí s/Sídliště*, můžeme se domnívat, že v takových případech je (podle příručky) slovo *sídliště* „součástí názvu“, neboť je zde jeho pozice obligatorní, stejně

⁶¹ APČJ, na rozdíl od PČP, nepřipouští možnost, že víceslovné pojmenování, které si ponechává své „původní“ psaní VP, nemusí následovat po předložce – což se v PČP týče příkladu *Sídliště Českých legií*, což je však název sídliště. Pravidla pro psaní sídlišť jsou v PČP popsána v dalším oddíle, kde se však o názvech s „bližším určením“ za základem názvu také neuvažuje. Sídlíště mívají, jak píše níže, v rámci názvů sídel specifickou strukturu pojmenování. (výjimečně mají takovou strukturu i jiná sídla: osada *Ves Svaté Kateřiny*, místní část Chotěvic, okr. Trutnov; chatová osada *Osada Kováků*, místní část Bělče nad Orlicí, okr. Hradce Králové; *Osada Julia Fučíka*, místní část Jirkova).

⁶² Město Libavá však nemá status města, jedná se tak vlastně o *obec Město Libavá*. První vydání APČJ Město Libavou neuvádí, protože jako obec vznikla až 1. 1. 2016 vyčleněním z vojenského újezdu Libavá.

jako v případech *Sídlště Něčeho/Něčeho* – nebo můžeme uplatnit pravidlo, že se všechna slova v názvech městských částí a sídlšť píší s počátečním VP.⁶³ Protože však výklad implicitně podsouvá uživateli jazyka, že „sídlště mají speciální pravidla“, myslím si, že by bylo dobré uvést příklad typu *Nějaké/Něčí s/Sídlště*: nabízí se třeba *Západní Sídlště* v Hořovicích či *Řetenické Sídlště*⁶⁴ v Teplicích. Spojení obsahující výraz *čtvrť* pak APČJ doporučuje psát s VP, je-li součástí názvu: *Tylova Čtvrť*, není-li, je náležité psaní s MP: *čtvrť Hanspaulka*. To je změna oproti prvnímu vydání APČJ, která doporučovala psaní *Tylova čtvrť*, protože výraz *čtvrť* „sám o sobě (na rozdíl od výrazů jako *strana, hora*) signalizuje význam pojmenovovací jednotky“ (APČJ1, s. 153). Pokud by platilo pravidlo tak, jak je naznačeno v této argumentaci, psalo by se také **Slezské předměstí*, **Řetenické sídlště*, a také **Staré město (pražské)*⁶⁵, protože výrazy *předměstí, sídlště* i *město* také signalizují význam pojmenovovací jednotky, dále bychom v názvech měst mohli psát **Nové město na Moravě* atd. Psaní *Tylova Čtvrť, Vilová Čtvrť*⁶⁶ tak lze hodnotit jako vhodnější, neboť nerozrušuje zásadu psaní VP ve všech plnovýznamových slovech (základu) názvů sídel. Viz také kapitulu 3.2.4.

PVP

Kapitola 5.1 *Názvy měst, městysů a obcí* obsahuje dvě podkapitoly, v první z nich se rozebírá pravopis názvů bez předložky (typ *Nová Paka*). V ní se píše: „Pojmenování osídlených míst se skládají z druhové složky obsazované (podle konkrétního druhu objektu) výrazy (*statutární*) *město, obec, městys, ves, osada* (druhová složka ale nemusí být přítomná) a z propriální složky, v níž stojí (samotné) VJ příslušného objektu“ (PVP, s. 83). Dále se píše, že ve víceslovných VJ, která neobsahují předložku či spojovník, se píší s VP všechna slova kromě spojky *a*. PVP tak jako jediná z analyzovaných příruček uvažuje o názvech sídel obsahující spojku *a*. Zároveň také jako jediná řeší názvy sídel obsahující spojovník: „Obsahuje-li takové VJ spojovník, v bližším určení po spojovníku se píše VP, pokud je daný výraz VJ: *Frydek-Místek, Vračovice-Orlov, Zádveřice-Raková, Zlatníky-Hodkovice, Zruč-Senec*. Pokud po spojovníku následuje apelativum, které je užito ve funkci obecného jména, píše se s počátečním MP: *Mšené-lázně, Lipová-lázně*“ (tamtéž). V případě jmen, jako jsou

⁶³ Viz APČJ, s. 204.

⁶⁴ V MCZ *Západní sídlště, Řetenické sídlště*, standardizovány s VP (typ ZSJ). Navíc můžeme uplatnit analogii s typem *Tylova Čtvrť*. Je zvláštní, že zatímco typu *Nějaká/Něčí č/Čtvrť* se PČP věnují, typu *Nějaké/Něčí s/Sídlště* ne.

⁶⁵ V současné době je Staré Město pražské městskou částí, bylo by možné jej tedy analyzovat jako *městská část^a Staré Město^p*, v této hypotetické analýze by však bylo zřejmě lepší zohlednit, že dříve městem bylo: *Staré město^a*. Viz také podkapitulu 2.2.

⁶⁶ V Táboře.

Frydek-Místek, Brada-Rybníček, není podle mě výraz za spojovníkem „bližším určením“, ale druhou částí pojmenování, které je spojovníkem rozděleno na dvě rovnocenné součásti (a takto je chápe i A. Polívková (2007, s. 34)), daná formulace ale nemá na psaní VP žádný vliv.

Vidíme zde také, že PVP, na rozdíl od zbylých dvou kodexů, jak jsme je vymezili výše, explicitně uvažuje o jiných typech sídel než o městech (a jeho částech), obcích či sídlišťích, a to o osadách, což však nereflektuje název kapitoly (osada není městem, městysem ani obcí; může být toliko jejich součástí).

V kapitole 5.1.2 jsou rozebírány názvy s předložkou. Předložka se v propriální složce píše vždy s MP a jednoslovný výraz následující s VP, nehledě na jeho propriální/apelativní ráz, u víceslovných výrazů po předložce je uveden výklad PČP. Navíc je přidán specifický případ *Hněvkovice na Levém břehu Vltavy*,⁶⁷ jehož víceslovné bližší určením po předložce se od ostatních odlišuje tím, že začíná OJ: *levý břeh Vltavy*. Publikace *Naše místní jména*, jak PVP upozorňují, doporučuje psát tento název s malým *l* (tak je i standardizován), PVP se ale přiklání ke kapitalizaci, a to z toho důvodu, aby se i na tento název dalo použít jednoduché pravidlo o psaní VP v prvním slově po předložce.

V kapitole 5.1.3 jsou popsána pravidla pro psaní VP/MP v druhových složkách *město*, *obec*, *městys*, *ves*, *osada* apod., stojí-li před zeměpisným jménem. Upozorňuje se na nemálo případů, kdy je z pragmatických důvodů začleněn výraz v druhové složce do složky propriální, a to i v případech jako *Lázně Bělohrad*, *Lázně Bohdaneč*, *Lázně Toušeň*, *Lázně Kundratice* (v opozici k případům jako *lázně Karlovy Vary*, *lázně Luhačovice*). Publikace uvádí tyto názvy: *Město Touškov*, *Město Albrechtice*, *Městečko Trnávka*, *Ves Touškov*, *Ves Bílá Hora*, *Ves Javorník*; tento výčet však není úplný, chybí např. názvy *Městys Bílá Voda*, *Ves Bílá Voda* (zápis *Ves Bílá Hora* je možná chybný zápis tohoto VJ, žádnou Ves Bílou Horu jsem nenašel), *Městys Blížkovice* a další. Chybí také obdobné názvy s inverzním slovosledem: *Olbramovice Ves*, *Olbramovice Městečko*, *Drhovle Ves*, *Drhovle Zámek*. Ty se sice řídí prvotně pravidlem o psaní všech plnovýznamových slov v základu názvu sídel s VP, ale kvůli své povrchové podobnosti, která může být zejména laikům nápadná, by si, myslím, zasloužily u názvů typu *Městys Blížkovice* připomenutí a srovnání.

V kapitole 5.1.4 je připomenuto, že s počátečními VP píšeme pouze oficiální názvy

⁶⁷ Stejný případ jsou i *Hněvkovice na Pravém břehu Vltavy*, základní sídelní jednotka města Týn nad Vltavou, jehož součástí jsou i levobřežní Hněvkovice. Názvy stejného typu třeba *Lhota pod Horami*, *Černá za Bory*, *Kostelec u Křížků* nebo *Hrádek na Vlárské dráze*, budeme-li považovat spojení *vlárská dráha* za OJ.

měst a obcí, proto píšeme třeba (*královské*) *město pražské*, (*stověžatá*) *matka měst*; u metaforických názvů, kde je použit (oficiální) název jiného města, píšeme VP jen v jeho názvu: *hanácké Benátky*, *Paříž severu*, *slovenský Řím*. K neoficiálním názvům viz kapitolu 3.2.9.

V kapitole 5.2 řeší PVP psaní VP v názvech městských částí. Podle PVP platí pro psaní VP v názvech městských částí **stejná pravidla** jako pro psaní názvů měst a obcí. Kapitola upozorňuje, že komplikovanější předložkové názvy se u městských částí nevyskytují, pravidlo tedy formuluje jednoduše: „Velká počáteční písmena se píší ve všech slovech propriální složky s výjimkou předložek a spojky a“ (s. 85).⁶⁸ Kapitola pamatuje i na názvy se spojovníkem, kde platí stejné pravidlo jako u psaní názvů obcí a měst, jako příklady názvů s apelativním výrazem za spojovníkem jsou uvedeny *Brno-střed* a *Brno-jih*. PVP se zde rozchází s PČP, ty uvádějí (*sídliště*) *Jihlava-Jih* (PČP, § 75, s. 45).

Podkapitola 5.2.2 popisuje pravopis obecných výrazů jako *městská část*, *městský obvod*, *čtvrť* a *sídliště*. Autoři se zde blíže věnují pravopisu názvů obsahujících slovo *sídliště* a navrhují změnu kodifikace: „Z důvodů jednotnosti tohoto typu názvů a omezení nutnosti věcné znalosti (zda je slovo *sídliště* součástí propriální složky, či nikoli) se jeví jako vhodnější a praktičtější uplatnit analogii s ostatními veřejnými prostranstvími, kde se obecná jména píší s MP bez ohledu na strukturu názvu (tedy i v genitivních spojeních typu *náměstí Míru*), a psát slovo *sídliště* vždy s MP: *sídliště Míru*, *sídliště Antala Staška*, *sídliště Severní Terasa*, *sídliště Jihlava-jih*, *sídliště Jihozápadní Město*“ (s. 87). Názvy *sídlišť* rozebírám níže.

3.2.5 Názvy *sídlišť*

Mezi kritizovaná pravidla patří zásady psaní VP v názvech *sídlišť* (viz např. Svobodová, 2015a). Na rozdíl od pravidel pro názvy ostatních sídel jsou totiž tato pravidla složitější, odrážejíce pojmenovací strukturu, která se u ostatních typů sídel takřka nevyskytuje, ale u *sídlišť* je běžná: *n/Něco Něčeho/Někoho*, zde konkrétně *s/Sídliště Něčeho/Někoho*. Slovo *sídliště* je podle autorů PVP součástí druhové složky, tedy *sídliště^a Leguma^p*, *sídliště^a Pionýrů^p*, *Řetenické^p sídliště^a*, na místě je tak podle tohoto přístupu psaní výrazu *sídliště* s MP: *sídliště Leguma* i *sídliště Míru* (typ *Nějaké/Něčí s/Sídliště* pak autoři PVP vůbec neřeší). Tvrdí při tom, že „se jeví jako vhodnější a praktičtější uplatnit analogii s **ostatními** veřejnými prostranstvími“ (PVP, s. 87, zvýraznil JP). Názvy *sídlišť* však nejsou názvy veřejných prostranství (viz níže) – se zdánlivou výjimkou případů, kdy se staly zároveň

⁶⁸ Autoři se mýlí: ačkoliv jsou takové předložkové názvy v názvech městských částí výjimečné, přece se vyskytují, viz níže, podkapitola 3.2.5.

názvy ulic (např. *Sídlíště pionýrů*⁶⁹ v Úštěku, sídlíště *Osada Míru*, ulice *Osada míru*⁷⁰) – v těchto případech se ale jedná, i přes vnějškově stejnou podobu, o název ulic: *ulice^a Osada míru^p*.

Podívejme se teď blíže na to, proč by sídlíště neměla být zařazována do množiny veřejných prostranství, ale do množiny sídel⁷¹. Slovo sídlíště má tři významy: 1) místo, kde se bydlí, sídlí, zkratka (jakékoliv) sídlo (viz třeba PSJČ, heslo *sídlíště*), 2) zaniklá pravěká osada (viz třeba SSJČ, heslo *sídlíště*) a 3) „komplex obytných domů s potřebným vybavením (komunikacemi, obchody ap.)“ (tamtéž). Nás nyní zajímá pouze třetí význam.⁷² Brychtová s Fňukalem (2007, s. 87) definují sídlíště jako typ zástavby ve městech, který je tvořen vícepodlažními nájemními domy netvořícími souvislou uliční frontu, podle *Velkého sociologického slovníku* (s. 982, r. 96) je tím míněn „v běžném aktuálním smyslu“ obytný soubor, obvykle (ne však vždy) přimykající se k městu, podle Musila (1985, s. 13) se jedná o nové obytné soubory. Zákon definuje pouze panelová sídlíště, podle něj je to: „ucelená část území obce zastavěná bytovými domy postavenými panelovou technologií o celkovém počtu nejméně 150 bytů“ (nařízení vlády č. 494/2000 Sb., o podmínkách poskytování dotací ze státního rozpočtu na podporu regenerace panelových sídlišť, § 2). Veřejná prostranství pak podle zákona o obcích jsou „všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru“ (č. 128/2000 Sb., o obcích, § 34). Při komparaci definic sídlišť a veřejných prostranství vyplývá na povrch základní rozdíl, totiž že součástí veřejných prostranství nejsou budovy (ty nejsou obvykle veřejně přístupné), zatímco sídlíště jsou jako „obytné celky“ tvořeny jak obytnými budovami (nejen jimi), tak veřejnými prostranstvími. Stejně tak je tomu i u ostatních sídel⁷³, přikláním se tedy k tomu, že názvy sídlišť jsou názvy sídel⁷⁴ (prototyp OBEC), nikoliv názvy veřejných prostranství (prototyp ULICE). To podporuje i fakt, že názvy veřejných prostranství mají hodonymický charakter (zejména v případě ulic, tříd) nebo charakter agronomický (zejména v případě sadů, parků apod., svým způsobem také v případě názvů motivovaných agronymy) – takový charakter sídlíště nemají, jsouce „čistokrevnými“ oikonymy.

⁶⁹ Takto je název ulice standardizován.

⁷⁰ V Dolním Benešově, okr. Opava. Tento příklad uvádí i PVP (s. 105).

⁷¹ O urbanonyma se jedná určitě, pro nás je zde důležité to, zda jsou sídly, či veřejnými prostranstvími.

⁷² Mluví-li se v kodifikaci o sídlích, bezpochyby se tím implicitně myslí pouze sídlíště ve významu 3.

⁷³ „Sídlem rozumíme prostorově oddělenou a trvale osídlenou skupinu lidských obydlí. Sídlo by mělo být zastavěno, za přerušení souvislého zastavění se ale nepokládají zahrady patřící k domu a plochy ve veřejném užívání (parky, cesty, hřbitovy, letiště, přemostěné vodní plochy apod.“ (Fňukal, Brychtová, 2007, s. 87).

⁷⁴ Považujeme-li za sídla i vymežitelné části větších sídel skládající se z více domů, veřejných prostranství, komunikací atd. (např. sídlem jsou *Hradčany*, součást sídla Prahy nebo *Křížový Vrch*, součást sídla Šluknov).

Domnívám se tak –, že slovo *sídliště* je, určitě v případě, že je druhým výrazem pojmenování (*Nějaké/Něčí s/Sídliště*), částí propriální složky – srov. (*město^a*) *Staré Město^p*, (*předměstí^a*) *Pražské Předměstí^p*, (*ves^a*) *Šlikova Ves^p* → (*sídliště^a*) *Řetenické Sídliště^p* – podobně u názvů čtvrtí.

Akceptujeme-li náhled na *sídliště* jako na sídlo, a ne jako na název veřejného prostranství – argumenty jsou uvedeny výše –, zbývá se vyrovnat s netypickou genitivní strukturou některých názvů sídlišť. Takovou strukturu však mají i jiné názvy než ty obsahující slovo *sídliště*, byť jsou málo početné. Příkladem mohou být tato sídla: (osada) *Ves Svaté Kateřiny*, místní část Chotěvic, okr. Trutnov; (chatová osada) *Osada Kováků*, místní část Bělče nad Orlicí, okr. Hradce Králové; (městská část) *Osada Julia Fučíka*, místní část Jirkova). Můžeme si pak představit i hypotetické město, které by mělo strukturu názvu *Město Někoho/Něčeho* (srov. *Hora Svaté Kateřiny*, *Chlum Svaté Maří*, *Hory Matky Boží*): třeba MĚSTO SVATÉHO VINTÍŘE. Jak bychom k takovému názvu přistupovali? Pokud použijeme při rozdělení na druhovou a propriální složku kritici formuli „toto město nazývám Svatého Vintíře“⁷⁵, vychází nám slovo *město* jako součást druhové složky – podobně jako *s/Sídliště Pionýrů*, měli bychom tak psát **město Svatého Vintíře*. Jak bychom pak ale vysvětlili, že v případě varianty názvu⁷⁶ **Svatovintířské Město* je slovo *město* součástí složky propriální⁷⁷, když kritici formule je obdobná: „toto město nazývám Svatovintířské“? Zde můžeme připomenout názvy typu *Město Touškov*, kde je původem druhová složka (zde město) začleněna z pragmatických důvodů do složky propriální (jak o tom píše Beneš, 2012, s. 171, dokládá i výskyt ve městě^a *Město Touškov^p*). *Město Svatého Vintíře* bychom takto mohli také analyzovat.

Jsem toho názoru, že psaní **město Svatého Vintíře* je nepřipustné, neboť při jiné struktuře (tétož) názvu bychom psali: **Svatovintířské Město*⁷⁸ – viz výše, podobně *sídliště Míru* × *Mírové Sídliště*. Snažím se těmito příklady, možná absurdními a příliš hypotetickými, ukázat, že slovo *sídliště* (a *ves*, *osada*) v genitivních pojmenováních je součástí propriální složky (*Sídliště Míru^p*), a nikoliv druhové⁷⁹, stejně jako jsou tato slova součástí propriální složky i v názvech sídel typu *Nějaké/Něčí Něco*.⁸⁰

⁷⁵ Teoreticky bychom mohli uvažovat i o formuli „toto město nazývám Město Svatého Vintíře“,

⁷⁶ Pokud by byla oficiální.

⁷⁷ Viz PVP, s. 61.

⁷⁸ Podle pravidla o psaní VP ve všech plnovýznamových slovech základu názvu sídla.

⁷⁹ Pokládáme-li názvy sídlišť za názvy sídel, argumenty pro to viz výše.

⁸⁰ Viz také formulace „Ve víceslovných bezpředložkových názvech pojmenování obcí, měst, městských částí a sídlišť se s VP píše **všechny části propriální složky**, tj. samotného VJ, i když samy o sobě nejsou v mnoha

K zařazení sídlišť mezi „městské části“ a sídla – a tak i k platnosti analogie s **Městem Svatého Vintíře* obecně viz výše.

(Od původu) apelativní složku mají ve svém názvu kromě názvů sídlišť, osad či měst také předměstí, byť (snad) vždy až v druhém výrazu pojmenování. Nad psaním VP ve víceslovných názvech typu *Nějaké/Něčí p/Předměstí* se pozastavuje i Martin Beneš, navrhuje zamyslet se v tomto případě nad změnou kodifikace ve prospěch psaní slova *předměstí* s počátečním MP (Beneš, 2012, s. 177). I v úzu se ukazuje, že v názvech sídlišť (a jiných městských částí)⁸¹ je často psána druhá složka výrazu (nejčastěji, ale ne nutně *sídliště*) s MP: například MCZ píše tábořské městské části takto: *Náchodské sídliště, Pražské sídliště, Marešův vrch, Vilová čtvrť, Nové město, Staré město, Blanické předměstí, Průmyslová čtvrť, Pražské předměstí*, což je v kontrastu s označením jednotlivých domů (samot) v okolí: *Buriánkův Dvůr, Benešův Mlýn, Kozský Mlýn, Mysl. Nechyba*.⁸²

Pravidla platící před rokem 1993 kodifikovala podoby s MP: „Pražské předměstí (*část města, například v Kolíně*)“ (PČP, 1958, s. 256).

Sám se musím přiznat, že dlouhou dobu jsem si nemohl na zápis *Bílé Předměstí, Staré Město* (nejstarší část Pardubic) nebo *Jižní Město* (v Praze) zvyknout, protože – zejména v případě předměstí – cítím, že výraz *předměstí* tíhne k tomu být součástí druhové složky. Případná kodifikace psaní názvů městských částí **Zelené předměstí, *Tylova čtvrť, *Staré město* by však rozrušila jasnou zásadu, která – jak se připomíná v PVP – nezpůsobuje většinou kolísání v úzu a není příčinou chyb – zásadu psaní všech plnovýznamových slov v základu pojmenování s počátečním VP, a to v názvech měst, městysů, obcí, městských částí a oblastí, čtvrtí, sídlišť, ale také částí obcí, městysů a vůbec jakýchkoliv sídel, která se dají zahrnout do geografické kategorie víska, ves, město (a jeho části) – tedy osídlených míst. (Problémům s definováním „osídleného místa“ se věnuji výše, hraniční kategorii samot se věnuji podrobně níže.)

Na straně druhé by se však takto „narovnala“ kodifikace založená na rozlišování druhové a propriální složky:⁸³ výrazy jako *sídliště (Západní Sídliště), čtvrť (Tylova Čtvrť), předměstí (Trutnovské Předměstí)*, ale i *ves (Nová Ves), město (Staré Město* – např.

případech VJ“ (PVP, s. 61, zvýraznil JP).

⁸¹ Jako městskou část beru jakoukoliv vymezenou část města s vlastním názvem, tím pádem jí mohou být i sídliště. K problému oficiálních a neoficiálních názvů viz podkapitolu 3.2.9.

⁸² Názvům samot a jednotlivých stavení se věnuji v kapitole 3.2.5.

⁸³ Tak navrhuje M. Beneš, viz výše.

u Uherského Hradiště) jsou totiž od původu OJ zařaditelná do druhové složky.⁸⁴ Podle mého názoru je však lepší zachovat analogii sídlišť s ostatními názvy sídel než se držet analogii strukturní – a to i kvůli tomu, že se domnívám, že lidé vnímají sídliště spíše jako městské části, čtvrti (které jasně přináležejí prototypu OBEC), nikoli jako ulice (kupř. *sídliště Petřiny* je spíše jako *Vinohrady* než jako *Evropská ulice*), jak plyne z výše uvedených argumentů.

Musím konstatovat, že ani jedno řešení se v tomto případě neobejde bez výjimky v základních pravidlech o psaní VP a nedá se tak označit za ideální. Jako lepší se mně ale jeví zachování stávající kodifikace, a to z toho důvodu, že nerozruší výjimečné/výjimkové pravidlo, jež není zdrojem častých chyb: ve víceslovných názvech sídel (v jejich základu, tj. před předložkou) píšeme všechna slova kromě předložek (a spojek) s počátečním VP. Problémem tak jsou názvy *sídliště Dukla*, *sídliště Západní Město*, kdy je potřeba, aby si pisatel uvědomil, že slovo *sídliště* zde není „součástí názvu“, podobně jako je tomu v pojmenováních *město Pardubice*, *obec Příštpo*, *městský obvod Liberec-Vratislavice nad Nisou*.

Spornějším případem jsou názvy obytných celků (bytových komplexů), které vznikají jako výsledek podnikatelských záměrů developerských společností, mají tedy reklamní funkci (a do jisté míry tak mají chrématonymický charakter). V článku J. Davida (2008) jsou všechny tyto názvy psány pravopisem náležícím prototypu ULICE: *Zelené město*⁸⁵, *Zelené údolí*, *Slunný vrch*, zároveň je David považuje za oikonyma. Pokud by se tyto názvy staly názvy čtvrtí, městských částí, dá se předpokládat, že by byl náležitý pravopis prototypu OBEC. Vzhledem k nejasné hranici mezi takovým bytovým komplexem (obytným celkem) a částí sídla, kterou můžeme považovat za sídlo (viz výše), je nutno počítat s kolísáním.

Názvy sídlišť se tedy nacházejí na periférii prototypu OBEC (lépe řečeno množiny kolem prototypu OBEC). Názvy bytových komplexů jsou periférií množiny kolem prototypu ULICE⁸⁶, do jejího centra nepatří kvůli tomu, že mají tendenci přeměnit se v názvy čtvrtí (které jsou prototypem OBEC).

⁸⁴ Např. slovinština v názvech sídel výrazy zařaditelné do druhové složky píše s MP, na rozdíl od češtiny, viz *Novo mesto* (× *Nové Město*), *Dunajsko Novo mesto* (× *Vídeňské Nové Město*). Rozdělení pojmenování na druhovou a propriální složku nevychází z materiálu jako takového, ale z jeho konceptualizace uživateli jazyka, z potřeb uživatelů a je také dáno umělými rozhodnutími, srov. 2.2.

⁸⁵ Tak je psán i na oficiálních stránkách tohoto developerského projektu.

⁸⁶ Můžeme je vnímat prvotně jako chrématonyma s toponymickými prvky, později se ukáže, zda se jejich chrématonymičnost oslabí a převáží toponymičnost; s touto případnou změnou je spojen přechod od prototypu ULICE k prototypu OBEC.

3.2.6 Sídla s neobvyklou strukturou názvu

Kodifikace nijak explicitně neřeší názvy sídel, které jsou tvořeny pouze předložkovým pojmenováním. Tento typ je okrajový, přesto se vyskytuje: krnovské městské části *Pod Bezručovým vrchem*⁸⁷, *Pod Cvilínem*, litoměřická městská část *Za Nemocnicí*; ve vzorku, který jsem excerpoval z map Krkonoš, se nachází název místní části Špindlerova Mlýna *U Dívčí Lávky*.⁸⁸ V těchto případech se psaní VP v prvním slově výrazu po předložce řídí obecnými pravidly pro psaní předložkových názvů, problém nastává u případného druhého slova výrazu po předložce. Pravidla pro psaní předložkových výrazů (kde po předložce následuje „bližší určení“) říkají, že první takový výraz se píše vždy s VP, ať už je od původu OJ, či VJ, další pak jako když stojí mimo sousloví, tj. jako kdyby nebyly součástí názvu sídla. V případě názvů jako *U Dívčí Lávky* se však nedá tvrdit, že by po předložce následovalo bližší určení názvu: pojmenování samotné je tvořeno nevyjádřenou druhovou složkou (*místní část, část města*) a pak samotným VJ, kdy je v základu názvu předložkové pojmenování, žádné „bližší určení“ nenásleduje. Jako nejvhodnější se mi zdá uplatnit pravidlo o psaní všech slov v základu názvu s počátečním VP. Nicméně kodifikace by se těmito případy, třebaže jsou okrajové, věnovat.

3.2.7 Názvy samot

Zatímco názvy obcí, měst, městysů, částí obcí jsou víceméně, co se týče kodifikace, bezproblémové, potíže nastávají u nejmenšího typu sídel (z geografického hlediska) – samot. Tato nejmenší sídla, tvořená jednou až třemi usedlostmi⁸⁹ (staveními), která jsou vzdálena ostatnímu osídlení, nejsou ani v jedné ze zkoumaných příruček uvedena, spojení *osídlená místa* ale dává tušit, že implicitně bychom mezi tato osídlená místa, pro něž platí výše uvedená pravidla, mohli řadit i samoty. Na příkladu hradů a zámků jsme si však ukázali, že tento implicitní předpoklad nelze brát jako důkaz toho, že pro danou skupinu platí stejná pravidla pro psaní VP/MP – tj. že je příručky zahrnují do své kategorie „osídlených míst“. Uvážíme-li fakt, že názvy samot bývají někdy onomastiky řazeny mezi anoikonyma,⁹⁰ problematičnost jejich zařazení do kategorie „osídlených míst“ je nabíledni. Dalším problémem, jenž vyvstává u názvů samot, je jejich těžká oddělitelnost od názvů domů, a to

⁸⁷ Standardizovaná podoba *Pod Bezručovým vrchem*, v MCZ *Pod Bezručovým vrchem*.

⁸⁸ Standardizovaná podoba *U Dívčí Lávky*, v MCZ *U Dívčí Lávky*. U Dívčí Lávky je typem sídla víska (čtyři usedlosti).

⁸⁹ Jednotka sestávající obvykle z obytného domu a k němu přináležejících staveb plnících funkci hospodářskou či pomocnou (hospodářská stavení) a hospodářských prostor (dvůr, zahrada). Definice usedlosti viz třeba Halás, Fňukal, Brychtová 2014, s. 8.

⁹⁰ Viz Pleskalová, 1992, s. 7 nebo Olivová-Nezbedová, Knapová, 1995, s. 4.

v případě, že je sídlo (samota) tvořena pouze jednou usedlostí. Název sídla je jinou kategorií (z hlediska psaní VP) než název stavby, domu⁹¹ – ale tvoří-li samotu jenom jedno stavení (jedna usedlost), je těžké oddělit název sídla a název domu. Pokud by tak byly samoty zahrnovány do kategorie „osídlených míst“, s níž operují příručky, a všechna plnovýznamová slova v základu jejich názvu se tak měla psát s VP, dospěli bychom ke zvláštnímu stavu, kdy by se název sídla (tvořeného jedním domem) psal s VP i v „druhovém“ složce pojmenování (např. *Urbánkova Samota*⁹²), ovšem název domu/stavení pak s MP v druhové složce pojmenování (*Urbánkova samota*). Což dává sice z pohledu teorie smysl (jednoduchá množina „samota-sídlo“ má název *Urbánkova Samota*, její člen – „samota-dům“ – má název *Urbánkova samota*), ale pro účely kodifikace je takovéto pojetí pro svoji odtazitosť dost nevhodné. Takovéto případy jsou poměrně časté právě v Krkonoších, kde je mnoho osamělých horských bud, jež jsou popisovány v mapách popiskami, které se používají pro sídla (místní části), nikoli popiskami užívanými pro ubytovací a pohostinská zařízení.⁹³ Autoři map tak zřejmě tyto názvy implicitně chápou jako názvy sídel, nikoli domů jako takových.

Můžeme vysledovat některé často opakující se výrazy, které jsou v „druhovém“ složce pojmenování těchto sídel, jsou to: *samota*, *mlýn*, *myslivna* v Krkonoších pak také často *boudy* či *domky*. U názvů sídel obsahujících slovo *boudy* je v úzu poměrně časté psaní MP ve slově *boudy* i v těch případech, kdy se jedná o osadu.

Samotná formální struktura názvu může implikovat, že se jedná o osadu (vísku, zkratka seskupení více domů, usedlostí, nejméně však dvou): *Sagasserovy Boudy*, *Friesovy Boudy*, *Godrovy Domky*, *Sněžné Domky*, *Tonovy Domky*, *Studniční Boudy*. V jednom případě se jedná o název samoty tvořené jednou usedlostí: *Tonovy Domky* (v minulosti jich bylo zřejmě více). Některá sídla, která mají v názvu výraz *boudy* či *domky*, jsou tvořena dvěma či třemi usedlostmi, což z nich činí dle geografického pohledu samotou: *Godrovy Domky* (3 usedlosti), *Dolské Boudy* (2), *Packé Boudy* (2), *Sněžné Domky* (2), *Malé Pardubické Boudy* (2), *Zinneckerovy Boudy* (2).

Je jasné, že v psaní VP v názvech sídel, která leží svojí povahou na hranici / u hranice mezi vískou (či osadou, nepoužijeme-li geografický termín) a samotou, budou kolísat, už

⁹¹ Viz PČP, § 78, s. 46, srov. *dům Císařské lázně*, *Obecní dům* × *obec Nový Dům*, *ves Císařská Kuchyně*.

⁹² Standardizovaný název je *Urbánkova Samota*, typ místní část. Jedná se o samotu tvořenou jednou usedlostí v katastru městyse Kamenice v okrese Jihlava.

⁹³ Například MCZ u ubytovacích zařízení popisky nemají, jejich názvy se objeví až po kliknutí na příslušnou interaktivní mapovou značku.

kvůli tomu že uživatelé jazyka nemohou vždy a přesně zjistit, o jaký druh sídla jde⁹⁴, respektive zda se jedná o název sídla či o název domu, jak jsem vysvětlil výše. Navíc v takových názvech, jako jsou *Friesovy Boudy* nebo *Bönischovy Boudy*⁹⁵ (obě mají po sedmi usedlostech, jedná se tedy z odborného, geografického hlediska o vísku, z pohledu běžného uživatele jazyka nejspíše o „(horskou) osadu“), se často objevuje psaní s MP ve druhé složce kvůli jejímu apelativnímu rázu. Stejně tak působí opačná tendence (zejména v MCZ a v databázi Geonames), kdy jsou s VP v „druhé složce“ uváděny i názvy jednotlivých stavení: *Novopacká Bouda*, *Makovský Mlýn*, pokud jsou chápány jako názvy sídel.

Míním, že by se kodifikace měla věnovat i takovýmto typům sídel. Zprvce nejsou tak neběžná a zadruhé se kodifikace, jak jsem ji vymezil v úvodu kapitoly 3, věnuje i okrajovějším případům poměrně podrobně (např. PVP názvům mikroregionů a svazků obcí či útvarům správního rozdělení).

U samot se nabízejí dva způsoby psaní:

- 1) přiřadit samoty k prototypu OBEC („oikonymické“ psaní),
- 2) přiřadit samoty k prototypu ULICE („anoikonymické“ psaní).

V případě první varianty by se u samot uplatňovala pravidla platící pro osídlená místa, tj. všechna slova v základě pojmenování s počátečním VP, a to i tehdy, jedná-li se výraz jinak zařaditelný do druhé složky: *Dolské Boudy*, *Úpská Samota*, *Godrovy Domky*, *Kejtův Mlýn* (srov. *Nové Město*, *Stará Ves*, *Jánské Předměstí*, vlastně i (spíše diachronně) *Bližší Lhota*⁹⁶). U této varianty se jeví jako problém to, že i názvy samot typu *Luční Bouda*, *Tyrolský Domek* by mohly být brány jako názvy sídel a docházelo by tak k takovým diskrepancím jako *Luční Bouda* (sídlo, samota) × *Luční bouda* (název domu), jak jsem vysvětlil výše. Takovéto případy však nejsou v českém pravopise VP ojedinělé – viz případy typu *s/Sídlště Pionýrů* × *ulice Sídlště pionýrů*. Výhodou tohoto řešení je sjednocení pravopisu názvů „osídlených míst“ – tj. uživatel by musel provést pouze tuto myšlenkovou operaci: jedná se o název sídla (tedy prototyp OBEC) → všechny složky základu názvu se píší s VP.

V případě druhé varianty bychom uplatňovali zásady pro psaní víceslovných anoikonym, tj. první slovo s VP, další podle toho, zda jsou, či nejsou VJ. Psali bychom tedy *Dolské boudy*, *Tonovy domky*, *Úpská samota*, *Nováčekovy paseky*, *Vlčí hrana*, *Liščí louka*

⁹⁴ Navíc nevím, zda by bylo moudré kodifikovat, že psaní VP v názvech samot se liší od psaní VP v názvech všech ostatních (tj. větších) sídel, zavedla by se tak „povinnost“ uživatele jazyka pátrat po počtu usedlostí v sídle a zjišťovat, zda je natolik odlehlé, aby mohlo být považováno za samotu.

⁹⁵ V ČNK, čtyři výskyty s MP, čtyři s VP, KonText, zákl. heslo, syn v8.

⁹⁶ Viz SSJČ, heslo *lhota*, význam 2.

a ovšem i *Luční bouda*, *Tyrolský domek*, *Červený domek* i v těch případech, měli-li bychom na mysli název sídla, ale už *Stará Chraňbože*, *Přední Zada*. Toto řešení má velkou nevýhodu v tom, že psaní VPM/MP závisí ve velké míře na mimojazykové realitě: pisatel musí zjišťovat, zda je dané sídlo samotou (tj. zda jsou to maximálně tři usedlosti stranou od ostatního osídlení), což není vždy lehké (a možné) rozhodnout.⁹⁷ Výhodou by však bylo sjednocení názvů typu *Luční bouda* × *Luční Bouda*, nedocházelo by tak k zápisům těchto názvů s VP, které se dají hodnotit jako chybné, nepřipustíme-li výše popsanou, poněkud vykonstruovanou možnost, že v případě zápisu s VP se jedná o název sídla, nikoliv název domu. Zejména proto se mi toto řešení jeví jako nejvhodnější.

Nabízí se i třetí, „kompromisní“ varianta, kdy by se s VP psaly v názvech pouze ty výrazy, které nejsou začlenitelné do druhové složky, v názvech samot bychom tak psali: *Zadní Struhadlo*, *Zlaté Návrší*, *Liščí Louka*, *Vlčí Hrana*, ale *Dolské boudy*, *Pecká samota* a také *Tyrolský domek*, *Zlatý mlýn*, *Luční bouda*, *Stará myslivna*. Toto řešení však nemá oporu v analogii s žádným jiným způsobem psaní VP v češtině a i z tohoto důvodu je nelze označit za vhodné.

Názvy samot se tak nacházejí na pomezí množiny kolem prototypu ULICE a množiny kolem prototypu OBEC. Bude tak záležet na případné kodifikaci psaní VP v jejich názvech, k jakému prototypu by se přiklonily.

3.2.8 Urbanonyma

Urbanonymům (konkrétně názvům ulic, náměstí a dalších veřejných prostranství) věnuje kodifikace poměrně (zejména v porovnání s ostatními toponymy) dost prostoru. Zřejmě je to dané tím, že uživatelé jazyka přicházejí s názvy ulic, náměstí apod. do kontaktu poměrně často (při psaní adres, při pohybu ve městech (uliční cedule)). Změna pravidla pro psaní VP/MP po předložce tak byla přednostně označována za změnu „v psaní názvech ulic“.⁹⁸

Psaní ulic, náměstí, parků a dalších prostranství v podstatě odpovídá jednotlivým strukturním pojmenovacím typům, jak už byly popsány v kapitolách výše. (Téměř) vyčerpávající popis strukturních typů pojmenování v názvech veřejných prostranství včetně výkladu podává PVP (s. 97–109). Zde se omezím pouze na komentář ke dvěma problematickým typům, těmi jsou 1) dvouslovná pojmenování se strukturou

⁹⁷ Ve výzkumu krkonošských toponym jsem tak postupoval.

⁹⁸ Viz také podkapitolu 3.1, kde rozebírám formulaci „podle veřejných prostranství“.

adjektivum + adjektivum (typ *Malá h/Hradební*) a 2) názvy odpovídající sídelnímu útvaru, ale použité jako název veřejného prostranství (typ *Osada míru*).

Typ *Malá h/Hradební* souvisí s trojslovnými pojmenováními, která jsou popsána v kapitole 3.3.2, PČP uvádí příklad *Malá Štupartská* (§ 76, s. 45), APČJ uvádí, že v takových případech se píše obě adjektiva s VP (*Malá Štěpánská, Velká Hradební*) (APČJ, s. 206). I. Svobodová (2000) vysvětluje v článku v Naší řeči, že „[v]elké písmeno u obou jmen (*Nová Hradební, Dolní Česká*) by se mělo psát tehdy, jestliže se druhým rozšířil název již existující (alespoň v minulosti), tj. předpokládá existenci ulice *Hradební, Česká*“. Autorka se přimlouvá za sjednocení psaní VP ve prospěch VP v druhém adjektivu (což nakonec uvádí APČJ). Autoři PVP odkazují na podobnost s ostatními trojslovnými pojmenováními a navrhuje tak naopak psaní druhého adjektiva s MP (*Malá hradební, Velká hradební*), neboť se vždy jedná o samostatné, oddělené ulice (PVP, s. 104) PČP uvádějí příklad *Nové zámecké schody* (i když oficiální název je jen *Zámecké schody*, navíc existuje komplement *Staré zámecké schody*). Bližší výklad viz kapitoly 3.3.3 a 3.3.2.

Druhý typ, *Osada míru*, je problematický proto, že se rozchází způsob psaní VP v názvu ulice (veř. prostranství) a názvu městské/místní části, podle níž je daná ulice pojmenována: ulice *Osada míru* × místní část (sídlíště) *Osada Míru*, podobně ulice *Sídlíště pionýrů* × místní část *Sídlíště Pionýrů*, ulice *Žižkovo předměstí* × místní část *Žižkovo Předměstí*, ulice *Dolní paseky* × místní část *Dolní Paseky*;⁹⁹ je ovšem otázka, zda je vhodné, aby se pravopis ulic, které jsou pojmenovány shodně s místní částí, odlišoval od pravopisu dané místní části: myslím, že by bylo dobré se zamyslet nad potenciálním pravidlem, aby názvy ulic, shodují-li se s názvy místních částí, přebíraly jejich pravopis (podobně jako pražská ulice *Nový Svět*, již uvádí jako výjimku APČJ, s. 206). Sjednotil by se tak zápis názvu veřejného prostranství a sídla a nedocházelo by tam k takovým paradoxům jako *bydlím v Osadě míru* (myšleno ulice) × *bydlím v Osadě Míru* (myšleno sídlíště), ačkoliv se jedná o to samé.¹⁰⁰ Toto řešení má však jednu nevýhodu: u některých ulic, majících strukturu sídelního názvu, totiž nedohledáme jejich oficiální sídelní protějšek: např. ulice *Dolní Předměstí* v Tachově, ulice *Voračického předměstí* v Mladé Vožici – ačkoliv se můžeme domnívat, že v neoficiální podobě žijí (nebo žily) v těchto případech i názvy sídel (i když může být v tomto případě těžké vést hranici mezi uličním názvem a názvem sídla), dochází zde k momentu, kdy musí uživatel zjišťovat, zda je daná ulice pojmenovaná podle místní části (která může být

⁹⁹ *Osada Míru* je v Dolním Benešově, *Dolní Paseky* v Rožnově p. Radhoštěm, *Žižkovo Předměstí* v Českých Velenicích, *Sídlíště Pionýrů* v Ústěku.

¹⁰⁰ Z pragmatického pohledu, z pohledu teoretičtějšího ne.

i zaniklá: viz *Nový Svět* v Praze), což komplikuje psaní VP/MP v názvech ulic shodných s názvem místní části možná ještě více než pravidlo o „nepřebírání“. Kdybychom chtěli zavést pravidlo o psaní VP v druhém slově v názvech ulic typu *Dolní p/Předměstí* bez ohledu, zda existuje i stejný sídelní název, podle nějž je ulice pojmenována, na jednu stranu bychom zbavili uživatele „povinnosti“ bádát po tom, zda existuje i sídelní název, na straně druhé bychom je vystavili další nejistotě („povinnosti“ bádát), zda existuje sídelní název v případech jako *Jánský vršek*, *Suchý řádek*, *Hrubá strana*, *Malá strana*, *Nový lán*. Tato nejistota vlastně panuje i při stávající kodifikaci (i když možnost, že by názvy typu *Jánský vršek*, *Nový lán* byly názvy i názvy sídelními, není v kodifikaci zmíněna). Ani jedno řešení tak není bohužel optimální. Jako lepší se mi jeví řešení, kdy by kodifikace výslovně zmiňovala rozdíl mezi názvy sídel (částí obcí, čtvrtí – typ *Malá Strana*, *Sídlíště Míru*) a názvy ulic (typ *Malá strana*, *Sídlíště míru*) – jak už (částečně) činí PVP, bylo by však určitě dobré zvážit případné pravidlo, že by názvy ulic pojmenovaných podle sídel (s názvy prototypu OBEC) přebíraly jejich pravopis (psalo by se tak *ulice Mendlova Ves*, nikoliv *ulice Mendlova ves* (podle vsi *Mendlova Ves*)¹⁰¹).

3.2.8 Názvy jednotlivých staveb určených k obývání

Názvy jednotlivých staveb jsou oikonymy náležícími k prototypu ULICE, tzn. že se VP píše v prvním výrazu propriální složky, v dalších výrazech pak jenom tehdy, jsou-li tyto výrazy samy o sobě VJ. PČP uvádějí zámek *Hrubý Rohozec*, *letohrádek Belvédér*, *hotel Slovan*, *Loreta*, *Křivoklát*, *Invalidovna*, *hrad Rožmberk*, *Kozí hrádek*, *Dívčí hrady*, *zámek Kozel*, *zámek Hrubá Skála*, *Pražský hrad (Hrad)*, *Novoměstská věž*, *palác Smiřických*, *Obecní dům* (v Praze), *Památník osvobození*, *Slavín*, *dům Císařské lázně*, *dům U Minuty*, *U Zlatého půlkola*, dále také význačné části staveb: *Vladislavský sál*, *Španělský sál Hradu* (ale *sjezdový sál Paláce kultury*). APČJ uvádí, že ve spojení adjektiva a výrazů *palác*, *dům*, *pasáž* se s VP píše pouze adjektivum: *Obecní dům* (v Praze), *washingtonský Bílý dům*, *Lidový dům*, *Valdštejnský palác*, *Veletržní palác*, *Václavská pasáž*, *Müllerova vila*. V případě pojmenování s osobním jménem v genitivu se píše s VP pouze osobní jméno: *dům Smiřických*, *palác Kinských*. Psaní předložkových názvů je stejné jako v názvech ulic, náměstí atp., ve spojeních *palác/dům/pasáž* + *jméno* v *nominativu* se píše s VP jen druhý výraz: *palác Koruna*, *pasáž Myslbek*, *vila Tugendhat*. VP se v takových případech píše tehdy, jedná-li se o název kulturní instituce: *galerie Dům U Černé Matky b/Boží* (APČJ, s. 209).

¹⁰¹ Součást Havlíčkova Brodu.

3.2.9 Oficiální vs neoficiální názvy

APČJ uvádí, (v kapitole 5.1.4), že s počátečními VP píšeme pouze oficiální názvy měst a obcí, proto píšeme třeba (*královské*) *město pražské*, (*stověžatá*) *matka měst*; u metaforických názvů, kde je použit (oficiální) název jiného města, píšeme VP jen v jeho názvu: *hanácké Benátky*, *Paříž severu*, *slovenský Řím*.¹⁰²

S počátečním VP bychom měli psát všechna VJ (PČP, § 60, s. 39), je otázkou, zda „neoficiální názvy měst a obcí“ nejsou VJ, a „nezaslouží si“ tedy psát s počátečním VP. U obrazných (metaforických) pojmenování jako *královské město pražské*, *stověžatá matka měst* (podobně jako *země tisíců jezer* (Finsko), *země tulipánů* (Nizozemsko), *střecha Evropy* (Králický Sněžník)), *slovenský Řím* můžeme jejich propriální status zpochybnit,¹⁰³ ale u pojmenování jako *Mechov* (Hradec Králové), *Koněpůlky* či *Perníkov* (Pardubice), *Žižkaperk* (Žižkov), *Prágl* (Praha), *Havlbrod* (Havlíčkův Brod), *Jabloneček* (Jablonec nad Jizerou), *Verchláb* (Vrchlabí)¹⁰⁴, *Špindl* (Špindlerův Mlýn), *Harta* (Podhůří¹⁰⁵), *Starka* (Stará Paka) nemůžeme jejich propriální status popřít, už kvůli tomu, že daná slova v apelativní sféře jazyka neexistují a jsou tedy nepochybně VJ – ale podle výkladu v APČJ bychom i taková pojmenování (ježto nejsou oficiální) měli psát s MP¹⁰⁶ (což ale jde proti zásadě psaní VP ve VJ, kterou popisují pravidla v § 60).¹⁰⁷

U jednoslovných neoficiálních názvů sídel nevystává problém (srovnala-li by se kodifikace s územ: píšeme *Mechov*, *Jabloneček*, *Žižkaperk*), problém nastává u víceslovných pojmenování. Kde vést hranici mezi „obrazným pojmenováním“ (jako *stověžatá matka měst* – přistoupíme-li na to, že se takováto pojmenování píší s MP) a „neobrazným“, leč neoficiálním pojmenováním: např. je *v/Velké jablko* (doslovný překlad *Big Apple*, neoficiálního názvu New Yorku) obrazným pojmenováním, nebo ne atd.

¹⁰² Těmto názvům se věnují M. Semian a J. David (2015). Jako *hanácké Benátky* se označuje Litovel, za *Paříž severu* je označováno norské Tromsø, *slovenský Řím* je Trnava.

¹⁰³ Třeba kvůli tomu, že nemají typickou strukturu pro názvy sídel (ale srov. *slovenský Řím* a třeba *Moravský Beroun*), zemí apod. Pro status VJ však v jejich případě hovoří to, že odkazují k jedinečnému singulárnímu objektu (i když k tomu odkazují i spojení jako nejvyšší vodopád světa atd.). K definici proprií více třeba PVP, s. 32–40).

¹⁰⁴ Jedná se o nářeční název, zachycuje jej Slovník podkrkonošského nářečí (Bachmannová 2016, s. 448).

¹⁰⁵ Část Vrchlabí, původní název *Harta* byl po 2. světové válce změněn na *Podhůří*, název *Harta* se dodnes používá – byl jsem svědkem toho, jak si cestující ve vlaku Kunčice nad Labem – Vrchlabí koupil jízdenku „do Harty“ a vlakový personál přesně věděl, že mu má prodat jízdenku do zastávky Podhůří.

¹⁰⁶ Psaní **mechov*, **perník*, **jabloneček* je už od pohledu absurdní. Jiným případem je *vystřkov*, který je sice tvořen toponymickým formantem *-ov*, ale má obecný význam „vzdálená, zastrčená osada nebo místo vůbec“, viz heslo *Vystřkov* v SSJČ. Mimo to se jedná i o název několika sídel.

¹⁰⁷ Vyhroťme-li to ad absurdum, měli bychom psát i „jedu do fryšavy“, mám-li na mysli Fryšavu pod Žakovou horou.

Dalším problémem je, zda psát v neoficiálních víceslovných názvech sídel psát s VP všechna plnovýznamová slova v základu, tak jak se píší názvy oficiální. Měli bychom tedy psát *Velké Jablko*? Některé názvy oficiální mají svůj neoficiální protějšek – třeba pardubické *Staré Město* (část města) má svůj pendant *Nové m/Město* (v oficiálních příručkách nezachycený, dnes již takřka nepoužívaný, ale přesto existující – zachycuje jej třeba *Místopis města Pardubic*¹⁰⁸). Myslím, že by bylo záhodno psát i takový neoficiální název s VP v druhém slově propriální složky: bylo by absurdní psát „šel jsem ze Starého Města do Nového města“. Stejně tak, domnívám se, není žádoucí, aby se psalo *Vilová Čtvrť* (místní část Tábora, zachyceno v Geonames), ale *Vilová čtvrť* (neoficiální název části Bílého Předměstí v Pardubicích, název zachycuje *Místopis města Pardubic*¹⁰⁹), když se jedná o stejné názvy označující v obou případech nějakou část města. Uživatele bychom tak neúměrně zatěžovali – musel by pátrat po tom, zda daný název je, či není zachycený v příručkách, databázích atd. (Otázka také je, jaké příručky, databáze jsou v tomto případě směrodatné.)

Byl bych pro to, aby kodifikace upravila psaní VP v neoficiálních sídel tak, aby se s MP psala pouze ta pojmenování, která jsou obrazná a nemají typickou strukturu sídelního názvu (jako *stověžatá matka měst*, *moravská renesanční perla* (Slavonice), *hlavní město sáňkařů* (Smržovka), ostatní neoficiální názvy sídel se píší stejně, jako kdyby byla oficiální: *Mechov*, *Perníkov*, *Valmez*, *Vilová Čtvrť*, *Nové Město*).

Stejný problém s oficiálností panuje též u ostatních názvů, i pro ně je tento výklad platný (s výjimkou psaní dalších slov v propriální složce). Problematika oficiálnosti/neoficiálnosti názvů je zde jen naznačena, její hlubší analýza je nad rámec této práce (už proto, že se v mapách vyskytují zpravidla názvy oficiální nebo přinejmenším takové, které se za oficiální považují).

¹⁰⁸ Báchor, Hloušek, Kaláb a Paleček (2009, s. 56).

¹⁰⁹ Tamtéž (s. 83).

3.3 Anoikonyma

V této kapitole popíšu a kriticky nahlédnu kodifikaci anoikonym. Anoikonymy v této kapitole rozumím jména nesídlitná, tj. oronyma, hydronyma, hodonyma, agronyma a názvy všech dalších objektů, jež nesplňují kritérium obydlivosti/osídlenosti (železniční zastávky, kostely, pomníky ad.).

3.3.1 Dvouslovné názvy (typ Luční hora)

U dvouslovných (obecně víceslovných) anoikonym uvádějí analyzované kodexy informaci, že v zásadě se píše s VP pouze, použijeme-li teoretický rámec PVP, první výraz propriální složky, další výrazy propriální složky se píší s VP jen tehdy, jsou-li „sama o sobě VJ“. Takto popisují toto pravidlo PČP, APČJ pracuje rovnou s rozdělením na pojmenování s adjektivem a a) podstatným jménem obecným a b) podstatným jménem vlastním. PVP rozlišují pojmenování s druhovou složkou, u názvů s dvouslovnou propriální složkou uvádí, že „VP [se píše] ve druhovém slově tehdy, pokud je toto slovo samo o sobě VJ“ (PVP, s. 94), mezi uvedenými příklady však není ani jedno pojmenování, v jehož druhové složce by se nacházelo apelativum (až na nezřetelný *Děčínský Sněžník*). Všechny analyzované příručky tak „nutí“ uživatele jazyka, aby zjišťovali, zda je druhý (další) výraz v propriální složce „sám o sobě VJ“, bez toho, že by mu poskytovaly jakékoliv bližší vodítko (zejména návodnou exemplifikaci).

PČP

§ 62 upravuje obecně psaní VP ve víceslovných propriích: první výraz takového víceslovného jména se píše vždy s VP, v dalších slovech se píše s VP pouze tehdy, je-li dané slovo VJ. Dále nejsou výslovně dvouslovná (víceslovná) toponyma rozebírána, proto uvedu výběr příkladů dvouslovných toponym z „exemplifikační“ kapitoly, kde se nacházejí jak názvy s dvoučlennou propriální složkou, tak pojmenování s vyjádřenou druhovou složkou, složky označuji: *Jižní Amerika^p*, *Střední Asie^p*, *Latinská Amerika^p*, *Bílá Rus^p*, *Černá Hora^{p110}*, *Horní Slezsko^p*, *Ohňová země^{a111}*, *Nový svět^p* (Amerika), *Divoký západ^p*, *Český ráj^{p112}*, ale: *jižní Evropa^p* (přívlastek není součástí zeměpisného VJ), *Nová Země^{a113}*, (ostrov) *Země^a*

¹¹⁰ Název státu; VP se zde píše pro odlišení od oronym.

¹¹¹ Ke statusu slova země jako druhové složky viz podkapitulu 2.2. *Ohňová země* je souostroví.

¹¹² Přípustná by mohla být i analýza *Český ráj^a*, ráj = místo, zdroj blaha, krásy, štěstí, přeneseně tak i pěkné krajiny (viz heslo *ráj* v SSJČ). Našel jsem i doklad inverzního slovosledu: „Co je nového v ráji Českém“ (Klápště, 2020).

¹¹³ Toto souostroví v Severním ledovém oceánu by se mělo psát *Nová země*, ke statusu výrazu země viz podkapitulu 2.2.

*Františka Josefa*¹¹⁴, *Kurská kosa*^a, *Zlatonosné pobřeží*^a, *Severní Alpy*^p (ale *rakouské Alpy*^p), *Český les*^p, *Českomoravská vrchovina*^a, *Prachovské skály*^a, *Liptovské hole*^p, *Kozí hřbety*^{a115}, *Lysá hora*^a, *Knižecí stolec*^p, *Dívčí kameny*^p, *Vysoké kolo*^{p116}, *Ptačí kupy*^p. Pro dvouslovné názvy vyskytující se „souběžně a pojmenované stejným způsobem“ Pravidla uvádějí psaní VP v druhém výrazu pojmenování (příklad *Velká Deštná (Deštná Malá i Velká)*), ale díky kusé exemplifikaci tohoto typu pojmenování si uživatel jazyka nemůže být jist, v jakých všech případech toto pravidlo uplatňovat: co přesně znamená „vyskytující se souběžně“ a „pojmenování stejným způsobem“, platí-li toto pravidlo pro všechna OJ (tedy i výrazy z druhové složky¹¹⁷) atd. Kodifikaci souběžně se vyskytujících dvojslovných názvů typu *adjektivum + substantivum* blíže rozebírám v kapitole 3.3.3. Obecně však lze říci, že PČP uvádějí v tomto případě poměrně širokou paletu různých toponym (jak ze strukturního hlediska, tak z hlediska pojmenovávaného objektu), avšak bez bližšího komentáře (na úrovni pouhé exemplifikace), bez něhož pisatel bude tíže uplatňovat analogii v případě rozhodování o psaní VP v daném výrazu.

APČJ

Kapitola 53.2 vysvětluje pravopis VP ve dvouslovných pojmenováních názvů států, světadílů a území. Její první část pojednává o spojení adjektiva a podstatného jména obecného – u kterého se podle ní píše u druhé složky vždy MP (*Střelkový mys*). Naznačeným problémem pak je, zda se vůbec jedná o VJ (*Dálný východ × karibská oblast*). Mezi příklady VJ je pak i *Nová země*, kterou PČP uvádějí jako *Novou Zemi*, viz výše. Při změně pořadí obou jmen zůstává VP u adjektiva.¹¹⁸ V druhé části této kapitoly je pak výklad o psaní VP ve spojení adjektiva a podstatného jména vlastního (*Podkarpatská Rus*). Ten řeší zejména, zda je dané adjektivum „součástí zeměpisného názvu“, nebo ne.¹¹⁹ U „méně známých názvů“ pak

¹¹⁴ K tomu viz podkapitolu 2.2.

¹¹⁵ Možná je i analýza *Kozí hřbety*^p, kdy by se jednalo o translační pojmenování (kozí hřbet = geomorfologický útvar, příkře ukloněný strukturní stupeň odolných hornin o sklonu více než 45°, viz Lexikon tvarů reliéfu České republiky, heslo *kozí hřbet*).

¹¹⁶ V Pravidlech z roku 1957 je uváděno jako *Vysoké Kolo*. Zde se jedná o problém spojený s dvouslovnými souvisejícími („komplementárními“) pojmenováními, viz podkapitolu 3.3.3. K Vysokému k/Kolu viz podkapitolu 4.3.1.

¹¹⁷ Poněvadž PČP nepracují explicitně a důsledně s rozdělením na druhovou a propriální složku, uživatel si tak může vztáhnout toto pravidlo i na případy jako **Přední Hora* a **Zadní Hora*.

¹¹⁸ Což v případě, kdy je OJ výrazem druhové složky, není problematické (*výběžek Šluknovský, mys Střelkový, pobřeží Slunečné*), ale v případě, že OJ je součástí propriální složky, je nasnadě otázka, zda je vůbec takový inverzní slovosled možný a pokud by možný byl, zda je nutné psát např. **svět Nový* (Amerika). V takovém případě se totiž na první místo dostane výraz z propriální složky. Podle PVP nejsou změny slovosledu v propriální složce možné (PVP, s. 44), ovšem musím podotknout, že se vyskytují, ale jsou velmi řídké: v ČNK se nacházejí podoby *Vltava Teplá* (3×), *Vltava Studená* (1×), *Orlice Tichá* (10×), *Orlice Divoká* (5×), *Bečva Rožnovská* (4×), *Bečva Vsetínská* (2×) (syn v8, KonText, zákl. heslo).

¹¹⁹ Což je věc, která se zapisu toponym v mapách netýká (v mapách se objevují pouze oficiální názvy).

odkazuje na geografické příručky. Poslední část této kapitoly popisuje psaní názvů tvořených dvěma podstatnými jmény, které není „u tohoto pojmenovacího typu příliš časté“, jako příklad autoři uvádějí *pobřeží Koster* (ale *Pobřeží slonoviny* = název státu), *ostrov Osamocení*.

V kapitole 54.2 vykládá Příručka zásady pro psaní VP ve dvouslovných názvech vodstev, hor, pohoří a nížin. V první části se věnuje spojením adjektiva s podstatným jménem obecným, u nichž se píše dle Příručky VP vždy jen u adjektiva. Mezi exemplifikovanými názvy se ovšem nenachází jediný, v němž by v druhém výrazu pojmenování bylo OJ nenáležící do druhové složky, nýbrž do složky propriální (mezi takové patří např. *hora^a Vysoké kolo^p*, *hora^a Křivý javor^p*, *skalní útvar^a Krakonošova kazatelna^p*, *hora^a Dřevěná hůl^p*, *rybník^a Bílá hlína^p* – existenci takových názvů však APČJ opomíjí). I zde je upozornění na zachování psaní VP/MP v obou složkách při obráceném slovosledu (*boka^a Kotorská^p*).¹²⁰ Druhá část vykládá zásady psaní VP/MP u spojení adjektiva a podstatného VJ. Zde se píše, že v takových případech je třeba vědět, zda je přídavné jméno „součástí zeměpisného názvu“, nebo ne.¹²¹ Mezi příklady je uveden také *Děčínský Sněžník^p*, tedy název, jehož druhá složka (*Sněžník*) může fungovat také jako OJ.¹²² I zde je doporučení hledat méně známá pojmenování v geografických příručkách. Třetí část se věnuje genitivnímu spojení dvou substantiv: *údolí^a Gejzíří^p*.

PVP

V kapitole 5.3.2 jsou popsána pravidla pro psaní dvouslovných názvů geografických a geopolitických oblastí a území, kontinentů, ostrovů a poloostrovů. Jako vzorový název je zvoleno Moravské Slovácko.¹²³ Autoři píší: „Je-li zvažovaný výraz dvojslovný (adjektivum + substantivum) a substantivum je evidentně VJ (název země, kontinentu, kraje apod.), pak je třeba vědět, zda je VJ i adjektivum, nebo zda má jen funkci bližšího určení názvu“ (PVP, s. 87). Dále upozorňují na názvy, které existují ve dvojí formě, referující k jiným objektům, jako příklad je uvedena *Západní Sahara* (stát¹²⁴) × *západní Sahara* (část saharské pouště) či *střední Asie* (centrální část Asie) × *Střední Asie* (geopolitická oblast). Ze systémového

¹²⁰ Což nefunguje u dvouslovných propriálních složek, viz však pozn. č. 151.

¹²¹ Viz poznámku č. 122.

¹²² Viz SSJČ, heslo *sněžník*; dále také geomorfologický termín *sněžník* = zbytek po roztátém sněhu, viz Grygar, Jelínek.

¹²³ Správně by mělo být *Moravské Slovensko* (= *Slovácko*).

¹²⁴ Jedná se o sporné území, které si nárokuje Saharská arabská demokratická republika (SADR), ale které je ze čtyř pětín okupováno Marokem. Název *Západní Sahara* tak odkazuje spíše ke spornému území, jež je nárokováno Marokem, než k přímo k SADR.

hlediska jsou tyto názvy rozděleny na translační pojmenování¹²⁵ (*Blízký východ^p*, *Střední východ^p*) a netranslační, kde substantivum tvoří apelativní složku pojmenování (*Šluknovský výběžek^a*, *Lednicko-valtický^p areál^a*). Na závěr podkapitoly je připojena douška o obecných označeních, která nemají status VJ (*karibská oblast*, *schengenský prostor*, *bermudský trojúhelník*).

Kapitola 5.3.3 píše o názvech ostrovů, poloostrovů a souostroví (typ *ostrov Svatého Tomáše*), které se podle PVP řídí stejnými pravidly, přičemž zřejmě odkazuje na pravidla formulovaná v předchozí kapitole. V příkladech jsou uvedena jednoslovná pojmenování (*Grónsko*), tak dvouslovná (*Kanárské ostrovy*), tak genitivní (*ostrov Svaté Heleny*) a také trojslovná (*Britské Panenské ostrovy*).¹²⁶

Kapitola 5.5 nabízí výklady o psaní VP/MP v názvech pomístních jmen: hor a pohoří, vodstev, nížin, luk, mysů, průsmyků, jeskyň apod. Autoři píší: „Jde o jména polí, luk, lesů, terénních útvarů, vod, cest atd. Spadají sem také názvy vodních toků a ploch, pohoří, vrchovin, pahorkatin apod. a jednotlivých hor, vrchů či kopců“ (PVP, s. 93), kupř. *Českomoravská vrchovina*, *Hlučínské jezero*, *vrch Radobýl* nebo *moře Laptěvů*.

V kapitole 5.5.1 jsou popsána pojmenování se strukturou apelativní složka + propriální složka (typ *rybník Rožmberk*).¹²⁷ Následující kapitola 5.5.2 rozebírá pojmenování se strukturou propriální složka + apelativní složka (typ *Krušné hory*). V ní se píše: „Je-li propriální složka pojmenování tvořena adjektivem a apelativní složka tvořena substantivem, píše se v apelativní složce počáteční MP“ (PVP, s. 93). Některé z následujících příkladů jsou ovšem výrazy s dvojslovnou propriální složkou: *Čertův mlýn*¹²⁸ a výrazy, u nichž je rozdělení na tyto dvě složky více či méně problematické: *Petrovy kameny*, *Kaspické moře*.¹²⁹

Následující oddíl 5.5.3 řeší pojmenování s dvojslovnou propriální složkou (typ *Bílé Karpaty*). Píše se v ní: „Pokud je výraz v propriální složce dvojslovný, píše se VP ve druhové složce tehdy, pokud je toto slovo samo o sobě VJ“ (PVP, s. 94). Mezi příklady jsou uvedeny pouze názvy, v nichž jsou druhé výrazy propriální složky samy o sobě VJ, a to VJ, která nemohou fungovat jako OJ (až na *Děčínský Sněžník*), exemplifikace se zde tedy zabývá pouze jedním (a z hlediska psaní VP v druhém výrazu) neproblematickým typem, uživateli tak

¹²⁵ Viz podkapitulu 2.2.

¹²⁶ Takováto trojslovná pojmenování rozebírám v podkapitole 3.3.2.

¹²⁷ O nich více v podkapitole 3.3.4.

¹²⁸ Má-li být výraz *mlýn* v tomto pojmenování v apelativní složce, mělo by se jednat opravdu o stavbu *mlýna*: „mlýn zvaný Čertův“, jedná-li se o pomístní jméno, např. o pozemek či horu, je třeba jej analyzovat takto: „les/louka/hora^a zvaná Čertův mlýn^p“.

¹²⁹ K typu *Petrovy kameny* viz podkapitulu 3.3.3, k typu *Kaspické moře* podkapitulu 2.2.

nikterak nepomáhá. Další výklad je věnován psaní VP v prvním výrazu, kdy záleží na tom, zda je adjektivum vůbec součástí propriální složky: *Západní Alpy* × *západní Krkonoše*. Oddíl 5.5.4 se věnuje pojmenováním, v nichž je propriální složka v genitivu (typ *zátoka Svini*) – tyto názvy mají podle PVP obdobné psaní jako názvy veřejných prostranství, s čímž lze souhlasit, problémy nastávají u obtížněji určitelné druhové složky (z/*Země Františka Josefa*, viz podkapitolu 2.2; také 3.3.5).

3.3.2 Trojslovné názvy

PČP

PČP konkrétně u tohoto typu bližší vysvětlení nepodávají, uvádějí příklady *Velká Studená dolina*, *Malá Studená dolina*, *Severní ledový oceán* a *Velké Solné jezero*, *Nové zámecké schody* a navíc strukturně atypický příklad *Pět spišských jezer*.¹³⁰

V PČP je též uvedená věta o pravidle ve znění „VP se píše ve druhém slově pouze tehdy, jedná-li se o útvary souběžně se vyskytující a nazvané stejným způsobem“, ale ta se vztahuje ke dvouslovným pojmenováním, konkrétně k příkladům *Velká Deštná* (*Deštná Velká* i *Malá*) a *Frýdlantský Špičák*, *Špičák u Tanvaldu* (§ 73, s. 44). Nedá se vyloučit, že záměrem autorů PČP bylo vztáhnout tuto větu o pravidle i pro typ *Severní ledový oceán*, ale v Pravidlech u příkladu *Velká/Malá Studená dolina* žádný bližší výklad nenajdeme.

APČJ

APČJ vykládá zásadu formulovanou v PČP podrobněji: „S velkým písmenem se obě přídavná jména píší tehdy, jestliže jako vlastní název existuje (nebo existovalo) již dvouslovné pojmenování: *Medvědí jezero* – *Velké Medvědí jezero*, *Studená dolina* – *Velká Studená dolina*, *Malá Studená dolina*, *Západní Karpaty* – *Vnější Západní Karpaty*, *Východní Karpaty* – *Vnější Východní Karpaty*. Pokud dvouslovné pojmenování neexistovalo/neexistuje, je namístě u druhého přídavného jména psát MP: *Severní ledový oceán*, *Velký australský záliv*, *Velký bariérový útes*, *Velký pařezitý rybník*“ (s. 203). Tento výklad není ani tak zpřesněním zásady publikované v PČP (výhrady viz výše), ale spíše zcela novým výkladem, na PČP nezávislým. Plyne z něj vlastně, že musíme v případě takovýchto trojslovných názvů zjistit, zda někde (lhostejno kde, klidně na druhé straně zeměkoule) neexistuje/neexistovalo dvouslovné pojmenování, tj. takové, které se od trojslovného liší pouze absencí jeho první složky.

¹³⁰ Oficiální název je PĚT SPIŠSKÝCH PLES, jednotlivá jezera (plesy) se jmenují všechna „*Nějaké*“ *Spišské pleso*, jedná se tedy o útvary vyskytující se souběžně a pojmenované stejným způsobem, namísto by tedy bylo spíše psaní *Pět Spišských ples (jezer)*.

PVP

PVP zmiňují oba výklady, nakonec uvádějí svůj vlastní, shrnující výklad, z něž však vyplývá, že při rozhodování, zda bude v druhém slově trojslovného pojmenování VP, či MP, musí uživatel zjistit, zda existuje/existovalo buď dvouslovné pojmenování (*Otročí jezero*), nebo trojslovné (*Malé Otročí jezero*) – uvádím příklady při rozhodování o pravopisu *Velkého o/Otročího jezera*.¹³¹

Podle autorů PVP dokládá výrazné kolísání v psaní VP v běžném úzu, že takováto trojslovná pojmenování jsou pro uživatele češtiny „poněkud problematická“ a kvůli tomu navrhuje tři možné způsoby řešení:

1) vždy psát druhé adjektivum s počátečním MP (jako *Severní ledový oceán*, *Velký australský záliv* bychom psali i *Velké medvědí jezero*, *Velká studená dolina*). Výhodou tohoto řešení je jednotnost a nižší stupeň závislosti psaní názvu na mimojazykové realitě. Řešení lze dle autorů zdůvodnit také tím, že „v drtivé většině je název motivován vlastností připisovanou danému objektu, nikoli jeho souvislostí s už existujícím jiným objektem“ (PVP, s. 96). Nevýhodou je pak to, že by se MP psalo v druhém adjektivu i v názvech, jež s původním názvem souvislost mají;

2) Vždy psát druhé adjektivum s VP (*Severní Ledový oceán*, *Velký Australský záliv*). Toto řešení je svým principem podobné pravidlu pro psaní VP po předložce, jak je zavádí PČP v roce 1993. Nevýhodou je zásah do psaní již existujících a zažitých zápisů názvů a též psaní VP ve slovech uprostřed názvu, jež sama o sobě nejsou VJ;

3) Zohlednit, zda jde v případě zvažovaného trojslovného názvu o část původního celku pojmenovaného dvouslovně. Psalo by se tedy *Vnější/Vnitřní Západní Karpaty* (jedná se o části *Západních Karpat*), pokud nejde o části původního celku, bez ohledu na to, zda existovalo dvouslovné pojmenování, by se psalo v druhém adjektivu MP: *Velké otročí jezero* (PVP, s. 95–97).

Za nejvhodnější řešení označují autoři řešení poslední. Zcela pak ale opomíjejí

¹³¹ Výše použité příklady (z PČP) jsou však velmi pochybné: žádná *Studená dolina* neexistuje, ve Vysokých Tatrách existují dvě doliny: *Malá Studená* a *Velká Studená*, rozdělené Prostředním hřebenem. Název *Studená dolina* jsem nenašel. Pokud bychom tak vycházeli z pravidla, jak je vyloženo v PČP, bylo by nutné psát **Velká* i *Malá studená dolina*. Šest kilometrů vzdušnou čarou od *Velkého pařežitého rybníka* je *Pařežitý rybník*, podle pravidla vyloženo PČP by se tak v tomto případě mělo psát *Velký Pařežitý rybník*. Navíc je od *Velkého Pařežitého rybníka* dva kilometry vzdálen *Malý pařežitý rybník*, ten by se tak měl psát *Malý Pařežitý rybník*. Kdyby býval neexistoval *Pařežitý rybník*, podle pravidla vykládaného v PVP by bylo náležité psaní s VP v druhé složce u obou rybníků.

hypotetické čtvrté řešení, které by odpovídalo PČP, tak jak je v nich explicitně formulováno pravidlo pro dvouslovná pojmenování (typ *Velká Deštná*) a jak jej vztahují autoři PVP i na trojslovná pojmenování – ačkoliv je toto vztažení nepřesné (viz výše), jeví se mi pro trojslovná pojmenování jako vhodné nebo přinejmenším takové, že by se nad ním mělo uvažovat.

PČP uvádějí, že u dvouslovných názvů (adjektivum + substantivum) se píše substantivum s počátečním VP u útvarů, které se vyskytují souběžně a jsou pojmenovány stejným způsobem (§ 73) – bližší výklad viz kapitolu 2.3.3.

Oba typy pojmenování (dvouslovná a trojslovná) spolu strukturně souvisejí, což zde vysvětlím. Máme tři pojmenování: *Malý Labský vodopád^a*, *hora^a Přední Hradiště^p*, *pohoří^a Vnější Západní Karpaty^p*, ve všech těchto případech se rozhodujeme, zda má potvrzené potenciální VJ souvislost s jiným (vnějškově však stejným) VJ, které je buď samo o sobě VJ (lépe řečeno tvoří VJ samo) (třeba *Labský vodopád^a*) nebo je součástí VJ (**Velký Labský vodopád^a*). Takovou souvislostí může být 1) označení části celku (*Západní Karpaty* → *Vnější Západní Karpaty*) a 2) pojmenování objektu stejným základem (VJ) (na základě podobnosti, blízkosti objektů), přičemž pro odlišení od výchozího toponyma je přidán rozlišující přívlastek^{132,133} (*Labský vodopád* → *Malý Labský vodopád*; *Dolní Úpský vodopád* → *Horní Úpský vodopád*; *Přední Hradiště* → *Zadní Hradiště*). Hranice mezi těmito dvěma případy není ostrá (např. hory *Malá* a *Velká Volavka* můžeme považovat jak za dvě části masívu Volavky, tak za dvě samostatné hory, pojmenované stejným způsobem s odlišnými přívlastky pro rozlišení).

Navrhovaným čtvrtým řešením tedy je psaní VP v druhém adjektivu v případě, kdy spolu obě toponyma (nebo i více toponym) se stejným adjektivem souvisejí – viz předchozí odstavec¹³⁴ – takové řešení se nabízí i u názvů se strukturou *Nějaké n/Něco^p*.¹³⁵

Objekty, které spolu takto souvisejí (případ 2)), jsou typicky blízko u sebe, nicméně není to podmínkou: jako komplement k *Severnímu ledovému oceánu* bychom mohli vytvořit

¹³² K tomu se řadí i taková dvojice toponym, která byla pojmenována „ve stejný okamžik“ pojmenováními s rozlišujícími přívlastky a také případy, kdy byl „ex post“ přiřazen komplementární přívlastek i výchozímu toponymu. Z hlediska věcné souvislosti, o kterou nám teď běží, se jedná o stejné případy. Rozlišující přívlastek také může být přidán později k oběma toponymům, vyvstane-li potřeba jejich rozlišení, jejich přímá souvislost se tedy objeví v tu chvíli, kdy vyvstane tato potřeba (např. *Ruprechtický* a *Královecký Špičák*, které, ač každý v jiném pohoří, jsou od sebe nedaleko; *Špičák u Tanvaldu*, jenž je zmíněn takto i v PČP, je stále standardizován jako *Špičák*, ale troufám si tvrdit, že je známější jako *Tanvaldský Špičák* (tak se jmenuje i skiareál a železniční zastávka).

¹³³ Mohli bychom to označit jako společnou pojmenovací historii.

¹³⁴ To není vždy bezvýhradně zjistitelné, na základě pisatelovy intuice je však rozhodně zjistitelnější, neexistuje-li objekt s podobným názvem kdekoli jinde.

¹³⁵ Viz podkapitolu 3.3.3.

název **Jižní ledový oceán* a v takovém případě by bylo nutné (v obou názvech) psát výraz *Ledový* s velkým *L*.

Příkladem názvů splňujících výše popsaná kritéria jsou *Malá* a *Velká Studená dolina*, *Labský* a *Malý Labský vodopád*, *Červený kříž* a *Nový Červený kříž*. Naopak *Velké Medvědí jezero* (v Kanadě) by se podle tohoto pravidla psalo s malým *M* (v jeho blízkosti není žádné *Malé Medvědí* či *Medvědí jezero* není).

Je podle mě scestné podmiňovat psaní VP v druhém adjektivu pouze existencí obdobného pojmenování s jedním adjektivem (neoznačuje-li takové pojmenování celek, dělený na různě pojmenované části). V kodifikaci uváděné příklady se navíc při zkoumání mimojazykové reality ukážou jako chybné: žádná *Studená dolina* neexistuje – ledaže bychom za ni považovali spojení *Velké* a *Malé Studené doliny*, rozdělené Prostředním hřebenem, což je ale uvažování čpící vykonstruovaností¹³⁶; název *Studená dolina*, zdá se, vůbec neexistuje (v žádné mapě ani v internetovém zdroji se mi jej nepodařilo dohledat) – blíže viz pozn. čís. 131.

3.3.3 Dvojslovné „souběžně se vyskytující“ názvy

PČP vykládají psaní VP ve druhém výrazu dvouslovných pojmenování typu *Nějaké n/Něco* takto: „u útvarů vyskytujících se **souběžně** a nazvaných **stejným způsobem**: *Velká Deštná* (*Deštná Velká* i *Malá*), podobně *Frýdlantský Špičák*, *Špičák u Tanvaldu*“ (PČP, s. 44, zvýraznění JP). V dalších odstavcích nalezneme ještě příklad *Divoká Orlice* (*Orlice Divoká* i *Tichá*)¹³⁷. Další příručky toto pravidlo nijak nezmiňují, ačkoliv se jedná o typ, který není úplně okrajový, navíc bývá toto pravidlo dodržováno, jak jsem namátkou zjistil v různých mapách: *Přední*, *Zadní Hradiště*; *Malá*, *Velká Volavka* a také *Malý* a *Velký Chlum*¹³⁸ a další.

Je třeba zdůraznit, že toto pravidlo se neuplatňuje v takových případech, kdy je druhé slovo takového pojmenování druhovou složkou (nepíše se např. **Černé Moře* a **Bílé Moře*). Uplatňuje se tedy ve spojeních *Nějaké n/Něco^p*, nikoli *Nějaké^p něco^a*.

Věta o pravidle uvedená v PČP není ale úplně jasná a exemplifikace není dobře zvolena, a to z těchto důvodů:

1) ve výkladu předchází příklad *Dívčí kameny* – tento název by se však podle tohoto

¹³⁶ Podobně třeba *Velká* a *Malá Kotelní jáma* jako součást jedné „velké“ Kotelní jámy, pouze rozdělené Kotelským hřebínkem. Název *Kotelní jáma* není dohledatelný, u jam se uvádí název *Kotelní jámy*.

¹³⁷ Viz poznámku č. 118.

¹³⁸ Přistoupíme-li na to, že je *chlum* apelaativní složkou, náležitá podoba by byla *Velký^p* a *Malý^p chluma^a*, srov. *Přední^p* a *Zadní^p hora^a*.

pravidla měl (zřejmě¹³⁹) psát také s VP v druhém výrazu: necelý kilometr od nich se totiž nacházejí *Mužské kameny*,¹⁴⁰ zdá se tedy, že se jedná o útvary nazvané souběžně stejným způsobem (komplementárnost *Mužské–Dívčí* je zde zjevná, byť ne tak přímá jako *Velká–Malá*);

2) slovo *deštný* je sice OJ, je ovšem používané takřka výhradně ve spojení *deštný pra(les)*¹⁴¹ a jako takové je v ženském rodě (*deštná (hora)*) těžko vnímatelné jako potenciální OJ, příklad se *Špičáky* má obdobný problém¹⁴² – uvedené příklady mají ve druhém výrazu slovo, které je zdánlivým čistě propriální lemmatem¹⁴³, chybějí tedy příklady s „jasně určitelným“ OJ, jež je součástí propriální složky (např. *hory Malá a Velká Volavka*);

3) identifikujeme-li výraz *deštná* jako potenciální OJ, může vyvstat nejistota: je toto pravidlo vztažitelné i na OJ, která jsou v druhové složce pojmenování (s kterou PČP pracují implicitně – viz § 65; PČP nevyjímají výrazy, které patří podle PVP do druhové složky, explicitně ze samotného VJ)¹⁴⁴? Bylo by tedy na místě psaní **Přední Hora*, **Zadní Hora*? V úvahách se pak můžeme dostat dále: vždyť Jizerské i Orlické hory jsou souběžně pojmenovány stejným způsobem (po řece, oboje mají v názvu výraz *hory*), měli bychom je tedy psát s velkým *H*. Jakkoliv je tato myšlenka absurdní, je stále možná. Vhodnou exemplifikací by se těmto nežádoucím možným pisatelovým úvahám¹⁴⁵ dalo zabránit;

4) není přesně jasné, co znamená „souběžně se vyskytující“; pojmenování „stejným způsobem“ lze vykládat tak, že ke druhé složce propriální složky přistupuje jiné adjektivum. Za souběžně vyskytující se útvary můžeme na základě příkladů z PČP takové útvary, které jsou pojmenovány „komplementárně“, viz kapitolu 3.3.2.

¹³⁹ K problematice potenciálních výrazů v druhové složce pojmenování hor, kopců, vrcholů viz podkapitolu 3.3.5.

¹⁴⁰ Obě hory leží na hlavním krkonošském hřebeni. jedná se (zřejmě) o *hory Dívčí/Mužské kameny*. Pracovali-li bychom s těmito názvy jako s názvy skalisek, analýza by byla *kameny^a Dívčí/Mužské^p*, jednalo by se tak o problém, o kterém referuji v bodě 3). Uvedené názvy jsou však standardizovány pouze jako názvy hor (vrcholů).

¹⁴¹ V ČNK při zadání dotazu *deštný* (KonText, lemma, syn15) je z 497 výrazů celkem 482 výskytů ve spojení *deštný (pra)les*, 12 výskytů připadá na toponyma *Deštné/á* a pouze tři výskyty jsou OJ v jiném spojení (d. plet', d. kámen, d. stín).

¹⁴² I když OJ *špičák* není omezeno na souslovné užití. SSJČ navíc hnízduje k heslu *špičák* i *Špičák* jako jméno několika hor v Čechách a na Moravě.

¹⁴³ Takovým, který nemůže fungovat jako OJ. Srov. *špičák* × *Špičák*, **žalý* × *Žalý*.

¹⁴⁴ Uživatel, čtoucí PČP, nemá o existenci druhové a propriální složky ponětí (není-li náhodou poučen) – nerozlišuje tak OJ, která patří do propriální složky, od OJ patřících do složky druhové; činí tak možná jedině v případě, kdy druhová složka předchází propriální (viz § 65), nevěda ovšem, že se jedná o „druhovou složku“ atd.

¹⁴⁵ Nevhodným, neboť se jedná se větu o pravidle nesouladnou s pravidlem, pravidlo je (zřejmě) „v případech jako *Orlické h/Hory*, *Jizerské h/Hory*, *Přední v/Vrch*, *Zadní v/Vrch* piš druhý výraz s malým počátečním VP“.

Potenciální druhé výrazy dvojslovných pojmenování můžeme rozdělit do čtyř skupin, přičemž by bylo dobré, kdyby byly v kodifikaci uvedeny příklady názvu s výrazy ze všech čtyř.

1) „čistě propriální lemma“ – tj. taková slova, která nemohou fungovat v jazyce také jako OJ (*Velká, Malá Mokruvka; Přední, Zadní Žalý*), a VP se tak v nich píše vždy;

2) lemma se „zastřenou“ apelativností – taková slova, jejichž apelativní forma není běžná či je hypotetická (*Velká, Malá Deštná*);

3) lemma, jež může být apelativem, ale jedná se o lemma typicky používané v názvech třídy daných toponym¹⁴⁶ (*Ruprechtický, Královecký Špičák; Děčínský, Králický Sněžník*);

4) lemma, které zařazuje pojmenovaný objekt do třídy objektů, kam pojmenováváný objekt patří – tj. lemmata náležící do druhovém složky (*Zadní, Horní hora*)¹⁴⁷, a to včetně nezvyklých, hůře určitelných druhových složek (např. chlum: *Hořícký, Mlázovický, Vřešťovský chlum*, nikoli **Chlum*), *Helská* a *Kurská kosa*, nikoli **Kosa*;

5) lemma, které je / mohlo by být druhovou složkou jiného toponyma, podle něž se jiné toponymum jmenuje (typicky v názvech vrcholů, kopců): les, skála/y, kámen/kameny, skalka, stráň, vyhlídka, stěna): (*hory*) *Mušské a Dívčí kameny*, nikoliv **Kameny*; *Dvorský, Horní a Bartův les* (nikoliv **Les*).

U skupiny 5) vyvozují z příkladu *Dívčí kameny*, jakož i z úzu (výskyt hor *Dvorský les, Bartův les* a *Horní les* na Rýchorách)¹⁴⁸, že se u toponym do ní patřící pravidlo pro psaní VP ve druhé složce u souběžného výskytu neuplatňuje, stejně jako u skupiny 4. Je možné, že uživatelé chápou tato pojmenování jako pojmenování s druhovou složkou (tedy *kameny* zvané *Dívčí, les* zvaný *Bartův*...) – pojmají tato pojmenování jako názvy skal (kamenů), lesa atd. Pravděpodobnější se mi jeví, že uživatelé chápou tyto názvy jako názvy hor, neuvědomující si, že přebírá-li hora (nebo jakýkoliv jiný objekt) název jiného objektu, změnil se struktura pojmenování (*Dvorský^p les^a → hora^a Dvorský les^p*). Ať tak či onak, domnívám se, že nemá cenu v takových případech rozlišovat, zda se jedná o *les* zvaný *Dvorský* či *horu* zvanou *Dvorský les* (podobně *Dívčí kameny* ad.) – rozdíl je natolik malý a často nejde dobře zjistit,

¹⁴⁶ V SSJČ je u hesel *špičák, sněžník* zmíněna jejich propriální forma (ve významu „název několika hor“).

¹⁴⁷ Tyto dvě hory jsou bezprostředně vedle sebe u Starče, okr. Třebíč.

¹⁴⁸ Všechny tři názvy jsou překlady německých názvů s komponentem *-busch* („keř, křoví, křovinatý lesík“): *Hofbusch* (*Dvorský*), *Bartenbusch* (*Bartův*), *Oberbusch* (*Horní*), viz Šmejdová (2018, s. 32, 48, 55).

zda se mluví/píše o vrcholovém útvaru či jiném útvaru na hoře, která nese stejný název. Proto bych na toto rozlišování rezignoval. Navíc bychom zde mohli uvažovat o tom, že se jedná o konkurenční kategorizaci na horizontální úrovni (srov. 2.2), protože hora (vrchol, kopec) a objekt na ní ležící (zejména v případě vrcholových útvarů a názvů vrcholů, které ovšem (zpravidla) pojmenovávají i celou horu, kopec) do značné míry srůstají v konceptualizaci uživatelů v jedno.

Lépe by bylo, kdyby autoři kodifikace v tomto případě zvolili více příkladů od všech skupin a jasně formulovali pravidlo o psaní VP v druhé složce pojmenování (substantivu) majících strukturu adjektivum + substantivum v případě „souběžného výskytu“. Je zajímavé, že se tomuto případu věnují pouze PČP, zatímco další dvě příručky tento specifický případ vůbec nezmiňují.

3.3.4 Názvy s předcházející druhovou složkou

PČP

§ 65 upravuje psaní pojmenování, použijeme-li teoretický rámec popsáný v PVP, s druhovou složkou předcházející složce propriální: „Stojí-li na začátku souslovného pojmenování obecné jméno druhové, které se v názvech podobných jevů často opakuje [tj. druhová složka pojmenování; JP], píše se s písmenem malým, velké počáteční písmeno má až rozlišující bližší určení [složka propriální; JP]“ (PČP § 65, s. 41). Jako příklady jsou uvedena tato toponyma (vč. názvů staveb, choronym a urbanonym): *poloostrov Kola, mys Dobré naděje, okres Pardubice, ulice Elišky Krásnohorské, alej Svobody, třída Politických vězňů, most Legií, nábreží Kapitána Jaroše, stanice Národní třída, zámek Hrubý Rohozec, letohrádek Belvédér*. Pravidla upozorňují na případy s opačným pořádkem slov: *moře Středozemní* a *Středozemní moře, záliv Mexický, průplav Suezský, ulice Vodičkova, most Palackého*.

APČJ

Příručka uvádí poučení u „spojení dvou podstatných jmen“ u názvů světadílů, zemí a území (příklad *pobřeží Koster* × *Pobřeží slonoviny* = název státu¹⁴⁹) (APČJ, s. 201). Názvům s touto strukturou se věnuje i v kapitole o názvech vodstev, hor, pohoří a nížin, kde uvádí příklad *údolí Gejzíru*.

¹⁴⁹ Název státu můžeme analyzovat takto: *stát^a Pobřeží slonoviny^p*. Pozor na případ *stát^a Černá Hora^p*, kde se píše VP ve druhém slově propriální složky pro odlišení od oronym.

PVP

Publikace zmiňuje názvy tohoto typu v kapitole 5.3.3 (typ *ostrov Svatého Tomáše*), kde jsou uvedeny příklady *ostrov Svatého Tomáše*, *ostrov Svaté Heleny*, *poloostrov Zadní Indie*, a také v kapitole 5.5.1, věnující se pomístním jménům s touto strukturou (typ *rybník Rožmberk*), kromě jiných jsou uvedeny příklady *hora Špičák*, *vrch Bacín*, *potok Botič*, *přehradní nádrž Švihov*, následuje i poučení o psaní názvů typu *hora Nad Ryžovnou* (PVP, s 93). Kapitola 5.5.4 se pak věnuje pojmenováním s genitivní propriální složkou, uvádějí příklady *mys Dobré naděje*, *zátoka Sviní*, *moře Laptěvů*, *řeka Svatého Vavřince*, *údolí Gejzírů*. Autoři upozorňují, že apelativní složka se píše s MP stejně jako u názvů veřejných prostranství (PVP, s. 94).

3.3.5 Problematické určení druhové složky

Uživatelům jazyka může při rozlišování propriální a druhové složky činit problém netypická (méně běžná) druhová složka: to konstatují i autoři PVP, uvádějí dva příklady pojmenování s takovými apelativními složkami: *boka Kotorská*, *Kuronská kosa*. V těchto případech daná apelativa opravdu zařazují pojmenovávané jevy do správných tříd objektu. Dalšími takovými mohou být třeba pojmenování *Popovo polje*¹⁵⁰ nebo *Žalský kozí hřbet* nebo názvy hor, kopců obsahující výraz *chlum*: *Blšanský*, *Andrlův chlum*, *ručej (Shnilý ručej)*, *voda (Bílá voda)*¹⁵¹.

Druhým problematickým typem jsou pojmenování, která obsahují „zdánlivou“ druhovou složku, která ve skutečnosti patří (patřila) jinému jevu – typicky takovému, podle něž je objekt pojmenován. V případě hor, kopců, vrcholů apod. jsou to tato slova: *kámen/kameny*, *skála/skály*, *stráž/stráně*, *les*, *stěna*, *planina*, *grůň*¹⁵², *bradlo*, *kamýk*¹⁵³, *vyhlídka*, *kupy* (výčet není úplný). Tyto názvy jsou tedy prvotně názvy útvarů jiných objektů a teprve druhotně i názvem hor – i když vést jasnou dělicí linii mezi „názvem hory (vrcholu, kóty)“ a „názvem útvarů na nich položených“ je těžké (srov. 3.3.3).

Využijeme-li „křticí formule“, jež napomáhá rozlišení druhové a propriální složky názvu, můžeme vyloučit, že by tato slova, která se na první pohled zdají být součástí druhové složky, jí opravdu byla: *hora^a zvaná Dvorský les^p* (analýza *les^a zvaný Dvorský^p* by byla možná

¹⁵⁰ Polje je krasový útvar (viz Petránek a Synek).

¹⁵¹ Jedná se o název potoka u Harrachova, německy *Weisswasser*; slovo *voda* může být i označení pro vodní tok, viz heslo *voda*, význam 2 v SSJČ. Tento název by bylo možné analyzovat i takto: *potok^a Bílá voda^p*, řídím se zde ale zásadou, již vysvětluji v kapitole 3. V mapách „z 19. století“ v MCZ je tento potok označen jako *Weisswasser B.*, takže o vliv němčiny jde zřejmě toliko, co se týče doslovného překladu výrazu *Weisswasser*.

¹⁵² Viz heslo *grůň* v SSJČ.

¹⁵³ Viz heslo *kamýk* v SSJČ; toto lemma je však jako možnou druhovou složku vykládat spíše diachronně.

u názvu lesa) $\times$ hora^a zvaná *Lučň^p*, vrchy^a zvané *Petruškovy^p*.

Přesto se tyto názvy v určitém ohledu (svém pravopisu) chovají jako kdyby byly analyzovány *Dvorský^p les^a*, k tomu viz podkapitolu 3.3.3.

Ačkoliv je propriální složkou výraz *Dvorský les* (podobně *Ptačí kupy*, *Krásná vyhlídka*), lze u těchto názvů díky jejich strukturnímu charakteru uvažovat o inverzním slovosledu – takové varianty jsou spíše potenciální, nepodařilo se mi žádnou dohledat (u řek však ano, viz poznámku č. 118). V takovém případě však vyvstává otázka, jak by byly stran psaní VP/MP takovéto varianty zapsány: *l/Les Dvorský, Bartův i Horní, k/Kameny Dívčí i Mužské, kupy Ptačí, vyhlídka Krásná*. Proti možnosti takového slovosledu však hovoří tvrzení v PVP, že v propriální složce nelze měnit pořadí výrazů, třebaže by to bylo mluvnicky možné (PVP, s. 44). Poněvadž jsou výše zmíněné podoby s inverzním slovosledem spíše hypotetické (nepodařilo se mi je dohledat)¹⁵⁴, nejedná se o nikterak palčivý problém, který by musela kodifikace řešit – jedná se pouze o jakousi hříčku.

3.3.6 Předložková pojmenování

Mezi nejviditelnější změny pravopisu, které přineslo nové vydání Pravidel z roku 1993, patřila úprava psaní VP/MP po předložce.

PČP v § 66 přináší změny (oproti do té doby platícím pravidlům): upravují psaní předložkových názvů, sjednocují psaní výrazu po předložce, kdy se v prvním slově po předložce píše vždy VP bez ohledu na to, zda je ono slovo od původu OJ či VJ. Jako příklady jsou uvedeny tyto názvy: *ulice Ke Karlovu, Na Můstku, náměstí Mezi Zahradkami, dům U Goliáše, U Tří lilií, knihkupectví U Zlatého klasu, výstavní síň U Hybernů, restaurace U Medvídků, U Tří hvězd*. Toto pravidlo dále uvádí, že ve větném kontextu píšeme předložku malou (*jíme u Medvídků*), ale možné je i pojetí s elidovanou druhovou složkou (*jíme v (restauraci) U Medvídků*).

Tato změna měla přinést ulehčení pro pisatele, kteří tak nemusejí zjišťovat, zda jméno po předložce je jménem obecným, či vlastním a řídit tak podle toho psaní VP/MP (*ulice Na Rybníčku* $\times$ *ulice Na slupi*). Poznámka ale nadále umožňuje v „úzcích odborných textech“ lišit druh výrazu po předložce psaním VP. Některé magistráty, městské a obecní úřady (které jsou autory a vlastně i standardizátory urbanonym, viz zákon 128/2000 Sb., o obcích) však setrvávají u původního způsobu psaní (APČJ, s. 205). Původního způsobu psaní se přidržuje také Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK) při standardizaci nesídelních jmen (tedy

¹⁵⁴ Našel jsem názvy řek s inverzními výrazy v propriální složce, viz poznámku č. 151. V jejich případě jsou druhým výrazem složky VJ sama o sobě.

zejména agronym), což uvádí v publikaci *Jazyková pravidla pro standardizaci jmen nesídelních geografických objektů z území České republiky s podtitulem Pravopis, vztah k nářečním a nespisovným podobám, psaní nestandardizovaných jmen* (Jazyková pravidla, 2015). V této publikaci se v kapitole o způsobu psaní pomístních jmen píše: „Na standardizaci pomístních jmen se vztahuje výjimka v Pravidlech ČP pro texty úzce odborné, za něž považujeme texty vzniklé v procesu standardizace. V písmu lze vyjádřit původ pojmenování, pokud je jeho součástí bližší určení, úpravou písmena po předložce. V souladu s touto výjimkou se píše po předložce malé písmeno v takovém případě, je-li základem pojmenování jméno obecné (U drůbežárny, Na slupi – podle slup, zařízení na chytání ryb). Velké písmeno se píše pouze tehdy, je-li následující slovo jménem vlastním (Pod Královkou – podle usedlosti jménem Královka); srov. Pravidla ČP, s. 42“ (Jazyková pravidla, 2015, s. 13).

Toto je zajiště jedním ze zdrojů v kolísání psaná VP u předložkových pomístních jmen v mapách (viz podkapitolu 4.3.2): zatímco autoři map se zřejmě často snaží dostát zásadám pravopisu (jak platí od roku 1993), standardizovaná jména těmto zásadám odporují. Projevuje se to pak zejména u agronym, která jsou často předložkovými pojmenováními.

Domnívám se, že uplatnění této výjimky na „texty vzniklé v průběhu standardizace“¹⁵⁵ není šťastné, vhodné ani správné. Texty vzniklé v procesu standardizace se totiž jako takové nemusejí vztahovat prvotně k původu pomístních názvů – jejich hlavním účelem je jména standardizovat, nikoliv vykládat jejich původ – (což je typický případ textů, pro něž platí tato výjimka¹⁵⁶), nýbrž k prosté standardizaci těchto názvů, která se projeví zápisem těchto názvů do databáze Geonames a objeví se také v mapových dílech z produkce ČÚZK, mimo jiné v základní mapě ČR. To jsou již produkty, které se nedají označit za úzce odborné texty (použití), jsou určeny široké veřejnosti¹⁵⁷ a jako takové by se dle mého soudu měly řídit platnou kodifikací. Z tohoto plyne jasné tvrzení, které do problematiky psaní VP u toponym vnáší další problém, a to, že způsob zápisu standardizovaného zeměpisného názvu se nemusí shodovat s jeho kodifikovanou podobou, tj. podobou odpovídající platným pravidlům českého pravopisu – a to se netýká jen názvů předložkových, rozpory *standardizovaná verze* × *verze odpovídající kodifikaci* lze nalézt třeba názvů sídlišť (*Sídliště Výšina* × *sídliště Výšina* v Havlíčkově Brodě).

¹⁵⁵ Patří mezi ně bezesporu standardizované názvy samotné, zanesené do databáze Geonames.

¹⁵⁶ Viz APČJ, s. 205 – i když se zde píše pouze o předložkových názvech ulic, k dalším pomístním názvům se poznámka implicitně očividně vztahuje také: „tj. v těch [textech, dopl. JP], jež jsou zaměřeny na původ místních a pomístních názvů (APČJ, s. 205). Příkladem textů takových může být třeba onomastický slovník (Slovník pomístních jmen, Pražský uličník...).

¹⁵⁷ „Doporučuje se všestranné užívání standardizovaných jmen na národní úrovni v informačních systémech, na mapách, v publikacích apod. (Jazyková pravidla, s. 5).“

3.3.7 Názvy kostelů a kaplí

PČP uvádějí tyto názvy kostelů: *chrám sv. Jakuba, svatojakubský chrám (Sv. Jakub), Týnský chrám (chrám Panny Marie před Týnem), kostel svatého (sv.) Martina ve zdi, Betlémská kaple nebo kaple Betlémská, kaple sv. Damiána, kaple svatého (sv.) Kříže, kaple Ostatků* (§ 78, s. 46). Obsáhleji se věnuje názvům „kostelů, kaplí, chrámů, bazilik a rotund“ APČJ. Uvádí, že názvy sakrálních staveb jsou nejčastěji tvořeny spojením substantiva *kostel, kaple, chrám*¹⁵⁸ a podstatného jména v genitivu (VJ či OJ), mezi něž je vloženo adjektivum *svatý*; s VP se píše pouze substantivum v genitivu (*kostel sv. Šimona a Judy, kaple sv. Kříže*). Následuje-li za osobním jménem jméno obecné, píše se s MP (*kostel sv. Michala archanděla*). Použijeme-li namísto plného názvu jen spojení *svatý* a jména osobního, volíme ve výrazu *svatý* velké S: *Svatý Jakub, Svátý Vít*. (Zde bych doplnil, že se může jednat i o spojení jména obecného a výrazu *svatý*: *Svatý Kříž*.) Následuje-li po obecných výrazech *chrám, kostel, kaple* jiné spojení než spojení se slovem *svatý*, píše se v prvním výrazu VP, v ostatních podle toho, co označují: *bazilika Nanebevzetí Panny Marie, kostel Božského srdce Páně, rotunda Povýšení sv. Kříže*. APČJ se také zmiňuje o předložkových spojení, která jsou připojena za základ názvu sakrálních staveb: předložka se píše s MP, další výrazy podle toho, co označují: *kostel sv. Petra na Poříčí, kostel sv. Václava na Zderaze (Poříčí, Zderaz jsou VJ), kostel sv. Jana na prádle, kostel Panny Marie pod řetězem (prádlo, řetěz jsou OJ)* (APČJ, s. 207). Chybí však příklad, kdy je taková předložková spojení totožná s jiným předložkovým spojením: např. *kostel Panny Marie Na Náměti* (domnívám, že zde je namístě psaní s VP v předložce – *kostel leží v ulici Na Náměti*). Tuto podobu ostatně uvádí PVP (s. 201). PVP vysvětluje u pojmenování *kostel sv. Petra na Poříčí*, že tento kostel „není pojmenovaný podle ulice *Na Poříčí*, ale podle lokality při řece“ (tamtéž). Kdyby tomu tak opravdu bylo, náležité psaní by bylo **na poříčí*; kostel se ale jmenuje podle zaniklé vsi *Poříčí*. I PVP uvádějí, že zkrácené podoby typu *Svatý Jakub* se píší s VP u výrazu *svatý*.

PVP a APČJ navíc poměrně obsáhle a podrobně rozebírají psaní *názvu ch/Chrám sv. Víta*.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Doplnil bych *katedrálu* a *sbor* (mnoho sborů Církve československé husitské má strukturu *sbor Něčeho/Někoho: sbor Tůmy Přeloučského, sbor Mistra Martina z Počátek, sbor Smíření*).

¹⁵⁹ Tomu se blíže nevěnuji. Jen mě zarazí, že zatímco ve spojení *Chrám sv. Víta* doporučuje APČJ psaní s VP, ve spojení *katedrála sv. Víta* MP, a to bez nějakého zdůvodnění. Osobně nevidím mezi těmito dvěma pojmenováními žádný rozdíl, jenž by měl vést k odlišnému psaní VP. (U dvojice např. *kostel sv. Tomáše Becketa v Horní Cerekvi* vs. *Chrám sv. Víta* rozdíl vidím, jednoduše proto, že Sv. Vít je „celonárodně“ důležitý.)

3.3.8 Názvy železničních stanic a zastávek

Názvy stanic a zastávek hromadné dopravy uvádějí i PČP (v § 77, s. 45): železniční stanice *Praha-Smíchov*, *Jablonec and Nisou-dolní nádraží*; *Kadaň-předměstí*, *Ostrava-Poruba*¹⁶⁰; zastávky tramvaje, autobusu apod.: *Dívčí škola*, *U Nemocnice*, *Most Barikádníků*; zastávky metra v Praze: *Vltavská*, *Hlavní nádraží*, *Náměstí Míru*. V APČJ se píše, že oficiální názvy železničních nádraží tvoří spojení *železniční stanice* + název obce/města, popř. jejich části. Jak ale ukazují následující příklady (např. železniční stanice *Ústí nad Labem sever*)¹⁶¹, v názvu se (poměrně často) vyskytují také různá apelativa (typicky *hlavní nádraží*, *zastávka*, *město*, *střed*, *centrum*, ale také *hrad*, *obec*, *hlavní trať*, *východ*, *místní nádraží* a další). Navíc existují i železniční zastávky pojmenované jinak (podle oronym, hydronym): *Čertova stěna*, *Stvořidla*. Obdobě je tomu i u zastávek autobusových (tramvajových, trolejbusových, přístavišť přívozu a lodní dopravy...).

PVP uvádí, že nejistota ohledně psaní VP panuje zejména u posledních složek (vlastně bližších určení, jak je používám v této práci), která bývají často apelativní (s. 106–107). Toho jsem si také povšiml, zejména u nově vznikajících zastávek je popisné (apelativní) bližší určení zapsáno s VP (i v jízdních řádech apod.): zmíním třeba železniční zastávku *Hostivice-U Hřbitova* (nachází se u hřbitova, žádné VJ **U Hřbitova* v okolí není) nebo trolejbusová zastávka MHD v Pardubicích *Slovany*, *U Přejezdu* (stejný případ). Ve vzorku jsem takový chybně zapsaný případ nenašel, ale při rozkliknutí interaktivních mapových značek v Mapách.cz takové příklady objevíme: *Špindlerův Mlýn*, *Pod hotelem Zátíší*.

¹⁶⁰ Tato stanice se již dlouhou dobu jmenuje *Ostrava-Svinov*.

¹⁶¹ Zápisy zastávek a stanic s apelativním určením se obecně v některých zdrojích objevují se spojovníkem, někde bez něj. Oficiální jízdní řády píší takovéto názvy beze spojovníku.

3.4. Závěr kapitoly

V této kapitole jsem rozebíral různé druhy toponym, a to těch, která se vyskytují ve vzorku krkonošských toponym, jejichž analýzou se budu zabývat v kapitole následující. Věnoval jsem se ovšem i typům, jež se ve vzorku nenacházejí (např. sídliště), a to ze dvou důvodů: jednak aby byla (v tomto případě) v úplnosti analyzována kodifikace oikonym, jednak jsem u některých typů pocítil potřebu se k jejich kodifikaci kriticky postavit. Některé typy toponym (např. názvy komunikací nebo názvy věží a rozhleden) jsem opominul, protože mají v zásadě stejná pravidla jako jiné typy. Práce by navíc při naprosto důsledném rozboru kodifikace všech toponym příliš zbytněla a nezbylo by tak místo pro samotný výzkum krkonošských toponym, který je předmětem další kapitoly.

4 Výzkum krkonošských toponym

V předchozích kapitolách práce jsem popsal problematiku psaní VP v toponymech a jejich kodifikaci, kterou jsem zároveň podrobil kritické analýze a snažil jsem se tak poukázat na její slabiny spočívající v nepřesných a zavádějících formulacích, nekonzistentnosti výkladů a v opomíjení některých (byť třeba okrajových) pojmenovacích typů. Nyní na tyto teoretické poznatky navazuji praktickým výzkumem, jenž má za úkol ukázat, jaké typy toponym (ze strukturního hlediska i z hlediska pojmenovávaného objektu) jsou stran psaní VP v úzu problematické, a to na příkladu popisu mapových děl, kde očekáváme přesnost, včetně kvalitního jazykového zpracování, psaní VP podle platné kodifikace nevyjímaje.

Nejprve popíšu metodiku výzkumu, následně se budu věnovat výsledkům výzkumu a jejich interpretaci.

4.1 Metodika výzkumu

V této kapitole představím metodiku výzkumu psaní VP v krkonošských toponymech: samotnou excerpci, excerpovaná mapová díla a území, dále také, jak jsem pojímal VJ a také jejich klasifikaci.

4.1.1 Metoda excerpce

Plošnou excerpcí jsem excerpoval z vybraných map (z níže popsaného území) všechna toponyma, kromě choronym¹⁶² a toponym psaných verzálkami/kapitálkami.¹⁶³ (K výběru toponym viz podkapitulu 4.1.4.) Opakující se zápisy unikátních toponym na jedné mapě (typicky jde o liniové objekty, tj. komunikace a vodní toky) zaznamenávám pouze jednou. Nestalo se, že by se vícenásobné zápisy v jedné mapě lišily. Pro příslušnost k excerpovanému území je rozhodující, zda v něm leží objekt pojmenovaný toponymem (tj. popis může být umístěn i vně území, ale musí referovat k objektu ležícímu uvnitř daného území).

4.1.2 Excerpovaná mapová díla

Excerpoval jsem z těchto map: turistická mapa na serveru Mapy.cz, čtvrté největší přiblížení (měřítko 1 : 6 666, excerpce únor a březen 2020); Krkonoše atlas 1 : 25 000, vydala Kartografie HP 2018; mapa KČT č. 22 Krkonoše 1: 50 000, 4. vydání, vydala Trasa 2005; mapa č. 424 Krkonoše 1 : 40 000, vydal Shocart 2019.

Mapy.cz jsem vybral jako zástupce online map, které jsou průběžně aktualizovány, doplňovány a jsou (v měřítku využitém pro excerpci) velmi podrobné, díky tomu z nich můžeme vyexcerpovat velké množství toponym, která se v mapách menších měřítek nemusejí vyskytovat. Atlas Kartografie HP jsem vybral jako zástupce map s měřítkem 1 : 25 000, jeho kladem je navíc pečlivá práce jeho autorů,¹⁶⁴ díky níž můžeme očekávat taktéž vysoké množství excerpovatelných toponym. Mapa vydavatelství Shocart zastupuje mapy s menším měřítkem 1 : 40 000. Tato dvě mapová díla jsou vydaná v posledních třech letech, vzhledem ke stáří jejich podkladů se dá očekávat, že vliv starých PČP (platných od r. 1957 do r. 1993) by neměl být přímý (tj. že mapové popisy vznikly všechny už za platnosti nových PČP, platných od roku 1993). Poslední excerpovaná mapa, KČT 1 : 50 000, je vydaná v roce 2005; jedná se o poslední vydání této mapy vycházející ze starých vojenských podkladů z období

¹⁶² Choronyma jsou názvy větších přírodních či správních celků. Těch v dotčeném území v excerpovaných mapách není mnoho: jedná se toliko o *Krkonošský národní park* a případně i *Krkonoše*. Shledávám zbytečným zkoumat opakující se zápisy těchto neproblematických případů.

¹⁶³ Viz níže.

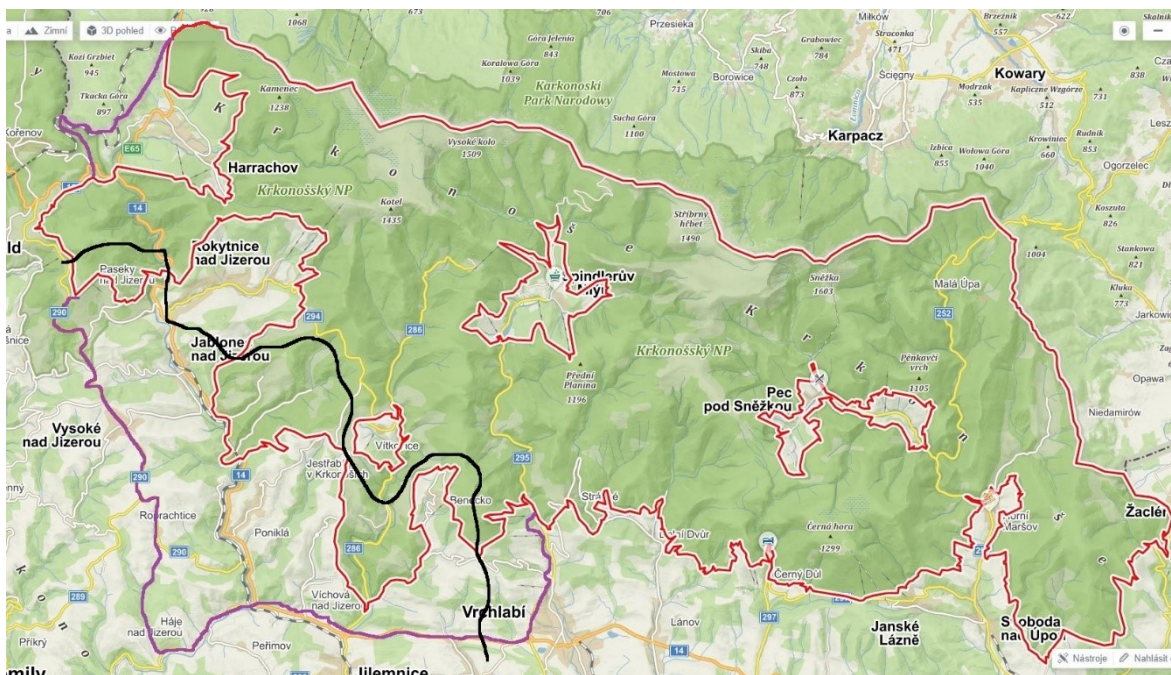
¹⁶⁴ Viz Dvořák (2019).

minulého režimu. U ní bude zajímavé sledovat, zda se v mapových popisech projeví změny PČP z roku 1993. Každá z map vychází z jiných mapových podkladů, což by mělo zajistit pestrost materiálu a excerpovaných toponym, jakož i jejich zápisů.

4.1.3 Vymezení excerpovaného území

Excerpovaným územím je celé vlastní území Krkonošského národního parku, dále všechny jeho vnitřní enklávy (pecká, špindlerovomlýnská a vítkovická), území v okolí Harrachova (ohraňené národním parkem, státní hranicí a hranicemi chráněné krajinné oblasti Jizerské hory). K excerpovanému území dále náleží (celá) část ochranného pásma Krkonošského národního parku ležící západně od Vrchlabí a také k němu přiléhající území, ohraňené ze severu hranicí vlastního území národního parku u Pasek nad Jizerou, krátkým úsekem zelené turistické trasy a dále na jih silnicí II/290 do Roprachtic, z Roprachtic pak Hrádeckým potokem až k jeho soutoku z Jizerou a dále na východ tokem Jizery až k jejímu soutoku s Jizerkou v Horní Sytové. Tato území jsem do excerpce zařadil kvůli tomu, aby byl ve vzorku větší počet toponym z původního českého jazykového území (jak existovalo do konce 40. let 20. století). Jazyková hranice vedla ve mnou zkoumaném území přibližně v linii Paseky nad Jizerou – Buřany – Horní Dušnice – Roudnice – Křížlice – Benecko – Mrklův – Horní Branná (sídla na české straně hranice); celé krkonošské území východně od Vrchlabí bylo původně německojazyčné. Můžeme předpokládat, že se charakter a skladba toponym v původně českojazyčném a německojazyčném území liší¹⁶⁵, nemyslím si však, že by lokalizace názvu na jedné či druhé straně (původní) jazykové hranice měla mít přímý vliv na psaní velkých písmen u toponym. Následující obrázek č. 2 zobrazuje excerpované území (hranice národního parku červeně, hranice navíc excerpovaného území fialově; vyznačeny jsou i tři enklávy v národním parku). Navíc je přibližně zobrazen (černou čarou) průběh česko-německé jazykové hranice před rokem 1938 (podle Bachmannové, 2016, přídeští).

¹⁶⁵ Což je dáno mj. tím, že česká toponyma v původně německojazyčné oblasti jsou většinou překladová. Navíc „české“ Krkonoše mají jiný krajinný ráz než Krkonoše „německé“. Počesťování německého pomístního názvosloví popisuje Matušová (2015, s. 235n). Porovnávat strukturní rozdíly apod. toponym z „českých“ a „německých“ Krkonoš není účelem této práce.

Obrázek 2, Excerpované území, zdroj: mapy.cz

Jakkoli můžeme excerpovanou oblast chápat jako vzorek dostatečně reprezentující strukturní pestrost českých toponym, je jasné, že některé typy toponym v něm budou zastoupeny více (jako třeba oronyma, hydronyma, názvy rozcestí), některé pak méně, ba vůbec (urbanonyma, názvy sídlišť); vzorky z jiných oblastí (třeba Polabí) by pak obsahovaly méně oronym apod. Vzhledem k tomu, že není v mých silách excerpovat podstatně větší oblast, byl jsem nucen vybrat oblast menšího rozsahu – a z důvodů popsaných v Úvodu jsem zvolil právě Krkonoše.

4.1.4 Pojetí a třídění toponym v práci

Pro účely této práce jsem definoval toponyma extenzivně. Za toponyma jsem tak považoval i vlastní jména, která jsou na přechodu od toponym k jiným VJ, např. názvy železničních stanic a zastávek¹⁶⁶, vodních elektráren nebo názvy chat¹⁶⁷ či skiareálů, vycházejí přitom z rysu fixovatelnosti toponym v mapových dílech (ačkoliv jsou skiareál či ubytovací zařízení do jisté míry chrématonymy, vzhledem k tomu, že jsou fixovatelné v mapových dílech, jsou do jisté míry i toponymy).

¹⁶⁶ Ke statusu názvů železničních zastávek viz Mitter (2018, s. 155–166).

¹⁶⁷ U názvů chat a domů je těžké rozlišit, kdy se jedná o název objektu (stavení, chaty) a kdy se jedná o název provozovny, firmy (například penzionu v něm sídlícího), tj. chrématonymum. Jsa si vědom této těžkosti, zahrnul jsem do vzorku všechna excerpci získaná ubytovací zařízení.

4.1.4 Klasifikace dle druhu pojmenovávaného objektu

Pro účely práce jsem vypracoval své třídění toponym (podle druhu pojmenovávaného objektu), založené na již existujících tříděních (např. nabízené NESČ).¹⁶⁸

1) Oikonyma

(1a) názvy jednotlivých domů (mlýnů, horských bud, chat, loveckých srubů...) ¹⁶⁹

(1b) názvy samot tvořených dvěma či třemi usedlostmi či názvy samot tvořených jednou usedlostí, jejíž název se neshoduje s názvem domu (usedlosti) ¹⁷⁰

(1b) názvy skupin domů (nikoliv samot), osad, vísek, vsí, místních částí ¹⁷¹

(1c) názvy částí obcí

(1d) názvy obcí

(1e) názvy hradů, zámků a jejich zřícenin

2) Oronyma ¹⁷²

(2a) názvy vrcholů (kót)

(2b) názvy údolí, roklí, sedel, hřbetů, hřebenů, svahů ad.

(2c) názvy skal, jejich skupin a balvanů

(2d) názvy jeskyň (speleonyma)

(2e) názvy ostrovů ¹⁷³

3) Hodonyma

(3a) názvy cest, silnic, pěšin, chodníků

(3b) názvy rozcestí (rozcestníků, ukazatelů cest)

(3c) názvy lyžařských vleků a lanovek

(3d) názvy mostů a lávek

(3e) názvy pojmenovaných turistických a cykloturistických tras, naučných a tematických stezek

¹⁶⁸ Vlastní dělení jsem upřednostnil kvůli specifickému tématu práce, jež není přímo onomastické, ale týká se pravopisu. Proto se například snažím dělit jemněji oikonyma (viz rozdíl v psaní velkých písmen oikonym *hrad* *Kunětická hora* × *obec Černá Hora*).

¹⁶⁹ Včetně ubytovacích zařízení apod., viz pozn. č. 167.

¹⁷⁰ Viz podkapitolu 3.2.6.

¹⁷¹ Ve významu osídlené části obce, a to jak stavebně spojené s mateřskou obcí či jiným sídlem, tak odlehlé. Jednotlivá stavení jsou zahrnuta v kategorii (1a). K problematice pojmu místní část viz podkapitolu 3.2.4.

¹⁷² Oronyma, stejně jako všechny další uvedené skupiny, jsou anoikonyma.

¹⁷³ V excerpovaném území se nachází jeden jizerský říční ostrov (u soutoku Jizery s Mumlavou), nazvaný *Mýtský*.

4) Hydronyma

- (4a) názvy vodních toků
- (4b) názvy vodních ploch
- (4c) názvy pramenů a studánek
- (4d) názvy vodopádů a peřejí
- (4e) názvy rašelinišť
- (4f) názvy jezů
- (4g) názvy ponorů

5) Agronyma

- 6) Názvy pomníků, soch světců, mohyl, křížů**
- 7) Názvy kostelů a kaplí**
- 8) Názvy železničních stanic a zastávek**
- 9) Názvy stromů**
- 10) Názvy vyhlídek**
- 11) Názvy věží, rozhleden**
- 12) Názvy lomů, dolů, štol**
- 13) Urbanonyma¹⁷⁴**
- 14) Názvy skiareálů**
- 15) Názvy ostatní (vodní elektrárny, bunkry, chráněná území ad.)**

¹⁷⁴ Za urbanonyma zde považuji pouze jejich „nejvýznamnější reprezentanty“ (NESČ), tj. názvy náměstí, ulic, parků a jiných veřejných prostranství. Vzhledem k excerpovanému území se ve vzorku nachází málo urbanonym; v této práci však pokládám za důležitější popis psaní velkých písmen u neurbanonymních toponym (zejména specifických druhů oikonym a dále oronym), jimž se, na rozdíl od urbanonym, kodifikace věnuje podstatně méně podrobně, jak jsem doložil v první části práce. Z tohoto důvodu není nízký počet urbanonym ve vzorku na závadu.

4.1.5 Třídění toponym dle strukturního hlediska

Obtížnější je třídění toponym ze strukturního hlediska. Ačkoliv jich většina patří k několika základním typům (*Nějaké^p n/Něco^{a/p}*¹⁷⁵, *Něco^p*, *U Něčeho^p*¹⁷⁶), objevují se toponyma kombinující různě rozličné strukturní druhy, vytvářejíce tak nové a nové potenciální kategorie, do kterých patří ovšem pouhé jednotky názvů. Protože není žádoucí úplné rozmělnění kategorií dle struktury – a takové, řekněme dogmatické dělení by také bylo neúměrně pracné –, rozhodl jsem se pro jakési kompromisní dělení. To není při klasifikaci zcela konzistentní, ale je účelné, neboť se snaží o zmapování možných typů podle toho, v jaké složce či části pojmenování může uživatel jazyka udělat chybu při psaní VP. Nerozlišuji například typy *Nějaké^p něco^a*, *Nějaké Něco^p* a *Nějaké něco^p* – to by také bylo při množství toponym ve vzorku velmi pracné – ale už rozlišuji typ *něco^a Něco^p* od typu *Něco Něco^p*. V prvním případě může uživatel udělat chybu v psaní VP ve druhé složce ve dvojslovném pojmenování se strukturou *Nějaké^p n/Něco^{a/p}* tak, že neurčí správně status druhé složky; v druhém případě může udělat chybu v tom, že neurčí správně status výrazu na začátku pojmenování – např. si neuvědomí, že v pojmenování *cesta Stohem* je cesta druhovou složkou a napíše tak *Cesta Stohem*. Vzhledem ke svébytnosti typu *něco^a Něco^p* (z hlediska psaní VP)¹⁷⁷ jej vyděluji zvlášť (ačkoliv se jedná vlastně o případ velmi podobný typu *Nějaké^p něco^a*, jenž speciálně vydělen není), stejně tak činím u dalších typů vzniklých kombinací typu *něco^a Něco^p* s jinými strukturními druhy.

Při strukturním dělení vyděluji také toponyma s cizím pravopisem (i když se v tomto případě míchá strukturní dělení s dělením „dle psaní VP“). Jsem si vědom určité arbitrárnosti takového rozhodování a mezer v této klasifikaci, nicméně vzhledem k tomu, že má za účel poskytnout víceméně hrubá čísla jednotlivých typů (abychom získali k absolutním číslům chybných toponym různých „chybových“ druhů i čísla relativní, vztažená k počtu toponym daných strukturních typů ve vzorku), domnívám se, že i přes uvedené skutečnosti postačuje.

Klasifikaci dle strukturních druhů shrnuje tabulka č. 2.

¹⁷⁵ Výrazy *Nějaký* referují i k výrazům *Něčí*.

¹⁷⁶ Tento zápis reprezentuje všechna předložková pojmenování.

¹⁷⁷ Svěbytný je pro nepoučeného uživatele, který očekává na začátku pojmenování VP.

4.1.6 Práce s daty

Toponyma zapisuji vždy tak, jak byla vyexcerpována z mapového díla – tj. i s chybami, včetně chyb typografického rázu (spojovník místo náležité pomlčky apod.).¹⁷⁸

Excerpovaná toponyma z různých map jsem přiřazoval k jednotlivým zeměpisným objektům, a to i v případech, kdy se toponyma jednoho objektu zásadně lišila (*Vřesový vrch* × *Haida*). Vedl mě k tomu zejména důvod, že kolísání psaní VP v takových toponymech lze sledovat i u netotožných toponym náležících k jednomu objektu: *U Protesané skály* × *U prosekané skály*.

Některé popisky v mapách se nelišily podobou jména (tj. byly všechny stejné, lišily se maximálně psaním VP), ale formálně označovaly jiný druh objektu, ačkoliv byly na stejném místě a referovaly vlastně o jednom zeměpisném objektu nebo o objektu ležícím ve stejném místě.¹⁷⁹ Jedná o rozdíly agronymum × oronymum (v těchto případech se pravopis VP až na výjimky neliší). Tyto případy, referovaly-li v tomto smyslu o stejném jevu, jsem přiřadil ve vzorku k sobě. Vyskytly se však i případy, kdy by se mohla „stejná“ toponyma referující k jevům ve stejném místě položenému odlišovat pravopisem (typicky rozdíl agronymum/oronymum × oikonymum – např. *Vlčí h/Hrana* u Pece pod Sněžkou). Zápisy takovýchto toponym jsem k sobě nepřičítal, ježto se liší jejich pravopis a sledování takových případů není účelem mé statistiky.

Některé zápisy byly provedeny verzálkami/kapitálkami, takové zápisy jsem zaznamenával pouze tehdy, kdy se na jiných mapách vyskytoval zápis lišící MP a VP.¹⁸⁰ Zápisy zkratkami jsem považoval za zcela totožné jako zápisy plnými slovy: *Luční b.* je totéž co *Luční bouda*, *Luční B.* je totéž co *Luční Bouda*, s výjimkou zkratk jako *NS* (naučná stezka), *PP* (přírodní památka) a u nichž jsem – pravda, poněkud optimisticky – očekával, že plně rozepsány by měly v dotčených výskytech podobu s MP a ve statistice jsem tak s nimi pracoval, jako by byly psány s MP.

Správnost zápisu jsem určoval pouze z hlediska psaní VP, a to na pozadí kodifikace, tedy platných PČP a jejich rozšiřujících výkladů v APČJ a v PVP (viz úvod kapitoly 3).

Celkem jsem vyexcerpoval názvy / vlastní jména 3393 objektů pojmenovaných toponymy, z nichž některé byly pojmenovány ve všech čtyřech mapách, některé ve třech,

¹⁷⁸ Toponyma mohou být zapsána jinak v různých mapách, jinak také může vypadat podoba toponyma objevující se v terénu (nápis na ukazatelích, boudách, informačních tabulích...).

¹⁷⁹ Poznat to lze zejména díky odlišným fontům (rodům písma), které kartografové používají pro popisky různých druhů objektů. Nicméně jsem při rozhodování v takových případech postupoval do jisté míry intuitivně, což nemůže být dokonalé, leč domnívám se, že by to nemělo mít žádný vliv na výsledky a závěry práce.

¹⁸⁰ Zápisy verzálkami či kapitálkami nemají pro psaní VP/MP žádnou hodnotu.

některé pouze ve dvou a některé pouze v jedné. Toponyma označující stejný objekt¹⁸¹ z různých map jsem přiřazoval k sobě, i když se lišily jinak než formálně (např. *Vřesový vrch* – *Haida*) – viz výše. Hodnota 3395 tedy není absolutní počet excerpovaných toponymálních pojmenování, nýbrž počet toponymálně pojmenovaných objektů ve vzorku.

Celkem jsem vyexcerpoval názvy / vlastní jména 3395 objektů pojmenovaných toponymy, z nichž některé byly pojmenovány ve všech čtyřech mapách, některé ve třech, některé pouze ve dvou a některé pouze v jedné. Toponyma označující stejný objekt¹⁸² z různých map jsem přiřazoval k sobě, i když se lišily jinak než formálně (např. *Vřesový vrch* – *Haida*) – viz výše. Hodnota 3395 tedy není absolutní počet excerpovaných toponymálních pojmenování, nýbrž počet toponymálně pojmenovaných objektů ve vzorku.

Ve statistice tedy pracuji s termíny (*geografický*) *objekt* a *toponymum*. K objektu O1 se vážou toponyma T1, T2, T3, T4..., která jsou vyexcerpovaná z různých map. Tato toponyma mohou být zcela odlišná (T1, T2 a T3 *Vřesový vrch* × T4 *Haida*), nebo mohou být zcela shodná (T1, T2, T3 *Klásterka*), liší se tedy jen tím, že jsou vyexcerpována z jiných map). Za objekty s kolísajícími toponymy považuji pro účely této práce pouze takové objekty, u jejichž toponym lze sledovat odlišné zápisy VP, tedy u toponym lišících se pouze psaním VP a také u těch, jež mají zcela stejnou strukturu: *osada Mevaldův Vrch* × *Mevaldův Kopec* nebo mají jinou strukturu, ale obsahují stejnou složku: *osada Bílý potok* × *Bílý potok*. Jako toponymum počítám každé toponymum odkazující k objektu, třebaže je zcela stejné s jiným toponymem odkazujícím k jinému objektu: T1 *Javor*, T2 *Javor* jsou ve statistice dvě toponyma.

Výjimečně se stalo, že dvě toponyma vážící se k jednomu objektu jsou na jedné mapě (v takovém případě jsou formálně odlišné, ale neliší se tím, že by každé bylo v jedné mapě). Například jeden objekt (potok tekoucí Dlouhý dolem a Svatým Petrem) má toponym sedm (v KHP T1a *Dolský potok* a T1b *Svatopetrský potok*, v MCZ je T3 *Svatopetrský potok* atd.). Toponyma u stejného objektu objevující se v jedné mapě jsou v případě stejné struktury pojmenování v dané mapě uváděna bez druhové složky: *Jablonecká cesta (Ing. Krejčího)*¹⁸³, ne však vždy: *Chodník biskupa Doubravy (Biskupský chodník)*. V případech, jako je zápis *Jablonecká cesta (Ing. Krejčího)*¹⁸⁴ nebo *Slunný (Křížový) důl* považuji za jedno toponymum pojmenování *Jablonecká cesta*, resp. *Slunný důl*, za druhé pak *cesta Ing. Krejčího*,

¹⁸¹ S výjimkou popsanou výše.

¹⁸² S výjimkou popsanou výše.

¹⁸³ Tak vypadá zápis v KHP a KČT.

¹⁸⁴ V turistické mapě Krkonoš z r. 1989 je uvedena jako *Jablonecká c. (c. ing. Krejčího)* (mapa č. 15. Krkonoše, měřítko 1 : 50 000, 6. vydání. Vydal Geodetický a kartografický podnik Praha 1989.

Křížový důl.

V práci jsem vyexcerpoval celkem 6 801 toponym a 3393 pojmenovaných objektů, k jednomu objektu se tedy váže průměrně 2,00 toponyma.

Je nutné poznamenat, že ačkoliv za samotné VJ považuji ve shodě s autory PVP pouze propriální složky pojmenování (viz kapitolu 2.1), ve výzkumu vždy excerpuji celé pojmenování, tak jak je zapsáno v mapě, za *toponymum* pro účely výzkumu považuji celé pojmenování, tedy včetně jeho druhové složky. Činím tak proto, že mě (a uživatele) nezajímá pouze pravopis propriální složky, nýbrž pravopis celého pojmenování; operování se spojeními jako *psaní VP v pojmenováních zeměpisných objektů* považuji za nešikovné.

Míru kolísání a chybnosti zápisů u jednotlivých map (např. v mapě XY je 96 % zápisů toponym zapsáno z hlediska psaní VP správně) jsem neprováděl, neboť by byla nad rámec této práce, která má nastínit problematické body a oblasti v psaní VP u toponym, nikoliv již analyzovat „kvalitu“ zpracování popisu jednotlivých excerpovaných map. Povšimnutíhodné rozdíly mezi jednotlivými mapami však zmiňuji.

4.2 Celkové zhodnocení výzkumu

Jak jsem již výše uvedl, ve vzorku se nachází celkem 3393 toponymálně pojmenovaných objektů a 6 801 variant toponym.

V následující tabulce č. 1 přehledně uvedu, kolik různých objektů a toponym z hlediska pojmenovávaného objektu se nachází ve vzorku.

Druh	Počet objektů	Počet toponym
(1a) názvy jednotlivých domů (mlýnů, horských bud, chat, loveckých srubů...) ¹⁸⁵	911	1 296
(1b) názvy skupin domů (nikoliv samot), osad, vísek, vsí, místních částí ¹⁸⁶	216	621
(1c) názvy částí obcí	46	182
(1d) názvy obcí	11	44
(1e) názvy hradů, zámků a jejich zřícenin	7	21
(1f) názvy samot tvořených dvěma či třemi usedlostmi či názvy samot tvořených jednou usedlostí, jejíž název se neshoduje s názvem domu (usedlosti) ¹⁸⁷	42	146
(2a) názvy vrcholů (kót)	142	489
(2b) názvy údolí, roklí, sedel, hřbetů, hřebenů, svahů ad.	152	338
(2c) názvy skal, jejich skupin a balvanů	36	76
(2d) názvy jeskyň (speleonyma)	10	37
(2e) sedla, průsmyky	9	13
(2f) názvy ostrovů ¹⁸⁸	1	1
(3a) názvy cest, silnic, pěšin, chodníků	127	311
(3b) názvy rozcestí (rozcestníků, ukazatelů cest)	337	739
(3c) názvy lyžařských vleků a lanovek	121	195
(3d) názvy mostů a lávek	4	5
(3e) názvy pojmenovaných turistických a cykloturistických tras, naučných a tematických stezek	71	118
(4a) názvy vodních toků	190	564
(4b) názvy vodních ploch	7	16

¹⁸⁵ Včetně ubytovacích zařízení apod., viz pozn. č. 167.

¹⁸⁶ Ve významu osídlené části obce, a to jak stavebně spojené s mateřskou obcí či jiným sídlem, tak odlehle. Jednotlivá stavení jsou zahrnuta v kategorii (1a). K problematice pojmu místní část viz podkapitolu 3.2.4.

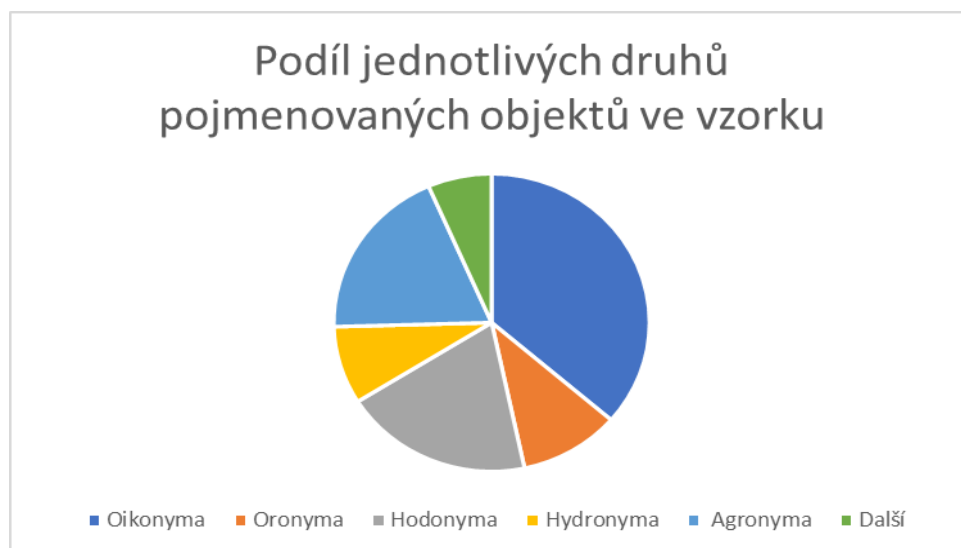
¹⁸⁷ Viz podkapitolu 3.2.6.

¹⁸⁸ V excerpovaném území se nachází jeden jizerský říční ostrov (u soutoku Jizery s Mumlavou), nazvaný *Mýtský*.

(4c) názvy pramenů a studánek	20	45
(4d) názvy vodopádů a přeřít	63	117
(4e) názvy rašelinišť	4	9
(4f) názvy jezů	2	2
(4g) názvy ponorů	1	1
(5) agronyma	641	1 061
(6) názvy pomníků, soch světců, mohyl, křížů	50	100
(7) názvy kostelů a kaplí	41	73
(8) názvy železničních stanic a zastávek	8	26
(9) názvy stromů	5	6
(10) názvy vyhlídek	13	23
(11) názvy věží, rozhleden	4	8
(12) názvy lomů, dolů, štol	8	9
(13) urbanonyma ¹⁸⁹	43	43
(14) názvy ostatní (vodní elektrárny, bunkry, chráněná území ad.)	15	29
(15) názvy skiareálů	35	37
Celkem	3 393	6 801

Tabulka 1 Druhy podle pojmenovávaného objektu

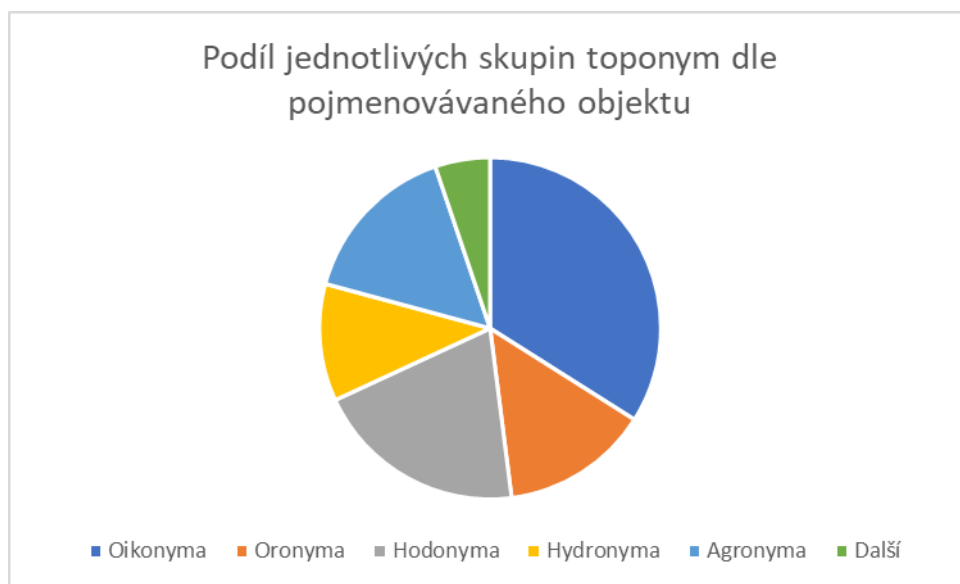
Následující graf č. 1 zobrazuje podíl jednotlivých druhů pojmenovaných objektů ve vzorku.

Graf 1 Podíl jednotlivých druhů pojmenovaných objektů ve vzorku

¹⁸⁹ Za urbanonyma zde považuji pouze jejich „nejvýznamnější reprezentanty“ (NESČ), tj. názvy náměstí, ulic, parků a jiných veřejných prostranství. Vzhledem k excerpovanému území se ve vzorku nachází málo urbanonym; v této práci však pokládám za důležitější popis psaní velkých písmen u neurbanonymních toponym (zejména specifických druhů oikonym a dále oronym), jimž se, na rozdíl od urbanonym, kodifikace věnuje podstatně méně podrobně, jak jsem doložil v první části práce. Z tohoto důvodu není nízký počet urbanonym ve vzorku na závadu.

Následující graf 2 zobrazuje podíl jednotlivých skupin toponym dle druhu pojmenovávaného objektu ve vzorku.

Graf 2 Podíl jednotlivých skupin toponym dle pojmenovávaného objektu

Následující tabulka číslo 2 uvádí počty toponym u jednotlivých strukturních druhů.

Legenda:

Každý výraz psaný normálním řezem (Něco) zastupuje jednoslovný výraz, výrazy psané tučně (**Něco**) výrazy, které mohou být i víceslovné. V pojmenováních začínajících výrazem něco (nikoliv Něco) je tento výraz druhovou složkou (předcházející složce druhové), může být víceslovný. Výraz *Nějaké* zastupuje v tabulce i výraz *Něčí*. Symbol *u/U* zastupuje jakoukoliv předložku, která řídí také valenci následujícího výrazu/výrazů (*U Něčeho – Naproti Sněžce, Za Hájem, U Ručiček*). MP/VP ve výrazech označuje psaní podle kodifikace. Zkratka BU znamená bližší určení, ta mohou být i jedno- i víceslovná. Příklady uvádím z excerptu, ovšem sladěné s kodifikací. Kurzívní výrazy označují v mapách nevyjádřenou druhovou složku.

Zkratka	Typ	Příklady	Počet toponym
C1	název sakrálního objektu s BU	Panny Marie (kaplička u lípy)	2
FN	U Něčeho – Něco	Na Perlíčku – Prdek	1
FT	něco U Něčeho + BU	Domov U Nás – domov se zvláštním režimem	1
JH	něco Něčím	vycházková trasa Údolím Šramlu	3
PP	Něco Něco – Něco	Bikepark Rokytnice – červená	1
R0	něco Nějaké n/Něco + BU	vlek Svatý Petr – hřiště	2
R2	osobní jména	Peer Gynt, Panny Marie, Věnceslava Metelky	17
R3	něco + Něco s cizojazyčným pravopisem	lanová dráha Alpine Pro	1
R4	označení translační + BU	rozcestí Údolí Čisté – Berghaus	2
R5	U Nějakého n/Nějakého n/Něčeho	U Malých Pardubických Bud	2
R7	Něco u Něčeho	Pec pod Sněžkou, Kout u Zítků	30
R9	Něco a n/Něco	Krakonoš a lyžníci	1
T0	něco Něco u Něčeho (+ BU)	skiareál Paseky nad Jizerou	17
T1	Nějaké n/Něco	Luční hora, Přední Žalý, Bílá voda	2788
T2	Něco	Strážné, Klášterka, Šraml	1903
T3	něco U Něčeho	bouda Na Pláni, vlek U Lesa	28
T4	Číslovka + n/Něco	Dvě strže	3
T5	něco Nějakého n/Něčeho	vodopády Klínového potoka	25
T6	U Nějakého n/Něčeho + BU	Pod Davidovými Boudami, BUS	11
T7	něco Někoho Někoho	NS Profesora Fanty, chodník Biskupa Doubravy, náměstí K. Kramáře	21
T8	názvy s cizojazyčným pravopisem	Am Wald, Rosa-Weg, Zahrádky Express	13
T9	něco U Nějakého n/Něčeho	přehrada V Bukovém údolí	14
TB	Nějaké n/Něco + BU	Obří Důl - rozc.	101
TG	svaté/ý Něco/Někdo	sv. Vavřinec, Sv. Petr	56
TH	svatého Někoho	sv. Jana Nepomuckého	8
TJ	U Něčeho + BU	Na Rozcestí – bufet	5
TP	U Něčeho	Okolo Pece, U Svozu, Nad Sdruželkou	729
TQ	Něco u Něčeho + BU	Pec pod Sněžkou, Veselý výlet	37
TW	Něco + BU	Lučiny - ret. věž	127
X0	Něco Něco	TJ Sokol Sklenařice, Spartak Pečky	30
XA	Nějaké něco nějaké	Železná stezka horní	3
XC	něco Něco (troj- a	naučná stezka Zkáza	6

	víceslovné)	krkonošského lesa	
XD	Něco – Něco	Kutná – Rýchory	8
XE	Nějakým něčím (nebo i v jiném pádě)	Žacléřským hřbetem	3
XF	translační pojmenování typu XJ + BU	rozcestí Sedlo pod Dvoračkami – vedl. rozcestí	1
XJ	označení translační vycházející z pojmenování jiného objektu	rozcestí Úbočí Kozích hřbetů, rozcestí Pramen Labe	32
XK	něco Nějaké n/Něco	rozhledna Hnědý vrch	96
XL	Něco n/Něčeho	Roh hranic	5
XR	Nějaké n/Nějaké něco	Malá Kotelní jáma, Silbersteinův plodný pramen	91
XS	něco Něčeho (v libovolném pádě)	cesta Stohem, prameny Úpy	29
XT	něco Něco	chata Strážné, jeskyně Trucovna	285
XU	něco Nějakého n/Něčeho	naučná stezka Svaté Barbory	6
XV	názvy sakrálních staveb bez výrazu <i>svatý</i>	Narození Páně	7
XY	U Nějakého n/Něčeho	U Luční boudy	235
XZ	názvy nesakrálních staveb s výrazem <i>svatý</i>	pramen Svatého Jana	11
Z2	translační pojmenování	Památník obětem hor	3
Celkem			6 801

Tabulka 2 Druhy toponym ze strukturního hlediska

4.3 Způsob analýzy dat: klasifikace problematických typů

Ve statistice jsem sledoval míru kolísání jednotlivých toponym referujících k jednomu objektu,¹⁹⁰ chybná toponyma a toponyma, u nichž se nedá určit jejich správnost/nesprávnost. *Kolísáním toponym* myslím odlišné psaní VP v jednotlivých toponymech referujících k jednomu objektu.¹⁹¹

Dále tedy mluvím o chybných, neurčitelných a kolísajících toponymech. Myslím jimi toponyma, jejichž psaní VP odporuje kodifikaci (chybná), toponyma, jejichž psaní VP kodifikace neupravuje (neurčitelná) a objekty, ke kterým náleží toponyma s odlišným zápisem VP (kolísající). „Chybnost“ a „neurčitelnost“ jsem poměřoval vůči šířeji pojaté kodifikaci, jak ji vymezuji výše.

Kolísající (variantní) toponyma má celkem 190 objektů z celkových 3393, což činí 5,96 % všech objektů. Tyto objekty mají vždy alespoň jedno správné toponymum.¹⁹² Dalších 221 objektů má pouze chybná toponyma¹⁹³ (mohou i kolísat, ale nejsou nikdy správná), jedná se o 6,51 % objektů ze vzorku. Celkem 49 objektů pak má toponyma, u nichž nelze dát jednoznačnou odpověď, zda jsou chybné, či správné, protože jejich psaní kodifikace (jak jsem ji vymezil výše) neupravuje. Sečteme-li tyto tři skupiny „problematických“ objektů, zjistíme, že se jedná celkem o 460 objektů, tj. 6,74 % všech objektů, což je poměrně vysoké číslo.

Problematické objekty jsem rozdělil do tří skupin:

- a) o. s toponymy kolísajícími (kde je ovšem alespoň jedno toponymum správné)
- b) o. s toponymy chybnými (všechna porovnatelná toponyma jsou chybná)
- c) o. s toponymy neurčitelnými (u nichž nelze dát jednoznačnou odpověď chybné/správné)

¹⁹⁰ V takových případech, které jsou porovnatelné.

¹⁹¹ Odlišné je třeba T1 *U Lesa*, T2 *U lesa*, nelišící se třeba T1 *Vřesový vrch* a T2 *Haida*. Jde nám totiž o odlišnost v psaní VP, která se mezi toponymy se zcela odlišnými strukturami nedají porovnávat, proto je považuji za „stejná“.

¹⁹² Toponyma mohou i kolísat bez toho, že by některé z nich bylo nesprávné nebo neurčitelné – např. v případech, u nichž dost dobře nelze rozhodnout, podle jakého toponyma, jejichž psaní VP se liší, je daný objekt pojmenován: rozcestí *Nad Spáleným mlýnem* (podle domu) × rozcestí *Nad Spáleným Mlýnem* (podle osady). Takové případy jsou řídké.

¹⁹³ Ať už jedno, či více.

Skupina objektů	Výskyt	Procent. podíl¹⁹⁴ z celkového počtu objektů
a)	190	5,60
b)	221	6,51
c)	48	1,41

Tabulka 3 Skupiny problematických objektů

Protože k jednomu objektu mohou patřit (a často patří) toponyma náležející k různým strukturním druhům, budu ve statistice dále pracovat s toponymy. U těch platí, že se dají vždy zařadit právě k jednomu strukturnímu druhu. Za účelem doložení problematičnosti různých pojmenování budu ale zmiňovat i rozkolísanost psaní VP u různých variant toponym náležících k jednomu objektu.

Problematická toponyma jsem rozdělil do dvou skupin:

- a) t. chybná
- b) t. neurčitelná

Skupina toponym	Výskyt	Procent. podíl z celkového počtu toponym
se zápisy chybnými (a)	885	13,01
se zápisy neurčitelnými (b)	252	3,71

Tabulka 4 Skupiny problematických toponym

Vždy jsem se snažil porovnat zápis s kodifikací, jak jsem ji vymezil výše. Některá toponyma jsem označil za „správná“ či za „chybná“, přesto jsou díky své problematičnosti hodna okomentování; ve druhé skupině (b) jsou taková toponyma pohybující se v „šedé zóně“ kodifikace a nejsou tak, ani za použití důmyslných analogií, přiřaditelná k nějakému typu, u něž kodifikace psaní VP vykládá.

Jednotlivé strukturní druhy se prolínají – jinak řečeno některé strukturní druhy pojmenování „nabízejí“ uživateli více typických chyb. Ilustruji to příkladem: typ *Nějaké*

¹⁹⁴ Zaokrouhluji na dvě desetinná místa, a to ve všech procentních údajích v této práci.

n/Něco: zde může uživatel udělat chybu prakticky pouze ve druhé složce pojmenování: napíše třeba **Špindlerův mlýn* nebo **Staropacká Bouda*. (Neuvažuji o spíše teoretických chybách jako **špindlerův Mlýn* nebo **luční hora*). U typu *U Něčeho* může udělat chybu typicky v napsání MP po předložce (**U buku*, **V holobousku*). V pojmenování strukturního typu *U Nějakého/Něčího n/Něčeho* tak jsou potenciálně dvě „typické“ chyby: 1) chyba typická pro skupinu *Nějaké n/Něco* (**U Špindlerova mlýna*) a 2) chyba typická pro strukturní typ *U Něčeho*: (**U červeného kříže*). Tuto skutečnost se snažím promítnout vytvořením skupin pojmenování podle „typické“ chyby. Tyto chyby jsem identifikoval jako časté a opakující se, nevyčerpávám tedy samozřejmě všechny (spíše) teoretické chyby, jichž se může uživatel dopustit.

Jsou jimi:

- A) pojmenování s chybou v druhé složce pojmenování typu *Něco n/Něco*,
- B) pojmenování s chybou v předložkovém pojmenování – MP po předložce (*U Něčeho*),
- C) pojmenování s chybou v chybně určeném statusu části pojmenování – volně připojeném bližším určení: *typ n/Něco*,
- D) pojmenování s chybou v druhém adjektivu pojmenování typu *Nějaké n/Nějaké n/Něco*,
- E) pojmenování s chybou v určení předcházející druhové složky, tj. psaní této složky s MP: *typ něco Něco*,
- F) pojmenování s chybou v určení začátku druhové složky (*typ něco U Něčeho* (napsáno *něco u Něčeho*), *něco Někoho Někoho* (napsáno *něco někoho Někoho*))¹⁹⁵.

Ve statistice pracuji s těmito skupinami. Ty sdružují toponyma s různými strukturními druhy (viz tabulku 2). Ve výkladu k jednotlivým skupinám uvádím, jaké strukturní druhy „vybízí“ k takové chybě. V případě neurčitelných zápisů pak vlastně nepracuji s „chybou“, nýbrž s „místem nejistoty/neurčenosti“, které ale odpovídá chybám v chybných variantách toponyma.

V následujících podkapitolách se budu věnovat postupně jednotlivým problematickým typům (skupinám A až F). V každé podkapitole nejprve uvedu, jaké strukturní typy toponym náleží do dané skupiny a kvantifikuji výskyt chyby typické pro danou skupinu. Zmíním také,

¹⁹⁵ Pojmenování náležející k tomuto typu by se dala někdy vykládat také tak, že vůbec nejsou VJ (např. zápis *obora u Rezka*, ale domnívám se, že jelikož je takto zapsán v mapě, VJ je – takovýto zápis apelativního sousloví nedává na mapě smysl (uživatel v ní vidí, že se jedná o oboru ležící u osady Rezek, potřebuje informaci o jejím názvu (tedy VJ)).

jak vypadá podle kodifikace správné psaní VP v jednotlivých typech pojmenování. Následně se věnuji chybným toponymům, která komentuji a analyzuji na pozadí zmíněné kodifikace a mimojazykové reality, obdobně činím s toponymy neurčitelnými. Zmiňuji se též o případech objektů, u nichž toponyma s daným typem pojmenování kolísají („kolísajícím toponymům“). Neopomínám také komentovat vzájemně související toponyma (např. názvy rozcestí vycházející z oikonym), zejména v případech, kdy se jejich psaní v excerpovaných toponymech rozchází. Zmiňuji také, u jakých druhů toponym podle druhu pojmenovaného objektu se dané „chybové“ typy objevují (např. chyba B se nejčastěji vyskytuje u agronym, méně již v názvech domů).

Následující tabulka 5 přehledně ukazuje výskyt jednotlivých chyb.

Chyba	Potenciální výskyty¹⁹⁶	Reálné výskyty¹⁹⁷	Poměr chyb v %
A	3280	249	7,59
B	1046	209	19,98
C¹⁹⁸	290	13	4,48
D	94	8	8,51
E	531	113	21,29
F	534	19	3,56

Tabulka 5 Výskyt jednotlivých chyb

¹⁹⁶ Tedy počet excerpovaných toponym, která uživatele k dané chybě „vybízejí“.

¹⁹⁷ Tedy počet chybných a neurčitelných toponym s danou chybou ve vzorku.

¹⁹⁸ Omezení kvantifikace chybovosti toponym s těchto chybou viz podkapitolu 4.3.3.

Zastoupení reálných výskytů problematických (chybných a neurčitelných) toponym ve vzorku podle typu chyby ukazuje také následující graf 3.

Graf 3 Zastoupení chyb v problematických toponymech ve vzorku

4.3.1 Toponyma s chybou A

Do skupiny problematických toponym s chybou A (chyba v psaní VP v druhém slově propriální složky pojmenování typu *Nějaké/Něčí n/Něco*) patří tyto strukturní typy pojmenování: *Nějaké/Něčí n/Něco*, *U Nějakého/Něčího n/Něčeho*, *něco Nějaké/Něčí n/Něco*, navíc i všechny tyto typy s bližšími určeními.

Jak ukázal výzkum, tato chyba je jednou z nejčastějších. Vyskytla se celkem na 7,59 % míst svého potenciálního výskytu. Absolutním číslem se jedná o 249 problematických toponym s chybou A.¹⁹⁹

Tento typ může mít (či obsahovat) buď strukturu *Nějaké/Něčí^p něco^a*, nebo strukturu *Nějaké/Něčí n/Něco^p*. V první zmíněné struktuře se píše druhé slovo vždy s MP, v druhé se píše VP v druhém slově tehdy, je-li toto slovo samo o sobě VJ anebo se jedná o komplementární pojmenování (viz podkapitolu 3.3.3) a také v oikonytech patřících k prototypu OBEC (viz podkapitolu 3.2.2).

V případě chybných toponym se strukturou *Nějaké/Něčí n/Něco* se typicky jedná o názvy jednotlivých bud, mlýnů apod. a horských osad/vísek pojmenovaných jako *Nějaké/Něčí Boudy*. Jedná se o případy, kdy je nutné rozhodnout, zda se jedná o pojmenování patřící k prototypu ULICE, nebo k prototypu OBEC.

Špatně jsou zapsány např. tyto názvy domů: *Kamenný Mlýn*²⁰⁰, *Krasův Mlýn*, *Vojákův Mlýn*, *Maxova Bouda*, *Bílá Labuť*, *Javoří Mlýn*, *Modrý Pávilon* a *Krausovy boudy*²⁰¹, dále *Luční Bouda*, *Vosecká Bouda*, *Rýchorská Bouda*, *Bílá Labuť*, *Modrá Hvězda* (náleží k prototypu ULICE, výčet není úplný. V případě oikonym náležících k prototypu OBEC jsou špatně zapsána tato toponyma: *Seidlovy domky*, *Richterovy bd.*, *Labský důl*, *Letní strana*, *Zimní strana*, *Honzův potok*; *Huťský kout*, *Anenské údolí* (jedná se o části jiných sídel – Strážného a Harrachova) a *Lysečinské* (sic!)²⁰² *boudy* – v tomto případě se jedná o skupinu horských bud (vísku) sestávající z přibližně deseti usedlostí. Jsou to pojmenování náležející k prototypu OBEC, výčet je úplný. U těchto pojmenování se dá jednoznačně určit, k jakému prototypu (na základě mých výkladů v podkapitole 3.2) patří. K prototypu OBEC jsem zařadil

¹⁹⁹ Z 3280 toponym ze skupin R0, R5, T1, T5, T6, T9, TB, XI, XK, XU a XY.

²⁰⁰ Při menším přiblížení MCZ uvádějí *Kamenný mlýn*. Toto kolísání VP při různých přiblíženích není v MCZ zdaleka ojedinělé, jedná se o další doklad rozkolísanosti úzu.

²⁰¹ Jedná se o dům – ubytovací zařízení ve špindlerovomlýnské místní části Labská, dříve nesoucí název *Krausovy Boudy*, z tohoto důvodu je náležité psaní s VP (dům/ubytovací zařízení přebírá (dřívější) název sídla). Fakticky tak náleží k prototypu OBEC. Tento případ je velmi řídký.

²⁰² Standardizovaný název je *Lysečinské Boudy*; víska (osada) je nazývána podle Horních a Dolních Lysečin.

i chybná toponyma *Bílý potok, osada Bílý potok* (jedná se o chatovou osadu).²⁰³

Odrazem nejistoty v názvech jako *Patejdlova bouda, Jelení Boudy* jsou kromě výskytu chybných toponym a jejich kolísání také jiná toponyma (hodonyma: názvy rozcestí či vleků), přebírající do svého názvu právě názvy bud či horských osad. MCZ píše často slovo *boudy* v názvech rozcestí pojmenovaných podle osady s názvem *Nějaké/Něčí Boudy* s počátečním MP. Často dochází k tomu, že jinak vypadá na jedné mapě zápis „mateřského“ toponyma a jinak zápis rozcestí, ačkoliv jsou minimálně jejich složky totožné: v MCZ rozcestí *Friesovy boudy* × osada (skupina horských bud) *Friesovy Boudy*, (dům) *Luční Bouda* × rozcestí *Luční bouda - tur.ch.* a *U Luční boudy*. V některých případech jde těžko určit (anebo také nejde vůbec), podle čeho je rozcestí pojmenováno: *Modrý důl*, rozc. Malé *d* ve slově *důl* napovídá, že je rozcestí pojmenováno podle údolí, ovšem stejně tak to může být chyba a ve slově *důl* by se mělo psát VP, neboť rozcestí může být nazváno podle osady (skupiny horských bud) *Modrý Důl*, ležící ve stejnojmenném údolí. V takových případech hodnotím obě toponyma jako správná.

Dalšími příklady výše uvedeného jsou rozcestí *Rybniční domky*, rozcestí *Brádrlerovy boudy*, rozcestí *Hoření domky - lan.*, vlek *Davidovy boudy*, navíc také rozcestí pojmenované podle penzionu *Veselý výlet* (ten podle prototypu ULICE): *Pec p. S. - Veselý Výlet* a obdobný případ *Benecko - Zlatá Vyhlička*. K tomuto prototypu patří i názvy jednotlivých stavení / ubytovacích zařízení: penzion *Modrá Hvězda*, *Kamenný Mlýn*, *Vojákův Mlýn*, *Modrý Pavilon* nebo býv. *Maxova Bouda*.

Chyba A se vyskytovala v malém počtu i u anoikonym, a to u agronym (*Šerá Struha, Zelená Stráň, Na Malé Straně, Horní Kout, Liščí Doupe*). Poslední dvě uvedená jsou v blízkosti stejnojmenných oikonym prototypu OBEC, což je zřejmě důvodem, proč jsou napsána s VP. Vyskytlo se i jedno hydronymum (*Bílá Voda*).²⁰⁴

V této skupině se také nachází poměrně velké množství neurčitelných toponym, a to zejména u jmen samot tvořených dvěma či třemi usedlostmi a také u samot, jejichž název (jako sídla) se liší od názvu daného domu/usedlosti.²⁰⁵ V těchto případech nepodává kodifikace návod, jak daný typ pojmenování psát, navíc vzhledem k vlastnostem samot (viz 3.2.6) jsem tato pojmenování zařadil mezi neurčitelná. Jedná se například o tyto názvy: *Liščí Louka, Godrovy Domky, Braunův k/Kopec, Sagasserovy b/Boudy* (psaní VP u jednotlivých

²⁰³ K prototypu OBEC tedy zařazuji i chatové a zahrádkářské osady.

²⁰⁴ K jeho analýze viz pozn. č. 159.

²⁰⁵ Neliší-li se, považuji jej za název domu – argumentace v kapitole 3.2.6.

toponym v různých mapách kolísá) – případy samot tvořených více usedlostmi – a *Pecká Samota*, *Úpská Samota*²⁰⁶, *Vlčí Hrana* (samoty o jediné usedlosti). Zvláštním případem je osada *Tonovy Domky*, čítající toliko jedno stavení, čemuž neodpovídá plurál slova *domek* v pojmenování. V minulosti jich bylo zřejmě více – což nastoluje otázku, do jaké míry řídit psaní VP podle zaniklých, změněných reálií (například z dnešního pohledu samota *Sněžné d/Domky* (zápisy toponym kolísají) sestávající dnes ze dvou usedlostí jich dříve měla daleko více, byla tedy vískou). Je vidět, že autoři map pro popis samoty tvořené jednou usedlostí (kde název usedlosti je stejný jako název „sídla“) volí stejný řez písma, jako volí pro jiná pojmenování jasně patřící k prototypu OBEC. Tato neurčitelná toponyma se navíc promítají do názvů rozcestí: *U Thámových bud* × *U Thámových Bud*, *U Malých Pardubických Bud*²⁰⁷ nebo do názvu skiareálu *Dětský lyžařský areál Sagasserovy boudy*²⁰⁸.

Dobrým příkladem ilustrujícím kolísání zápisů oikonym *Nějaké n/Něco* s nejasnou příslušností k prototypům ULICE a OBEC je název samoty *Tetřeví b/Boudy*. V MCZ jsou tři tato toponyma: *Tetřeví Boudy* (název samoty) a názvy dvou rozcestí pojmenovaných podle samoty: *Tetřeví boudy* a *Tetřeví Boudy – hor. rozc.*

Mezi kolísajícími toponymy je zajímavý případ *Vysoké k/Kolo*. V Pravidlech z r. 1957 je uvedeno s velkým *K*, v nových Pravidlech z roku 1993 je uvedeno s malým *k*. MCZ a KHP je uvádějí s malým *k*, SHO a KČT s velkým *K*. Toto pojmenování můžeme analyzovat jako (*hora^a*) *Vysoké k/Kolo^p*. *Kolo* nemůže být druhovou složkou, neboť daný objekt nijak nekategorizuje. Důvodem pro psaní VP však může být (a zřejmě je) fakt, že existovalo i pojmenování *Malé Kolo*, což je název pro vrchol na polské straně Krkonoš 6,5 km východně od Vysokého Kola (dnes polsky *Tępy Szczyt*).²⁰⁹ Jeho německý název *Kleines Rad*, jež uvádí I. Šmejdivá (2018, s. 89), je východiskem pro české alternativní pojmenování *Malé Kolo*, stejně jako je tomu u *Vysokého Kola* (*Hohes Rad*). V obou případech je pojmenování motivováno oblou, kulatou částí vrcholových partií (srov. *Tępy Szczyt*, tedy česky *Tupý štít*). Šmejdivá uvádí obě hory s velkým *K*, standardizován je pouze název *Vysoké kolo*. Zde vyvstává otázka, zda se v takovýchto typech pojmenování držet původního způsobu zápisu s VP, zanikne-li fakticky druhé „komplementární“ pojmenování (nebo povědomí o něm), jak se tomu stalo u Malého Kola. Proto jsem tato toponyma zařadil do skupiny názvů

²⁰⁶ Jediný dům, který ji tvoří, má název *chata Jančíkárna*.

²⁰⁷ Vzhledem k existenci *Velkých Pardubických b/Bud* je ve slově Pardubické náležité psaní s VP; stejně tomu je v případě *Zadní Krásná p/Plán* a *Přední Krásná p/Plán* (taktéž názvy samot). Viz podkapitolu 3.3.2.

²⁰⁸ Kde je navíc chyba typu F.

²⁰⁹ Existuje však vrch *Kolo* (u Loděnice, okr. Beroun a *Hraběčino kolo* (u Nalžovic, okr. Příbram; v MCZ jen *Kolo*), viz však argumentaci v podkapitole 3.3.3.

neurčitelných (i když je kodifikována podoba s MP).

Kolísání můžeme zaznamenat i u oronym *Přední p/Planina*, *Zadní p/Planina*. S malým *p* je uvádí pouze SHO, ostatní mapy obě hory uvádějí s VP ve slově *Planina*. Obě hory splňují podmínky komplementárního pojmenování, jak jsem je definoval (viz kap. 3.3.3), analyzovat je můžeme jako (hora^a) *Přední/Zadní Planina*^p, což nasvědčuje psaní s VP. Na druhou stranu mohou spadat do množiny názvů hor, které přebraly název od vrcholových útvarů (jako *Dívčí kameny*, *Dvorský les*; zde od planiny, jejich vrcholy jsou rozsáhlé a ploché) a kde, jak jsem vysvětlil, se pravidlo o psaní VP v druhé složce takovýchto názvů neuplatňuje. I tato toponyma jsem zařadil mezi názvy neurčitelné.

S velkým *P* ve slově *Plech* jsou zapsána všechna toponyma referující k objektům *Přední Plech* a *Zadní Plech*, kromě názvu rozcestí *Zadní plech*. Obě oronyma splňují kritérium souběžného pojmenování; slovo PLECH z jejich názvů můžeme navíc vykládat jako možné OJ pouze synchronně (diachronně se jedná o VJ samo o sobě, vzniklé překladem z německého *Blech*, vyšedšího z českého adjektiva *plechý* (Šmejdivá, 2018, s. 107)). Hora *Bartův les* má kolísající toponyma, zápis *Bartův Les* hodnotím chybně, ačkoliv hory *Dvorský les* a *Horní les* ležící 2,5 km od *Bartova lesa* by se daly hodnotit jako objekty pojmenované stejným způsobem – to ale hodnotím jako sekundární výklad, navíc se jedná v oblasti Rýchor (nejvýchodnější části Krkonoš o obvyklé pojmenování pro horu/vrchol: kromě *Dvorského* a *Bartova lesa* se v nich nachází ještě *Horní les*. Viz výše výklad k *Přední Planině*.

Dalšími neurčitelnými toponymy jsou agronyma *V Janouchově městě* a *Na Novém Světě*. Ta se nacházejí v těsné blízkosti osad (místních částí) s názvem *V Janouchově Městě* a *Nový Svět* (ty obě mají název patřící k prototypu OBEC). Řešení psaní VP je v každém případě jiné. Vystává tedy otázka, zda agronyma přebírají pravopis názvů prototypu OBEC, či ne. Vzhledem k tomu, že to není v kodifikaci nijak ošetřeno, označuji tato toponyma za neurčitelná. Stejně činím v případě toponym referujících k názvu samoty *Na Farských mlýnech* a *Na Farských Mlýnech*.

Chyba A se z velké většiny týká názvů oikonymálních a těch, které oikonyma přebírají do svého názvu (názvy rozcestí, lyžařských vleků). Její četnost a kolísání podob napříč jednotlivými toponymy svědčí o nejistotě při zařazování názvů jednotlivých domů, samot, osad a skupin horských bud k prototypů ULICE a OBEC. Daleko méně se chyba A vyskytuje v oronymech (*Vysoké k/Kolo*, *Přední* a *Zadní p/Planina*), kde se jedná o souběžně se vyskytující a spolu související názvy. Ostatní typy pojmenování s chybou A už jsou zcela marginální (např. agronyma či hydronyma).

4.3.2 Toponyma s chybou B

Chyba B je psaní MP po předložce na začátku propriální složky pojmenování. Je velmi častá. Vyskytla se na 19,98 % potenciálních místech svého výskytu.²¹⁰

Slovo následující po předložce, začíná-li jí propriální složka pojmenování, se dle kodifikace píše vždy s VP (viz podkapitolu 3.3.6). Do této skupiny patří jak pojmenování se strukturou *U Něčeho*, tak další, obsahující tuto strukturu: *U Nějakého n/Něčeho*, *něco U Něčeho*, *něco U Nějakého n/Něčeho*, včetně variant s bližším určením.

Ve většině případů toponym s touto chybou jde o agronyma. Ta jsou často předložková a jsou standardizována v rozporu s kodifikací (viz podkapitolu 3.3.6). Z celkem 270 agronymálně pojmenovaných objektů se strukturou *U Něčeho* má 124 špatné toponymum, což je takřka polovina.

V menším počtu jsou chybná také hodonyma (vlek *U lesa*, cesty *Ke školce*, *Ke krmelci*, *Nad myslivnou*, rozcestí *U srubu*, *U vlka*, *U sklepu* (sic)), urbanonyma (ulice *Na skále*), název domů/chat/ubytovacích zařízení *Na výsluní*, *U nás*, *U kapličky*, *Pod lesem*, *Pod hrádkem*, *U studánky*, *U sv. Floriána*, *Na konci světa*, *U vleku*, *U proudu*, *Pod kostelem*, *U houslařů*), oronyma (kopce, vrcholy *Na letišti*, *Na mýtě*).

U poměrně velkého počtu agronymických objektů toponyma kolísají, typicky se jedná o rozdíl toponymum a VP v MCZ × toponymum s MP v KHP a KČT. MCZ mají obecně mnohem vyšší výskyt správných toponym náležících do skupiny s (potenciální) chybou B než KHP a také KČT. Zatímco u KČT to můžeme vysvětlovat přímým vlivem staré kodifikace (jejich mapové podklady pocházejí z období před r. 1993), u KHP nejspíše tím, že jejich autoři vycházejí ze standardizovaných názvů.

Díky jednoznačnosti předložkových pojmenování se nevyskytlo žádné toponymum s chybou B, které by se řadilo mezi názvy neurčitelné.

Chyba B (MP po předložce na počátku propriální složky) je velmi častá. Vyskytuje se zejména u agronym, ale také v názvech domů, cest či vleků. Způsob psaní předložkových názvů se změnil s vydáním nových Pravidel a mapové popisy často dodnes tuto změnu nereflektují, a to i mapy vydané v posledních letech nebo průběžně aktualizované online mapy. Navíc jsou standardizovány podoby odpovídající starému pravopisu.

²¹⁰ Celkem 1046 potenciálních míst, 209 chybných a neurčitelných toponym. Potenciální místa jsou v těchto strukturních typech pojmenování: FN, FT, R5, T3, T6, XI, XY, T9, TJ a TP.

4.3.3 Toponyma s chybou C

Chyba C spočívající v chybném určení statusu (apelativního či propriálního) není příliš běžná. Ve vzorku je pouze 13 toponym s touto chybou. Jedná se typicky o apelativní bližší určení volně připojená k základu pojmenování, která jsou chybně určena jako VJ a psána s VP, ve dvou případech také o jednoslovná pojmenování zapsaná s MP, u nichž se můžeme domnívat, že se jedná o VJ a v jednom případě o pojmenování *něco Nějaké něco*, ovšem psané celé s MP. Kvantifikace je zde složitější, protože díky své povaze se tato chyba může objevit u každého toponyma (v případech jako *obora u Rezka* chybu určuji jako chybu F). Typičtější je pro apelativní bližší určení, kde se objevuje ve 4,48 % případů (290 všech toponym s bližším určením a 13 chyb C).

Povšimnutíhodná jsou pojmenování sjezdových cyklistických tratí (tzv. singltreků) vedoucích z vrcholu Přední Planiny do špindlerovomlýnské údolí: *freeride* a *race*, tyto podoby se objevují v MCZ. Zde se opravdu jedná o pojmenování na hranici VJ a OJ, kloním se spíše k tomu, že to VJ jsou: „singltrek^a jménem Freeride^p“. Ve SHO se objevují tyto objekty označené toponymy *Freeride* a *Race*, což naznačuje, že se opravdu jedná o VJ. Podobné je toponymum *Bikepark Rokytnice – červená* (název terénní cyklotrasy), kde slovo *červená* chápu jako VJ této trasy, proto je považuji za chybné. Jedná se o výraz na hranici mezi apelativem a propriem. Chybným toponymem je také *lyžařský vlek osvětlená sjezdovka*, kde spojení *osvětlená sjezdovka* chápu jako VJ daného vleku.

Pro tuto skupinu jsou však typická pojmenování s bližšími určeními, která bývají dnes namnoze psána s VP i případech, kdy se jedná o apelativní určení (jak zmiňují PVP u názvů zastávek hromadné dopravy, viz podkapitolu 3.3.8). Ve vzorku se nenachází žádný takový název zastávky či stanice hromadné dopravy, ale názvy rozcestí: *Harrachov, Celnice - CZ/PL, Žacléř - Nad Porcelánkou a 35 - U obchvatu*. Ty si zaslouží bližší komentář.

Ad harrachovské rozcestí: výraz *celnice* je zde jasné OJ, neboť rozcestí leží u hraničního přechodu, žádné toponymum *Celnice* v jeho blízkosti není.

Ad 35 - *U obchvatu*: Názvy rozcestí, zejména na značených běžkařských okruzích apod., začínají často číslem (ve vzorku např. 3 - *Na Bosně*, 4 - *Havírna, Planýrka*), toto rozcestí se ovšem na žádném takovém okruhu nenachází a ani žádná další „číslovaná“ rozcestí v jeho okolí nejsou. Nevím tedy, co ono číslo 35 značí, zdá se však, že značí jakýsi objekt, nevím ovšem jaký (č. p. i e. č. 35 jsou zcela v jiných částech Harrachova, na jehož okraji toto rozcestí leží). Ani žádné toponymum *U Obchvatu* jsem v blízkosti nenašel, rozcestí samotné leží opravdu o silničního obchvatu, je tak tedy pravděpodobné, že výraz *u obchvatu* v názvu

rozcestí je jen bližší apelativní určení. Každopádně se jedná o velmi netypický a název.

Ad rozcestí u Žacléře: Žádné toponymum *Nad Porcelánkou* ani *Porcelánka* jsem poblíže rozcestí nenašel, jedná se tedy o chybné toponymum (náležité by bylo *Žaclěř - nad porcelánkou*, kde druhý výraz je apelativním bližším určením). Toto rozcestí má také toponymum *Nad Porcelánkou* (rozcestí *Nad Porcelánkou*), to je již správné, neboť po předložce stojící na začátku propriální složky následuje v prvním slově VP.

Povšimnutíhodnými případy jsou pak názvy rozcestí (shodou okolností od sebe nedaleko položených) *Rokytnice n. Jiz. - u Kroupů* a *Jablonec n. Jiz. - u Zemánků*. Obě rozcestí mají ve svém „bližším určení“ název pohostinských zařízení, u nichž leží a podle nichž jsou (podle všeho) pojmenovány: *U Kroupů* a *U Zemánků*. Nahlédneme-li na strukturu těchto názvů jako na názvy s elidovanými výrazy hospoda, restaurace (*Rokytnice n. Jiz. - (hospoda) U Kroupů*), měli bychom psát předložku s VP, použijeme-li však „kontextový“ způsob – ač zde nejsou názvy zapojené do větné stavby – mohli bychom připustit i psaní s MP (můžeme si představit, jak turisté říkají „jdeme do Jablonce k Zemánkům“ a myslí tím prvotně rozcestí, ne restauraci *U Zemánků*), Tato toponyma jsem zařadil mezi neurčitelná (kodifikace se jim nijak blíže nevěnuje). V názvech zastávek hromadné dopravy se takovéto názvy píší zpravidla s MP v předložce (v Krkonoších třeba názvy *Benecko*, *Mrklov*, *u Bubeníků*, *Jestřabí v Krkonoších*, *Křížlice*, *u Kalenských*, *Jestřabí v Krkonoších*, *Křížlice*, *u Skálů*).²¹¹ Za chybné jsem označil toponymum (název domu) *Rennerovka U dědka a báby*, kde výraz *u dědka a báby* chápu jako apelativní a kde není třeba VP. Pokud by byl chápán jako propriální (kupř. jako alternativní název *Rennerovky*), bylo by náležité psaní *U Dědka a báby*.

Za neurčitelné toponymum jsem určil také název rozcestí *Kaplička - památník obětem hor*. To leží u stavby popisované v mapách jako *Památník obětem hor*.²¹² Apelativní pojetí tohoto bližšího určení není podle mě chybné.

Kolísají toponyma označující rozcestí nazvané podle polohy na horním rokytnickém náměstí: *Rokytnice n. Jiz. - Hor. náměstí* × *Rokytnice n. Jiz. (hor. nám.)*. Vzhledem k tomu, že Geonames neuvádějí v Rokytnici nad Jizerou žádná urbanonyma a název *Horní náměstí* není sám o sobě ani v jedné z excerpovaných map²¹³, je namístě psaní s MP, výraz *horní náměstí* je totiž OJ.

²¹¹ V MCZ, nejsou však ve vzorku, poněvadž se zobrazí až po rozkliknutí interaktivních mapových značek.

²¹² K jeho psaní viz podkapitolu 4.3.5

²¹³ MCZ uvádějí v Rokytnici *Dolní náměstí*, ačkoliv není standardizovaným urbanonymem.

Skupina toponym s chybou C je poměrně malá, jedná se v převážné většině o názvy rozcestí s bližšími apelativními určeními, menší podíl mají také VJ, jejichž zápis by odpovídal apelativnímu pojetí.

4.3.4 Toponyma s chybou D

Chyba D je chybou v psaní VP/MP v druhém adjektivu pojmenování struktury *Nějaké n/Nějaké n/Něco*, popřípadě *Nějaké něco n/Nějaké*. Jedná se o chybu málo početnou, objevuje se na v 8,51 % případů.²¹⁴ Pravidlům pro tato pojmenování se věnuji v podkapitole 3.3.3.

Ve vzorku se nachází celkem 91 toponym s takovouto trojslovnou strukturou, referujících k 33 objektům. Naprostá většina jich odpovídá kodifikaci (tak, jak jsem ji interpretoval v podkapitole 3.3.3). S velkým písmenem v druhém adjektivu se píše taková pojmenování, která jsou související s existujícím dvouslovným: *Malý Labský vodopád* (*Labský vodopád*), *Nový Červený kříž* (*Červený kříž*) nebo trojslovná vzájemně související pojmenování: *Horní Úpský vodopád* a *Dolní Úpský vodopád* nebo *Malá Studniční jáma*, *Velká Studniční jáma*.²¹⁵ S MP v druhém adjektivu se píše ta pojmenování, která takový pendant nemají (a nejpravděpodobněji ani neměly): *Stará celní cesta*, *Stará vozová cesta*, *Stará železná cesta*. U toponyma *Horní vodovodní cesta* se můžeme přiklonit tomu, že je zapsáno správně (neboť potenciální komplement *Vodovodní cesta* leží ve zcela jiném údolí a adjektivum *horní* k popisu vztahu polohy mezi *Horní vodovodní* a *Vodovodní cestou* je irelevantní).²¹⁶

Ke strukturnímu typu *Nějaké n/Nějaké něco* jsem zařadil i pojmenování se strukturou *Nějaké^p nějaké něco^a*, tedy taková, jejichž druhová složka následující po propriální složce adjektivního rázu má strukturu *nějaké něco*: *Benecká^p přírodní stezka^a*, *Lysečinská^p skalní jehla^a*, *Bratrouchovský^p skalní kyj^a*, *Končinská^p skalní zeď^a*. Taková analýza by byla teoreticky možná i u výše uvedené *Staré celní cesty* a *Staré vozové cesty*. Příklad *Silbersteinův^p plodný^(p/a) pramen^a* je taktéž nejednoznačný, vzhledem k neexistenci jiného *Silbersteinova pramene* na Janskolázeňsku je ovšem jednoznačný zápis s MP v druhém adjektivu, nehledě na hranici propriální a druhové složky.

²¹⁴ Na 94 toponym (typy XR a XA) připadá 8 chyb.

²¹⁵ Standardizované názvy jsou *Malá Studniční jáma*, *Velká Studniční jáma*; typově zcela shodné *Kotelní jámy* jsou standardizovány s MP: *Malá kotelní jáma*, *Velká kotelní jáma*. To je mimo jiné dokladem, že kolísání na úrovni typů lze spatřovat i u standardizovaných názvů (a to dokonce názvů, které standardizuje ČÚZK).

²¹⁶ Standardizována je podoba *Horní vodovodní cesta*.

Problém se vyskytl u pojmenování *Žalský Kozí hřbet* (čtyři formálně shodná, takto zapsaná toponyma). Ten totiž můžeme analyzovat jako *Žalský^p kozí hřbet^{a217}*, navíc spojení *kozí hřbet* není samo o sobě VJ, důvod pro psaní VP v tomto případě musíme hledat v pravidle o spolu souvisejících pojmenováních. Bezprostřední komplement toto označení nemá – v Krkonoších se ale nacházejí známé *Kozí hřbety* (ty jsou ovšem díky plurálu formálně jiné, otázka je, zda se tak dají/nedají považovat za komplementy). Nejbližší *Kozí hřbet*, který jsem našel, je u Hamru na Jezeře (vzdálen 52,5 km vzdušnou čarou), o pouhé dva kilometry dále je pak *Kozí hřbet* u Bělé pod Bezdězem.²¹⁸ To názvy nazvané „souběžně“ pojmenované, jak argumentuji v podkapitolách 3.3.2 a 3.3.3, nejsou. Pokud bychom připustili možnost analýzy *Žalský k/Kozí^p hřbet^{a219}*, zůstává otázka, zda *Kozí hřbety* (nad Svatým Petrem) můžeme považovat za komplement.

Dvě toponyma se zápisem *1. Krkonošská cyklo NS* jsou chybná, neboť žádná jiná taková stezka, která by byla jejím přímým názvovým komplementem, neexistuje. Zde zřejmě hrál roli při volbě psaní velkého *K* předcházející výraz *První*, zapsaný ovšem číslovkou. Prvním slovem z propriální složky se tak zdá být *Krkonošský*, ačkoliv je jím *První* (vyjádřené číslovkou).

K neurčitelným názvům jsem přiřadil hodonyma *Železná stezka horní* a *Železná stezka dolní*. Ta jsou souvisejícími trojslovnými pojmenováními s dvěma adjektivy, ovšem oddělenými druhovou složkou, s čímž kodifikace nepočítá, vyvstává otázka, jak psát druhé adjektivum: *Železná stezka Horní*, či s MP, jak jsou toponyma vyexcerpována?

Chybná a neurčitelná toponyma s chybou D jsou málo častá, odrážejí problémy s určováním „komplementárního“, tj. souběžně se vyskytujícího a souvisejícího názvu (např. může být takovým pendantem zaniklý název), výjimečně je chyba ve psaní VP v druhém adjektivu po adjektivu vyjádřeném číslovkou. Jedná se oronyma, výjimečně hodonyma.

²¹⁷ Taková analýza by byla správná zejména tehdy, pokud by byl *Žalský kozí hřbet* z geomorfologického hlediska opravdu kozím hřbetem. Pokud by tomu tak nebylo, můžeme se k ní stejně přiklonit (v souladu s pravidlem o upřednostňování výrazu přímýkajícího se k očividné propriální složce při konkurenční kategorizaci).

²¹⁸ Oronym *Kozí hřbet(y)* je více.

²¹⁹ A tedy i analýzy *Kozí hřbety* namísto pojetí tohoto pojmenování jako translačního.

4.3.5 Toponyma s chybou E

Chyba E spočívá v mylném určení druhové složky pojmenování, která předchází složce propriální. Tato chyba se projeví v chybném psaní takové složky s VP na začátku. Jedná se o chybu měřeno k potencialitě výskytu ve vzorku nejběžnější: vyskytuje se v 21,28 % toponym, která k ní svou strukturou vybízejí.²²⁰

Do této skupiny patří jména se strukturou *něco Něco*, *něco Něčeho*, *něco Nějaké* *n/Něco*, *něco Něco* (*s cizojazyčným pravopisem*), *něco U Něčeho*, *něco Nějakého n/Něčeho*, *něco U Nějakého n/Něčeho*, *něco Něco nějakého n/Nečeho* a jejich varianty s bližšími určeními.

Podle kodifikace se předcházející druhová složka píše s MP, VP se píše až u prvního výrazu složky propriální. Při analýze těchto pojmenování jsem vycházel z pravidla o upřednostňování výrazů přimykajících se k očividné propriální složce při možnosti konkurenční kategorizace (viz podkapitolu 2.2).

Mezi chybnými toponymy s chybou E nalezneme skiareály (*Ski areál Vurmovka*, *Skiareál^a Vrchlabí Kněžický vrch - Kebrlák^p*, *Lyžařský areál^a Velká Úpa^p*). Všechna toponyma referující ke skiareálům ve vzorku mají tuto chybu. Početná je tato chyba i v hodonymech: *Cesta Stohem*, *Cesta úbočím Stohu*, *Hravá NS Liščí*, *Včelí NS Jana hraběte Harracha*, *Poznávací okruh „Okolo Rokytnice“*, *Vycházková trasa Celní cesta*, *Okruh okolo Kraví hory*, *Tématická stezka „Rokytnických rodáků“*, *Chodník biskupa Doubravy*, *Hornická naučná stezka Berghaus*. Výrazy jako *okruh*, *tematická stezka*, *včelí naučná stezka*, *hornická naučná stezka*, *vycházková trasa*, *poznávací okruh* jsou druhovými složkami. K psaní s VP vede autory map dost možná chybná analýza typu (*turistická*) *cesta/stezka^a Chodník biskupa Doubravy^p*; dokážu si představit, jak dochází i k absurdní analýze typu *naučná stezka^a Hornická naučná stezka Berghaus^p*. Pracovala-li by kodifikace (včetně potenciálních nových Pravidel a APČJ, IJP) explicitně s druhovou a propriální složkou a zavedla-li by pravidlo o upřednostňování výrazů přiléhajících k očividné propriální složce při možné konkurenční kategorizaci, dostali by uživatelé jasný (nebo přinejmenším určitě jasnější než dnes) návod, jak s takovými pojmenováními zacházet.

Chyba E se vyskytuje i v oronymech: *Žlab Úpičky*, *Důl pod Koulí*, *Důl Bílého Labe*, *Údolí Bílého Labe*, *Sedlo pod Smělcem* a hydronymech: *Kaskády Modrého potoka*, *Studánka*

²²⁰ Vůči 531 potenciálním místům výskytu je 113 reálných výskytů této chyby. Potenciální chyby jsou v toponymech strukturních druhů FT, JH, R0, R3, T0, T3, T5, T7, T9, XC, XI, XK, XS a XT.

přátelství, Pramen Labe, Studánka u kříže.

Dalším typem toponym, kde se chyba E často vyskytuje, jsou názvy jednotlivých domů: *Bouda Bílé Labe, Bd. U Bílého Labe, Bouda na Pláni, Chalupa Na Rozcestí, Chata Erlebach, Horská chata Spoje, Dům Věnceslava Metelky, Bouda u Huťského vodopádu × Bd. U Huťského vodopádu* (tento příklad přímo zmiňují PČP!), *Bouda 66*. Jako chybné jsem hodnotil i názvy domů (usedlostí, ubytovacích zařízení) s méně obvyklými druhovými složkami, řídě se výše zmíněným pravidlem o upřednostňování výrazů u evidentní propriální složky: *Dětská ozdravovna^a Svatý Petr^p, Domov^a U nás^p - domov se zvláštním určením^(p), Horská farma^a Zlatá podkova^p, Usedlost^a Konírna^p, Vila^a Julie^p, Statek^a u Tomášů^p.*

Kolísání toponym s chybou E jsem zaznamenal málokdy (u pěti objektů): zajímavými toponymy jsou *cesta T × Cesta T*, kolísají také toponyma referující k cestě Česko-polského přátelství (*cesta Česko-polského přátelství, Cesta česko-polského přátelství, Cesta Česko-polského přátelství*) nebo toponyma *bd. Na Pláni × Bouda na Pláni × Bouda Na Pláni* a toponyma zmíněné boudy U Huťského vodopádu. To pěkně ilustruje, že se nejistota uživatele v psaní VP/MP v předcházející druhové složce odráží i v psaní VP v propriální složce – ta může být buď psána s VP na začátku (*Bouda^a Na Pláni^p*), nebo s MP (*Bouda^a na Pláni^p*).

U psaní prvního výrazu propriální složky, které předchází složka druhová, platí výjimka pro výraz *svatý* v názvech sakrálních staveb (viz podkapitolu 3.3.7), ostatní výrazy se píší „normálně“. Zvolíme-li místo plného názvu formu *Sv. Někdo/Něco*, píše se však u výrazů *svatý* VP. Z tohoto dvojího způsobu psaní výrazu *svatý* také plyne kolísání v zápisech toponym – názvů sakrálních staveb na mapách. Všechny kolísavé zápisy jsou ve formě „s/Sv. Někdo/Něco“, přičemž MCZ se drží zápisu s MP a KHP s VP. Poněvadž se v tomto případě jedná o použití formy bez druhové složky, náležitá by měla být zřejmě podoba s VP. Můžeme ovšem chápat popisek jako „přiřazení“ světce/svatých věcí k objektu, pak by bylo možné i MP, ale příkláním se spíše k první variantě, nepokládám tyto podoby za chybné.

Některé popisky sakrálních staveb jsou v mapách v nominativu, kdy se objevují jak s počátečním VP u výrazu *svatý*, tak s počátečním MP (komentář výše), tak v genitivu, kdy se jedná o pojmenování *kostel/kaple svatého Někoho/Něčeho* s elidovanou druhovou složkou – v takových případech je na místě pouze psaní s MP. Psaní těchto genitivních výrazů s VP ve výrazu *svatý* jsem ve vzorku nezaznamenal. Psaní jiných objektů než sakrálních, jejichž název obsahuje slovo *svatý*, je rozebráno v příslušných podkapitolách.

4.3.5 Toponyma s chybou F

Chyba F spočívá v chybném určení začátku propriální složky v pojmenováních typu *něco U Něčeho* či *něco U Nějakého n/Něčeho*, tedy v pojmenováních začínajících druhovou složkou (případy, kdy je chybně určena tato druhová složka jako propriální, řadím k chybě E).

Jedná se o chybu málo častou: vyskytuje se v 3,49 % toponym, která k ní vybízejí.²²¹

Ve vzorku se vyskytla takováto chybná toponyma struktury *něco U Nějakého něčeho*: *přehrada v Bukovém údolí, vodopád na Červeném potoce, vyhlídka u Rýchorské boudy a obora u Rezka*.²²² Tyto podoby chápou jako chybné proto, že na začátku propriální složky stojí předložka, která by se tak měla psát s VP. Název kaple *na Zvonivém vrchu* je podobným případem.²²³ Problém s určením hranice předcházející druhové složky se vyskytl i v toponymu *NS profesora Fanty* a názvech se strukturou *něco Svatého Někoho: pens. sv. Hubert, pramen sv. Jana, studánka sv. Huberta, dům U sv. Floriána*. Tyto podoby (včetně *NS profesora Fanty*) mohou být ovlivněny starými Pravidly, která upravovala pravopis podobných pojmenování tak, že výrazy nacházející se mezi druhovou složkou pojmenování a osobním jménem v propriální složce se psaly s MP: *náměstí primátora Vacka, nábreží kapitána Jaroše* (Pravidla českého pravopisu, 1958, § 109, s. 55), *řeka svatého Vavřince*. Nová Pravidla platící od roku 1993 toto psaní změnila tak, že se tyto výrazy píší s VP²²⁴, až na výraz *svatý* v názvech sakrálních staveb (Svobodová, 2013). Tato výjimka tak může uživatele svádět ke psaní výrazu *svatý* s MP i tehdy, kdy se o sakrální stavbu nejedná (viz názvy pramene, studánky či domu ve vzorku).

S výjimkou pro slovo *svatý* v názvech kostelů souvisí také kolísající toponyma referující ke kostelům. Sedm kostelů ve vzorku má podobu toponyma *sv. Někdo* i *Sv. Někdo*. Podoby s VP odpovídají zkráceným názvům kostelů píšících se s VP (*Svatý Jakub* rovná se *kostel sv. Jakuba*). Ve vzorku se nachází také celkem osm toponym označujících kostely ve formě *sv. Někoho/Něčeho*. Ta jsou všechna s MP, představme si je jako označení s nevyjádřenou druhovou složkou (*kostel/kaple^a sv. Něčeho^p*). Takový přístup u nominativních forem *sv. Někdo* není možný, tyto podoby lze vnímat jako „přiřazení“

²²¹ Na 545 potenciálních výskytů je 19 výskytů reálných. Potenciální výskyty jsou ve všech skupinách jako v případě chyby F a navíc ve skupině Z2 a XZ.

²²² Tato pojmenování chápou jako VJ proto, že se nacházejí v mapách. V mapách se samozřejmě objevují i OJ, to však u objektů nemajících název, ty se pak blíže nespecifikují (např. nápis *kůl*. (*kůlna*) u kůlen (ty nemají svou specifickou mapovou značku) nebo *obří hrnce* v místech, kde se tyto tvary (nemající svoji mapovou značku) na dně vodních toků vyskytují. KČT píše ve všech případech *Obří hrnce* (s VP), tyto výskyty ale do vzorku nezahrnuje, neboť se nejedná o toponyma, ale o chybně napsané OJ s VP.

²²³ Kaple nemá žádný typický patrociniální název, spojení *na Zvonivém vrchu* tedy beru jako její propriální pojmenování: (kaple^a) *Na Zvonivém vrchu^p*.

²²⁴ Předtím se psalo na začátku propriální složky MP, což bylo nesystémové.

zasvěcení (patrocinia) k danému kostelu/kapli, zápisy jako *sv. Petr* proto nevnímám jako chybné.

K chybě F jsem přiřadil i problematická toponyma, u nichž je možné pojetí translační, tak pojetí s předcházející druhovou složkou. Takovými toponymy jsou *Deska Messnera a Spusty*, *pomník O. Rysa*, *pomník J. Kubíka*, *pomník Vrabce a Machka*, *Mohyla Hanče a Vrbaty*. Tyto názvy lze prvotně analyzovat jako translační pojmenování (nejedná se o *pomník* zvaný *J. Kubíka*, *mohylu* zvanou *Hanče a Vrbaty*, jako je tomu v případě např. *ulice Hanče a Vrbaty* v Hrabačově, kde se jedná o *ulici* zvanou *Hanče a Vrbaty*). Náležité psaní by tedy bylo *Pomník O. Rysa*, *Pomník J. Kubíka* *Pomník Vrabce a Machka*; názvy *Mohyla Hanče a Vrbaty*²²⁵, *Deska Messnera a Spusty* jsou tedy napsány z tohoto pohledu správně. K zařazení těchto toponym mezi neurčitelné mě vedl fakt, že se jedná o názvy na pomezí propriální a apelativní sféry jazyka a zejména fakt, že názvy pomníků, pamětních desek apod. nejsou nikde důkladně kodifikovány. Pouze IJP uvádí *pomník Antonína Dvořáka*, PČP *Památník osvobození*²²⁶. Strukturně stejná pojmenování jsou tedy kodifikována odlišně – za což může zřejmě to, že IJP chápe *pomník Antonína Dvořáka* jako apelativum. Uživatelé jazyka také může zmást fakt, že povrchově strukturně stejná pojmenování mají jiný zápis VP v prvním slově: *ulice Hanče a Vrbaty*, *cesta Ing. Krejčího*, *sbor ThDr. Karla Farského*. Z tohoto důvodu bych se přikláněl i k připuštění možnosti, že, považujeme-li názvy jako *Mohyla Hanče a Vrbaty*, *pomník O. Rysa*, *Deska Messnera a Spusty* za toponyma, náležité psaní je, jako by to nebyla translační pojmenování. Kodifikace by se měla každopádně takovému názvu věnovat.

Zvláštním případem je také toponymum (název pomníku) *památce rodiny Beránkovy*, jež můžeme vykládat jako pojmenování s nevyjádřenou druhovou složkou: (*pomník*^a) *Památce rodiny Beránkovy*^b.

Toponyma s chybou F jsou typicky toponyma na pomezí apelativní a propriální sféry jazyka, což se může odrazit v psaní MP ve výrazu, u něž by v případě jejich propriálního rázu bylo nutné psát VP. Druhým typem jsou názvy památníků, mohyl a pomníků se strukturou POMNÍK/PAMÁTNÍK/DESKA/MOHYLA NĚKOHU a která se tak dají vykládat jako translační pojmenování. Vzhledem k tomu, že ostatní povrchově stejná toponymální pojmenování mají v drtivé většině strukturu netranslační (a tím pádem odlišný pravopis, než by měla povrchově stejná pojmenování translační – *Mohyla Hanče a Vrbaty* × *ulice Hanče*

²²⁵ Standardizována je podoba *mohyla Hanče a Vrbaty*. IJP uvádí příklad *mohyla Míru*, což mi nesedí k její analýze – jako základní vnímám analýzu translační.

²²⁶ IJP, heslo *pomník*; PČP viz § 78, s. 46.

a Vrbaty), domnívám se, že by mělo být kodifikováno i psaní odpovídající netranslačnímu pojetí těchto pojmenování.

4.4 Pár slov k výzkumu

V této kapitole jsem provedl určitý nástin, jaké typy pojmenování jsou problematické, v jakých pojmenováních (strukturních i podle druhu pojmenovaného objektu) se nacházejí typické chyby. Relativní četnost chyb jsem vypočítal poměrem výskytu toponym s danou chybou a toponym, která k dané chybě „vybízí“. Excerpovaný materiál nabízí daleko více možností statistického vyhodnocení (třeba míry chyb u toponym podle druhu pojmenovaného objektu, míry kolísání u jednotlivých případů apod.). Dále by se dala sledovat např. míra problematičnosti toponym v jednotlivých mapách, přesná čísla by se dala zjistit i pro chybovost toponym náležejících k různým druhům podle typu pojmenovávaného objektu. Takové vyhodnocování je při množství excerpovaných toponym a také kvůli velké provázanosti proměnných u toponym a objektů velmi pracné. Provedl jsem tak pouze základní statistiku, přesto si myslím, že svému účelu poukázat na problematická místa v psaní VP v toponymech posloužil tento výzkum i v této podobě dobře.

5 Navrhované a uvažované změny v kodifikaci

Na pozadí kritického rozboru kodifikace a na pozadí výzkumu toponym v Krkonoších jsem odhalil problematická místa kodifikace psaní VP v zeměpisných názvech. Na základě těchto analýz formuluji návrhy možných řešení, jež by se mohla či měla promítnout do kodifikace²²⁷ a případně též do praxe jazykové poradny, aby kodifikace explicitněji pomáhala uživatelům češtiny s rozhodováním o psaní VP či MP v dosud opomíjených případech anebo aby byla konzistentnější.

Přehled navrhovaných změn a vylepšení:

- 1) Jasně určit, u jakých typů „osídlených míst“ se píší všechny složky v základu názvu s VP a ve kterých ne – tedy jaká osídlená místa patří k prototypu ULICE a jaká k prototypu OBEC. S tím souvisí i potřeba sjednotit uvádění typů sídel, která náleží k prototypu OBEC. Navrhuji, aby k prototypu OBEC patřily názvy všech osídlených míst, která můžeme definovat jako „sídlo“, tj. názvy všech měst, městysů, obcí, částí obcí, městských obvodů a městských částí, čtvrtí, všech nějakým způsobem vymezitelných částí sídel (netvoří-li je jediný dům), osad (včetně zahrádkářských, chatových, rekreačních apod.) a také sídlišť – a všechny tyto uvedené typy sídel v kodifikaci vždy uvádět. Jak jsme viděli v podkapitole 3.2, není vždy jednoduché rozpoznat nebo rozlišit, o jaký druh sídla se v daném případě jedná. Nicméně navazuji na distinkci oikonym (dům *Císařské lázně* × ves *Císařská Kuchyně*, tedy prototyp ULICE × prototyp OBEC), která je již v pravopise pevně zavedena, a domýšlím ji do detailů. Viz podkapitolu 3.2.
- 2) Kodifikovat (explicitně) psaní VP v názvech samot, a to tak, že se samoty (jednotlivá odlehlá stavení nebo skupinky max. tří stavení odlehlých od ostatního osídlení) přiřadí k prototypu ULICE, v druhém slově dvojslovného pojmenování se tedy bude psát VP pouze tehdy, je-li samo o sobě VJ (anebo následuje-li po předložce). Psaní jako *Luční Bouda*, *Zlatý Mlýn* by tak nebylo náležité. K samotám viz podkapitolu 3.2.7.
- 3) Jasně definovat podmínky, za kterých můžeme považovat dvojslovná pojmenování struktury *Nějaké n/Něco* za „souběžně se vyskytující“ a psát tedy druhé slovo takových pojmenování s VP. Ukázal jsem, že je to takto vhodnější: „Souběžně vyskytující se objekty, jejichž pojmenování typu *Nějaké n/Něco* spolu přímo souvisejí,

²²⁷ S vědomím, že se vydání nových Pravidel českého pravopisu nechystá (Beneš, osobní sdělení) – minim tím kodifikaci jako soubor kodexů bez ohledu na závaznost apod. – viz kapitolu 3.

se píše s VP v druhém slově, nenáleží-li toto slovo do druhové složky. Přímá souvislost znamená geografickou blízkost a společnou pojmenovací historii, tedy že se pojmenování liší pouze přívlastkem (tj. druhé slovo je stejné), který daná pojmenování odlišuje, neboť jsou blízko sebe, popřípadě označují dvě součásti jednoho objektu²²⁸ (masív hory *Volavka* s dvěma vrcholy, *Malou* a *Velkou Volavkou*). Viz podkapitolu 3.3.3.

- 4) Obdobně u trojslovných pojmenování typu *Nějaké n/Nějaké n/Něco* určit, v jakých případech se píše VP v druhém slově pojmenování. Na rozdíl od autorů PVP, kteří neuvažují nad blízkou příbuzností tohoto typu pojmenování s typem *Nějaké n/Něco*, se kloním k tomu, aby pravidla byla stejná jako u těchto pojmenování. Nepsalo by se tedy *Dolní úpský vodopád* a *Horní úpský vodopád*, jak navrhuji autoři PVP, nýbrž *Dolní Úpský vodopád* a *Horní Úpský vodopád*. Viz podkapitolu 3.3.2.
- 5) Obecně by bylo dobré vylepšit exemplifikaci u všech typů pojmenování tak, aby pokrývala širší paletu (pod)typů jednotlivých pojmenování, a to včetně typů okrajovějších. Například u spojení přídavného jména se jménem obecným uvádět jak příklady, v nichž je přítomna druhová složka pojmenování (*Černé jezero*, *Polabská nížina*, *Lysá hora*), tak pojmenování, kde je apelativum součástí propriální složky: *hora Dřevěná hůl*, *rybník Bílá hlína*, *skály Milovské perničky* (od slova pernice, zdrobněle pernička, „(hliněná) nádoba, mísa“²²⁹). Viz podkapitolu 3.3.
- 6) Zmínit pravopis psaní VP v názvech základních sídelních jednotek – tedy že přebírají názvy sídel, agronym, oronym, veřejných prostranství i s jejich pravopisem. (ZSJ *Leopoldovy Hamry* podle zaniklé obce, ZSJ *Velký les u Sezemic* podle agronyma, ZSJ *Zborovské náměstí*²³⁰). Viz kapitolu 3.2.1.
- 7) Explicitně zmínit (a možná zdůraznit), že pravidlo o psaní VP ve slově následujícím po předložce stojícím na začátku propriální složky pojmenování (na začátku názvu) platí pro všechna propria, toto doprovodit exemplifikací: *cesta Do Buku*, *dub U Zámeckého statku*, *potok Od Tří lip*, *pole Za Vodou*. Viz podkapitolu 3.3.6.
- 8) Zvážit, zda nezměnit pravidla pro psaní názvů veřejných prostranství (ulic) tak, aby v případech, kdy přebírají název sídla (prototypu OBEC) přebíraly také jeho pravopis (a nedocházelo tak k diskrepancím typu „mám chatu v Osadě Vycházejícího Slunce,

²²⁸ Což je vlastně podtyp geografické blízkosti, často nejde vést jasnou hranici mezi prostou geografickou blízkostí a případy, kdy se jedná (navíc) o dvě části jednoho celku.

²²⁹ Viz SSJČ, heslo *pernice*.

²³⁰ Doplnit poznámkou, že případech, kdy se jmenuje ZSJ po názvech typu *náměstí Svobody*, se však píše *Náměstí Svobody* (dochází k začlenění prvního slova do propriální složky).

adresa je Osada vycházejícího slunce, ev. č. 6“ nebo „bydlím v sídlišti Osadě Míru (myslím sídliště) × bydlím v Osadě míru (myslím ulici)“. Viz podkapitolu 3.2.7.

- 9) U názvů zastávek hromadné dopravy zmínit, že přistupující bližší určení se píše, jsou-li od původu apelativy, s MP: *Špindlerův Mlýn, pod hotelem Zátíší, Jestřabí v Krkonoších, u školy, Benecko, Dolní Štěpanice, kampelička*. Viz podkapitolu 3.3.8.
- 10) Obecně lépe vysvětlit psaní VP v „neoficiálních názvech“ – ty se píše s MP pouze v takových případech, kdy se jedná o obrazná pojmenování typu *české Versailles, hlavní město sánkařů* (Smržovka), *moravská renesanční perla* (Slavonice) či *město perníku* (Pardubice), *královna řek* (Amazonka). Neoficiální názvy mající strukturu typickou pro názvy daného objektu se píše stejným pravopisem jako názvy oficiální (*Jabloneček* – Jablonec nad Jizerou, *Nové Město* – čtvrť v Pardubicích).
- 11) V případě kodifikace využívající pojmy druhové a propriální složky (jak jsou používány v PVP) stanovit, že v případě „konkurenčních kategorizací“ jednoho objektu dáváme přednost tomu, který stojí u výrazu, jenž je očividně propriální složkou – a to u konkurenčních kategorizací jak na úrovni vertikální, tak horizontální (jak navrhuje Beneš, 2012; viz i podkapitolu 2.2). Pojmenování CHATA ZRCADLOVKA tak analyzujeme jako *chata^a Zrcadlovka^p*, nikoliv třeba **ubytovací zařízení^a Chata Zrcadlovka^p* (úroveň horizontální), pojmenování VYCHÁZKOVÁ TRASA ÚDOLÍM ŠRAMLU²³¹ analyzujeme jako *vycházková trasa^a Údolím Šramlu^p*, nikoliv třeba **turistická stezka^a Vycházková trasa Údolím Šramlu^p*, pojmenování VELKÝ RYBNÍK²³² pak jako *Velký^p rybník^a (rybník^a Velký^p)*, nikoliv jako **jezero^a Rybník Velký^p* (úroveň horizontální).

²³¹ *Šraml* je název cesty.

²³² Polsky *Wielki Staw*, ledovcové jezero na polské straně Krkonoš.

Závěr

V práci jsem se snažil popsat a kriticky nahlédnout kodifikaci psaní velkých písmen v toponymech v češtině, k čemuž mě přinutil excerpovaný materiál, v němž se nacházely i okrajové typy pojmenování. Za kodifikaci jsem přitom považoval nejen současná Pravidla českého pravopisu, ale i výklady v Akademické příručce českého jazyka a publikaci Psaní velkých písmen v češtině, pokud výklad Pravidel pouze rozšiřovaly a doplňovaly, ale nenavrhovaly jeho změnu.

V úvodu práce jsem popsal teoretická východiska: toponyma a jejich dělení, a zejména teoretický rámec pracující s textovou jednotkou *pojmenování* a jejím rozdělením na *druhou* a *propriální* složku. Hluběji jsem se věnoval problémům spojeným s určováním druhové složky.

Dále jsem se zabýval kodifikací velkých písmen v toponymech, kterou jsem popsal a také podrobil zevrubné kritické analýze. Z ní vyplynuly nejasnosti a nepřesnosti, které se v kodifikaci vyskytují, jakož i to, že kodifikace některé typy pojmenování zcela opomíjí, nechávajíc tak uživatele v nejistotě.

Nejasnosti panují zejména v případě psaní velkých písmen v názvech „osídlených míst“, u jejichž některých druhů (z hlediska pojmenovávaného objektu) není jasné, jaké psaní zvolit – to se týká především samot. Jako dobrý nástroj pro popis pravidel psaní VP v oikonymech jsem zvolil zavedení dvou prototypů: ULICE a OBEC, k nimž jsem přiřazoval jednotlivé druhy oikonym. V základech názvů prototypu OBEC se píše u bezpředložkových názvů všechna autosémantická slova s velkým počátečním písmenem, u předložkových názvů pak všechna autosémantická slova před předložkou a v první slově po předložce, v dalších slovech po předložce pak jen tehdy, jsou-li tato slova sama o sobě VJ; pro názvy náležící k prototypu ULICE platí, že VP se píše v dalších slovech pouze tehdy, jsou-li tato slova sama o sobě vlastními jmény nebo následují po předložce. Obsáhleji jsem se věnoval sídlištím, které jsem zařadil do prototypu OBEC, kam podle mého návrhu patří všechna sídla a jejich části, s výjimkou jednotlivých domů.

Jako další problematické místo v kodifikaci psaní VP v toponymech jsem identifikoval psaní druhé složky ve dvouslovných názvech souběžně se vyskytujících a spolu souvisejících (hory *Malá* a *Velká Volavka*, *Přední* a *Zadní Plech*), která je velmi kusá a Akademická příručka českého jazyka ani Psaní velkých písmen v češtině se jí

vůbec nevěnují. Podobným typem, taktéž problematickým, jsou trojslovná pojmenování typu *Stará celní cesta*, *Malá Studniční jáma*.

Problematicčnost jednotlivých typů toponym jsem ověřoval na příkladu jejich zápisů v turistických mapách české části Krkonoš. Toto území poskytlo poměrně velké množství toponym, jež je zajímavým materiálem pro zkoumání úzu v psaní velkých písmen v toponymech. Z celkových 3 390 toponymálně pojmenovaných objektů se u 460 (tj. 13,5 %) z nich objevila problematická podoba toponyma (viz níže) nebo psaní velkých písmen v toponymech náležících jednomu objektu kolísalo, aniž by šlo o chybné či kodifikací neošetřené podoby (*Nad Spáleným mlýnem* vs. *Nad Spáleným Mlýnem*). Za problematickou variantu jsem považoval zápisy, jež nejsou v souladu s kodifikací (*vlek U lesa*) nebo zápisy, u nichž nelze rozhodnout, zda jsou správné či chybné z důvodu mezery v kodifikaci (*Úpská s/Samota*). Mezi nejproblematictější patří názvy se strukturou *Nějaké n/Něco* (*Novopacká bouda*, *Bönischovy Boudy*) – typicky oikonyma nebo z nich vycházející jiné druhy toponym, což dokládá potřebnost jejich důslednější kodifikace. Problematickými se také ukázaly předložkové názvy, u nichž v roce 1993 došlo s vydáním nových Pravidel ke změně kodifikace, nicméně velké množství předložkových názvů je v excerpovaných mapách zapisováno v souladu se starou kodifikací. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, může být, že pomístní názvy standardizované Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním jsou standardizovány důsledně podle starého pravopisu.

Na závěr práce jsem připojil přehled mnou navrhovaných změn v kodifikaci, které by mohly/měly vést k jejímu vylepšení. Odstranily by tak nejasná a zejména „hluchá“ místa ve stávající kodifikaci, které jsou také (zřejmě) příčinou rozkolísaného a chybného psaní velkých písmen v dotčených pojmenovacích typech, a to i v mapových dílech, jejichž psanému obsahu je věnována určitá péče, rozkolísanost a chybnost tak zde nemůžeme považovat jenom za důsledek ledabylosti.

Tuto práci jsem uchopil jako příspěvek k diskusi o psaní velkých písmen v češtině; nepojímal jsem ji původně jako přelomový text, jenž by měl vést k zásadní změně kodifikace, ale v úplnosti excerpovaný materiál ze zvoleného území vedl k nutnosti přinejmenším zabývat se návrhy na její dílčí úpravy a doplnění. Jejím cílem tedy mají být případná doplnění (body 1, 2, 5, 6 a 11 výše) a zexplicitnění (body 3, 4, 7, 9, 10 výše), ale i revize (bod 8 výše) kodifikace stávající. Tato dílčí vylepšení by v ideálním případě mohla vést k ustálení úzu anebo přinejmenším ke klidu uživatelů češtiny vyžadujících detailní a přesnou kodifikaci.

Conclusion

In this thesis I tried to describe and critically look at the codification of capitalization in toponyms in Czech, in which I was forced by excerpted material, which included marginal types of naming units. At the same time, I considered codification not only the current Rules of Czech Orthography (Pravidla českého pravopisu), but also the interpretations in the Academic Handbook of the Czech Language and the publication Writing Capital Letters in Czech, if they only expanded and supplemented the interpretation of the Rules but did not propose a change.

In the introduction, I described the theoretical background: toponyms and their division, and especially the theoretical framework working with the textual unit of naming and its division into generic and proprietary components. I delved deeper into the problems associated with determining the species component.

I also dealt with the codification of capital letters in toponyms, which I described and also subjected to a thorough critical analysis. It has resulted in ambiguities and inaccuracies in codification, as well as in the fact that codification completely omits certain types of naming, leaving users uncertain.

There are ambiguities, especially in the case of capitalization in the names of "populated places", for some types (in terms of the named object) it is not clear which writing to choose - this is especially true. As a good tool for describing the rules of writing VP in oikonyms, I chose the introduction of two prototypes: STREET and MUNICIPALITY, to which I assigned individual types of oikonyms. In the basics of OBEC prototype names, for non-prepositional names, all autosemantic words with a capital initial letter are written, for prepositional names then all autosemantic words before the preposition and in the first word after the preposition, in other words after the preposition only if these words are themselves itself VJ; for names belonging to the ULICE prototype, it applies that VP is written in other words only if these words are in themselves proper names or follow the preposition. I dealt more extensively with housing estates, which I included in the prototype OBEC, where, according to my design, all settlements and their parts belong, with the exception of individual houses.

As another problematic place in the codification of writing VP in toponyms, I identified the writing of the second component in two-word names occurring concurrently and related (mountains Malá and Velká Volavka, Přední and Zadní Plech), which is very fragmentary and the Academic Handbook of the Czech Language or Capital Writing in Czech

they do not pay attention to it at all. A similar type, also problematic, are the three-word names of the type Old Customs Route, Malá Studniční jáma.

I verified the problematic nature of individual types of toponyms on the example of their entries in the tourist maps of the Czech part of the Giant Mountains. This area has provided a relatively large number of toponyms, which is an interesting material for exploring the narration in capitalization. Out of a total of 3,390 toponymically named objects, 460 (ie 13.5%) of them had a problematic form of a toponym (see below) or the capital letters in toponyms belonging to one object fluctuated without being incorrect or untreated in codification. (Above the Spálený Mlýn vs. Above the Spálený Mlýn). I considered the entries that were not in accordance with the codification (U lesa lift) or entries for which it was not possible to decide whether they were correct or incorrect due to a gap in the codification (Úpská s / Samota) to be a problematic variant. Among the most problematic are names with the structure Some n / Something (Novopacká bouda, Bönischovy Boudy) - typically oikonyms or other types of toponyms derived from them, which proves the need for their more consistent codification. The prepositional names for which the codification was changed with the issuance of the new Rules also proved to be problematic, however, a large number of prepositional names are entered in the excerpted maps in accordance with the old codification. One of the reasons why this is the case may be that the local names standardized by the Czech Surveying and Cadastre Office are standardized consistently according to the old spelling.

At the end of the work I attached an overview of my proposed changes in codification, which could / should lead to its improvement. They would thus remove the vague and, in particular, "dead spots" in the current codification, which are also (apparently) the cause of fluctuating and erroneous capitalization in the naming types concerned, even in map works, the written content of which pays some attention, fluctuation and error. so we cannot consider here only as a consequence of carelessness.

I took this work as a contribution to the discussion of capitalization in Czech; I did not initially conceive it as a groundbreaking text, which should lead to a fundamental change in the codification, but in full the excerpted material from the selected territory led to the need to at least deal with proposals for its partial amendments. It should therefore aim at possible additions (points 1, 2, 5, 6 and 11 above) and explications (points 3, 4, 7, 9, 10 above), as well as revisions (point 8 above) of the existing codification. These partial improvements could ideally lead to the stabilization of the narrower or at least to the peace of mind of Czech users requiring a detailed and accurate code.

Seznam literatury

- APČJ: Pravdová Markéta, Svobodová Ivana (eds.) (2019). *Akademická příručka českého jazyka*. Druhé rozšířené vydání. Praha: Academia.
- Bachmannová, Jarmila (2016). *Slovník podkrkonošského nářečí*. Praha: Academia.
- Báchor Evžen, Hloušek Ladislav, Kaláb Vladimír, Paleček Jiří (2009). *Místopis města Pardubic*. Pardubice: Magistrát města Pardubic.
- Baše, Miroslav (2010). *Koncepce územního rozvoje České republiky*. [online]. Koncepce územního rozvoje obcí a jejich trendy. Brno: Ústav územního rozvoje. Cit. 24. 5. 2020. Odkaz dostupný z: <http://www.uur.cz/default.asp?ID=2571>.
- Bělič, Jaromír a kolektiv (1958). *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Beneš Martin, Prošek Martin, Smejkalová Kamila (2013): Kodifikace a její role v současné společnosti. In: Oldřich Uličný (ed.) *Studie k Moderní mluvnici češtiny: 2, Komunikační situace a styl*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, s. 15–24.
- Beneš, Martin (2012) Psaní velkých písmen v tzv. druhové složce pojmenování. *Naše řeč*, 95 (4), s. 169–180.
- Beneš, Martin (2019). *Úvod do teorie jazykové správnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Boháč Pavel (2009). Problémy standardizace geografických jmen. In: *Teoretické a komunikační aspekty proprií*. Prof. Rudolfu Šrámkovi k životnímu jubileu (eds. Milan Harvalík, Eva Minářová, Jana Marie Tušková). Brno.
- Boháčová Michaela (2016): Vlastní jméno místních částí. In: *Nový encyklopedický slovník*. Praha: NLN, s. 2003.
- Brychtová Šárka, Fňukal Miloš (2007). *Socioekonomická geografie. 1. díl. Geografie sídel*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- David, Jaroslav (2008). Nová česká oikonyma typu Chodovec City, Barrandov Hills, Nové Měcholupy... a Šmoulov. *Naše řeč*, 91 (4), s. 192–196.
- David, Jaroslav (2016): Oikonymum. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 2000–2003.

- David, Jaroslav (2016a): Urbanonymum. In: *Nový encyklopedický slovník*. Praha: NLN, s. 1928–1929.
- David, Jaroslav a Semian, Michal (2015). "Bohemian Manchester, Moravian Klondike and Silesian Versailles: Attributive structures of foreign place names in contemporary Czech journalism". *Slovo a slovesnost*, 66(2), s. 129–147.
- Dvořák, Jiří (2019). Vyšlo: Krkonoše - atlas 1 : 25 000. *Krkonoše – Jizerské hory*, 52(2), s. 38.
- Grygar Radomír, Jelínek Jan (2020): *Geomorfologie pro technické obory* [online]. Kryogenní procesy a jejich význam pro vývoj reliéfu. HGF VŠB-TU Ostrava. Cit. 24. 4. 2020. Dostupné z: <http://geologie.vsb.cz/geomorfologie/>.
- Halás Marián, Fňukal Miloš, Brychtová Šárka (2014). *Základy geografie obyvatelstva a sídel 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra geografie. Dostupné z: <https://geography.upol.cz/soubory/studium/DS-GVS/Opora-DOBY2.pdf>.
- Internetová jazyková příručka. *Heslo pomník*. [online]. Cit. 20. 5. 2020 Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=892&dotaz=kodifikace>.
- Internetová jazyková příručka. *Kodifikace a závaznost jazykových příruček* [online]. Cit. 29. 2. 2020 Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=892&dotaz=kodifikace>.
- Jazyková pravidla: *Jazyková pravidla pro standardizaci jmen nesídelních geografických objektů z území české republiky. Pravopis, vztah k nářečním a nespisovným podobám, psaní nestandardizovaných jmen* (2015). Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha. Odkaz dostupný zde: <https://www.cuzk.cz/Aktuality-resort/2015/20150225-Jazykova-pravidla-pro-standardizaci-jmen.aspx>.
- Klápště, Jiří (2020) Co je nového v ráji Českém. *Krkonoše a Jizerské hory*, 53 (5), s. 36.
- Krško, Jaromír (2014). *Úvod do toponomastiky: vysokoškolská učebnica*. Banská Bystrica: Belianum.
- Lexikon tvarů reliéfu České republiky. *Heslo kozí hřbet*. Univerzita Palackého v Olomouci, Univerzita Hradec Králové.
- Majtán, Milan (1976): Základná slovenská toponomastická terminológia. In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove UPJŠ v Košiciach. Roč. XII. Zv. 3. Slavistika. V. zasedanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia. Prešov 3. 2 7. mája 1972*. Bratislava: SPN, s. 113–116.

- Matějček, Tomáš a kol (2007): *Malý geografický a ekologický slovník: příručka pro školy i veřejnost*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti.
- Matúšová Jana (2015). *Německá vlastní jména v češtině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Musil, Jiří (1985). *Lidé a sídliště*. Praha: Členská knižnice Svoboda.
- Nařízení vlády č. 494/2000 Sb., o podmínkách poskytování dotací ze státního rozpočtu na podporu regenerace panelových sídlišť. Dostupné např. z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-494>.
- Olivová-Nezbedová Libuše, Knappová Miroslava (1995). *Pomístní jména v Čechách, o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia.
- PČP: Kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český (2003). *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia.
- Petránek Jan, Synek Jaroslav (2007): *Geologická encyklopedie* [online]. Kras. Česká geologická služba Cit. 24. 4. 2020. Dostupné z: <http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl?kras>
- Pleskalová, Jana (1992): *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: H & H.
- Pleskalová, Jana (2016): Heslo toponymum. In: *Nový encyklopedický slovník*. Praha: NLN, s. 1877–1878.
- Pleskalová, Jana (2016a): Heslo fytonymum. In: *Nový encyklopedický slovník*. Praha: NLN, s. 560.
- Polívková, Alena (2007). *Naše místní jména a jak jich užívat*. Praha: Euromedia Group, k. s.
- Pravdová Markéta, Svobodová Ivana (eds.) (2014). *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia.
- Prošek Martin, Smejkalová Kamila (2011): Kodifikace – právo, nebo pravomoc? *Naše řeč*, 94 (5), s. 231–241.
- PVP: Svobodová, Ivana a kolektiv (2015). *Psaní velkých písmen v češtině*. Praha: Academia.
- Smejkalová, Kamila (2012): Normativní a kodifikační příručky. In: Markéta Pravdová (ed.) *Jsme v češtině doma?* Praha: Academia, s. 99–100.
- SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971). Praha: Nakladatelství ČSAV. Dostupné z: ssjc.ujc.cas.cz.

- Svoboda, Jan (1973): Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. *Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV* (14), s. 280.
- Svobodová, Ivana (2000) O psaní velkých písmen (Na pozadí poradenské počítačové databáze). *Naše řeč*, 83 (1), s. 17–29.
- Svobodová, Ivana (2013) Názory respondentů v dotazníku na psaní velkých písmen. *Naše řeč*, 96 (1), s. 17–35.
- Svobodová, Ivana (2015) Názory učitelů na psaní velkých písmen. *Český jazyk a literatura*, (4).
- Šmejdivá, Ivana (2018). *Malý slovník krkonošských názvů*. Nymburk: VEGA-L.
- Šmilauer, Vladimír (1966). Úvod do toponomastiky: (nauky o vlastních jménech zeměpisných). Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Šmilauer, Vladimír (1976): Třídění vlastních jmen (Teze). In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove UPJŠ v Košiciach. Roč. XII. Zv. 3. Slavistika. V. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia. Prešov 3. 2 7. mája 1972*. Bratislava: SPN, s. 109–111.
- Šrámek, Rudolf (1999). *Úvod do onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- Štefáček, Stanislav (2010). *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Libri.
- van Langendonck, Willy (2007). *Theory and Typology of Proper Names [Trends in Linguistics: Studies and Monographs, 168]*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter.
- *Velký sociologický slovník* (1996). Linhart, Jiří a Vodáková, Alena a Petrusek, Miloslav (eds.) Praha: Karolinum.
- *Základní sídelní jednotka* [online]. Český statistický úřad. Cit. 12. 4. 2020. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/rso/zsj_rso.
- Zákon č. 128/2000 Sb. Zákon o obcích (obecní zřízení)

Seznam pramenů

- Český úřad zeměměřický a katastrální. *Geoprohlížeč*. [online]. 2020 Dostupné z: <https://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>
- MCZ: Mapy.cz. Mapový server [online]. Seznam.cz 1998–2020. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4016000&y=50.1051000&z=11>. (excerpce únor a březen 2020)
- Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: Korpus SYN, verze 8 z 12. 12. 2019. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2019. Dostupný z WWW: <https://www.korpus.cz>.
- Klápště, Jiří (2020) Co je nového v ráji Českém. *Krkonoše a Jizerské hory*, 53 (5), s. 36.
- KHP: Krkonoše atlas 1 : 25 000, vydaly Kartografie HP, Ekoles-projekt a Eurokart 2018
- SHO: Mapa č. 424 Krkonoše 1 : 40 000, vydal Shocart 2019
- KČT: Mapa KČT, soubor turistických map, mapa č. 22 Krkonoše 1: 50 000, 4. vydání, vydala Trasa 2005
- Krkonoše. Soubor turistických map 1 : 50 000, mapa č. 15, vydala Geodetický a kartografický podnik Praha, s.p. v roce 1989.

Seznam tabulek

Tabulka 1 Druhy podle pojmenovávaného objektu.....	83
Tabulka 2 Druhy toponym ze strukturního hlediska	86
Tabulka 3 Skupiny problematických objektů.....	88
Tabulka 4 Skupiny problematických toponym	88
Tabulka 5 Výskyt jednotlivých chyb	90

Seznam grafů

Graf 1 Podíl jednotlivých druhů pojmenovaných objektů ve vzorku.....	83
Graf 2 Podíl jednotlivých skupin toponym dle pojmenovávaného objektu	84
Graf 3 Zastoupení chyb v problematických toponymech ve vzorku.....	91

Seznam obrázků

Obrázek 1 Zařazení oikonym k prototypu obec a ulice (vlastní vyobrazení).....	36
Obrázek 2 Excerpované území, zdroj: mapy.cz	75

Seznam příloh

Vyexcerpovaná toponyma (soubor praisler_diplomova_prace_velka_pismena_v_krkonosich_priloha1, ve formátu xml; přiložen k elektronické verzi práce).